

2016

SPAREBANKEN SØR

Innholdsfortegnelse

4	Året 2016
6	Nøkkeltall konsern
8	Styrets beretning
20	Resultatregnskap
21	Balanse
22	Endringer i egenkapital
23	Kontantstrømoppstilling
24	Noter
75	Beregninger
76	Eierstyring og selskapsledelse
82	Erklæring fra styret og daglig leder
83	Revisjonsberetning
89	Organisering
89	Bankens avdelinger
90	Konsernledelsen

Året 2016

TIDENES BESTE RESULTAT

Resultatet fra virksomheten til Sparebanken Sør har aldri vært bedre enn i 2016. Det gode resultatet har kommet som følge av positiv utvikling i netto renteinntekter, gode provisjonsinntekter og resultatbidrag fra hel- og deleide selskaper, økte inntekter fra finansielle instrumenter, lave kostnader og lave tap. Grunnlaget for det gode resultatet er skapt gjennom et langsiktig og planmessig arbeid, der medarbeidernes vilje og evne til omstilling og prestasjonsforbedring har vært avgjørende.

SOLID KAPITALDEKNING OG HØY EGENKAPITALAVKASTNING

Det har vært stor oppmerksomhet på bankenes kapitalisering i 2016. Etter at Finanstilsynet høsten 2015 økte sine forventninger om ren kjernekapitaldekning til 14,5 prosent, har Sparebanken Sør i løpet av året styrket kjernekapitalen gjennom forbedring av resultat fra ordinær drift, redusert vekst i risikovektet balanse og en emisjon av eierandelskapital på 600 mill. kroner. Tiltakene sikret at banken kunne møte etterspurt lånevekst blant kundene, dog lavere enn veksten har vært over de siste år.

Bankens rene kjernekapitaldekning var på 14,7 prosent ved utgangen av året, og oppfylte dermed bankens ambisjon, myndighetskrav og markedsforventninger. Bankens uvektede kjernekapitalandel på hele 8,6 prosent plasserer banken blant de mest solide av de store bankene i Norge, og dermed blant de beste i Europa. Selv med en så solid egenkapital oppnådde konsernet en egenkapitalavkastning på hele 11,6 prosent i 2016.

TILPASSET UTLÅNSVEKST OG GOD INNSKUDDSVKST

Utlånsveksten har vært redusert i 2016 til 2,9 prosent som en konsekvens av bankens mål om å oppnå en ren kjernekapitaldekning på 14,5 prosent innen utgangen av 2016. Innskuddsveksten har vært god gjennom året og endte med en vekst på 6,6 prosent. Netto utlån utgjør 90,8 mrd. kroner og innskuddene utgjør 51,6 mrd. kroner, som gir en innskuddsdekning på tilfredsstillende 56,7 prosent. Banken har nå en god vekstkapasitet, og forventer i 2017 en vekst i overkant av kredittveksten i bankens markedsområder.

SVÆRT LAVE TAP PÅ UTLÅN

Netto tap på utlån utgjorde 50 mill. kroner i 2016 som tilsvarte 0,05 prosent av netto utlån. Tilsvarende tall i 2015 var 97 mill. kroner og 0,11 prosent av netto utlån. Parallelt med nedgangen i tap, har kvaliteten i utlånsporteføljen blitt stadig bedre. Dette er tydelig synliggjort gjennom en kontinuerlig reduksjon i mislighold og tapsutsatte engasjementer.

GOD KOSTNADSKONTROLL GIR BANKEN EN KOSTNADSPROSENT BLANT DE ALLER BESTE

Banken forsterker posisjonen som en av de mest kostnads-effektive bankene i landet. Kostnader i forhold til inntekter var ved årsskiftet 37,3 prosent mot 46,2 prosent på samme tid i fjor. Målt i prosent av forvaltningskapital viser kostnadsprosenten sterke 0,75 prosent, en reduksjon fra 0,83 prosent i 2015. Den sterke kostnadsposisjonen er muliggjort gjennom realisering av kostnadssynergier ved fusjonen, og løpende effektivisering av bankens drift.

ROBUST FINANSIERING

Finansmarkedet utviklet seg positivt i 2016, med lavere kredittspread på pengemarkeds-finansiering. Samtidig har vi hatt en situasjon med høy NIBOR-rente, som på sin side har gitt høyere innlånskostnader. Bankens finansieringsstruktur er styrket gjennom 2016 ved økning i kjernekapital, vekst i innskudd, og mer diversifisert finansiering gjennom utstedelse av OMF i euro. Banken har også iverksatt tiltak for å tilpasse risikostyring og forretningsvirksomhet til nye EU-direktiver som tas inn i norsk rett, herunder EMIR, MiFID2 og PSD2.

MAKROØKONOMISKE HOVEDTREKK

2016 var et år preget av store politiske omveltninger globalt, med større usikkerhet som konsekvens. For Norge - og ikke minst Agder og Telemark - ble utviklingen spesielt preget av den pågående omstillingsprosessen etter oljeprisfallet, og som konsekvens den laveste vekst siden finanskrisen. Næringslivet i landsdelen har likevel taklet omstillingen bedre enn forventet, og det er tegn til en tiltakende økonomisk vekst. Fortsatt lav kronekurs bidrar til styrket konkurranseevne for eksport- og importkonkurrerende industri, og sammen med det lave rentenivået vil dette kunne gi positive vekstimpulser.

EN BANK I UTVIKLING

Store og raske endringer i kundeatferd og teknologi preger utviklingen i finansnæringen, og bankenes distribusjonsmodeller gjennomgår store forandringer. Digitalisering og ny teknologi gir muligheter til å forbedre både kundeopplevelse og kostnadsposisjon. Som landsdelens ledende bank både for personkunder, næringsliv og offentlig sektor har vi vært gjennom en betydelig omstilling de siste årene, og vil gå gjennom nye endringer i årene som kommer. Gjennom kontinuerlig forandring og forbedring skal vi virkeliggjøre bankens visjon om å skape vekst og utvikling i landsdelen. Vi vil ta med oss grunnleggende verdier og styrker fra en snart tohundreårig historie, samtidig som vi tilpasser oss en fremtid der våre kunder bruker banken på andre måter enn tidligere. På samme tid skal vi fortsatt være «Relasjonsbanken» gjennom langsiktighet og nærhet til kunder og markedet, basert på beslutningskraft gjennom lokal kunnskap.

Spesielt viktig blir det å velge de riktige digitale satsingene. Vi skal ikke selv drive teknologiutvikling, men utnytte nye teknologiske løsninger som kan gi oss konkurransefortrinn. Vi blir stadig mer digitale i alle kontaktpunkter med kundene, og har igangsatt en rekke satsinger som vil posisjonere banken bedre i forhold til fremtidens digitaliserte bankkunder. Dette innbefatter blant annet bedre nettbank- og mobilbankløsninger, segmenttilpassede mobilapper og bedre betalings- og kredittkortprodukter. Banken har også produksjonsatt nye robotiserte prosesser, og utvikler nye og forbedrede CRM-løsninger som vil gi en bedre og kanal-uavhengig kundeopplevelse. Gjennom året har banken også fått på plass nye og moderne samhandlingsløsninger som muliggjør mer effektiv kundebetjening.

Sparebanken Sør er ved inngangen til 2017 godt kapitalisert for videre vekst og kan bidra til utvikling i landsdelen i tråd med vår strategi. Vi skal fortsatt være en ledende relasjonsbank, og kombinere dette med kostnads-effektivitet på nivå med de beste. Sammen med høy kvalitet i bankens kredittgivning, gode fremtidsrettede digitale løsninger, god vekstevne og sterk markedsposisjon skal Sparebanken Sør være en god og solid bank også i årene som kommer. 🏡

Geir Bergskaug
Geir Bergskaug
Adm. direktør

Nøkkeltall konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2016 2)	31.12.2015 2)	31.12.2014 1)	31.12.2013 1)
Resultat				Proforma
Netto renteinntekter	1565	1544	1511	1443
Netto provisjonsinntekter	293	300	284	252
Netto inntekter fra finansielle instrumenter	224	-66	184	201
Andre driftsinntekter	28	14	23	22
Sum netto inntekter	2 110	1 792	2 002	1 918
Sum driftskostnader før tap	787	817	834	800
Driftsresultat før tap	1 323	975	1 168	1 118
Tap på utlån og garantier	50	97	268	126
Resultat før skattekostnad	1 273	878	900	992
Skattekostnad	284	231	215	219
Resultat for perioden	989	647	685	773
Resultat i % av gjennomsnittlig forvaltningskapital				
Netto renteinntekter	1,49 %	1,58 %	1,60 %	1,60 %
Netto provisjonsinntekter	0,28 %	0,31 %	0,30 %	0,28 %
Netto inntekter fra finansielle instrumenter	0,21 %	-0,07 %	0,20 %	0,22 %
Andre driftsinntekter	0,03 %	0,01 %	0,02 %	0,03 %
Sum netto inntekter	2,01 %	1,83 %	2,12 %	2,13 %
Sum driftskostnader før tap	0,75 %	0,83 %	0,88 %	0,89 %
Driftsresultat før tap	1,26 %	0,99 %	1,24 %	1,24 %
Tap på utlån og garantier	0,05 %	0,10 %	0,28 %	0,14 %
Resultat før skattekostnad	1,21 %	0,90 %	0,96 %	1,10 %
Skattekostnad	0,27 %	0,24 %	0,23 %	0,24 %
Resultat for regnskapsåret	0,94 %	0,66 %	0,73 %	0,86 %
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	104 950	98 000	94 300	90 200
Balanse				
Forvaltningskapital	105 455	101 334	94 062	93 758
Netto utlån til kunder	90 928	88 387	80 913	77 450
Utlånsvekst i % siste 12 mnd.	2,9 %	9,2 %	4,5 %	6,8 %
Innskudd fra kunder	51 562	48 349	48 250	43 740
Innskuddsvekst i % siste 12 mnd.	6,6 %	0,2 %	10,3 %	8,3 %
Innskudd i % av netto utlån	56,7 %	54,7 %	59,6 %	56,5 %
Egenkapital (inkludert hybrid kapital)	10 051	8 263	7 157	6 658
Tap i prosent av netto utlån, annualisert	0,05 %	0,11 %	0,33 %	0,16 %
Brutto misligholdte engasjementer over 90 dager i % av brutto utlån	0,30 %	0,47 %	0,71 %	0,60 %
Andre nøkkeltall				
Kostnader i % av inntekter	37,3 %	45,6 %	41,7 %	41,7 %
Kostnader i % av inntekt., ekskl. netto inntekt. fra fin. inst.	41,7 %	44,0 %	45,9 %	46,6 %
Egenkapitalavkastning etter skatt (justert for hybridkapital)	11,6 %	8,4 %	10,1 %	12,3 %
Likviditetsreserve (LCR) konsern	128 %	108 %		
Ren kjernekapitaldekning	14,7 %	12,7 %	13,1 %	12,8 %
Kjernekapitaldekning	16,0 %	13,5 %	14,4 %	14,2 %
Kapitaldekning	17,9 %	15,5 %	15,1 %	15,1 %
Ren kjernekapital	9 114	7 700	7 092	6 376
Kjernekapital	9 939	8 210	7 792	7 076
Netto ansvarlig kapital	11 121	9 388	8 170	7 522
Uvektet kjernekapitalandel (Leverage ratio)	8,6 %	7,0 %	7,0 %	
Antall ekspedisjonssteder	34	40	40	44
Antall årsverk i bankvirksomheten	439	449	454	489
Nøkkeltall egenkapitalbevis				
Egenkapitalbevisbrøk vektet gjennomsnitt for året	17,5 %	13,5 %	14,1 %	7,1 %
Antall utstedte bevis	15 663 944	4 768 674	4 768 674	1 250 000
Resultat pr. egenkapitalbevis (morbank)	8,5	10,6	12,2	10,3
Resultat pr. egenkapitalbevis (konsern)	10,7	17,6	20,3	18,1
Utbytte siste år pr. egenkapitalbevis (morbank - foreslått utbytte 2016)	6,0	9,0	10,0	10,0
Bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis	116,6	219,0	212,0	187,0
Kurs/bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis	0,8	0,6	0,9	0,8
Børskurs ved utgangen av perioden	91,3	139,0	196,0	150,0

Styrets beretning

Virksomhetens art	s. 8
Hovedtrekk	s. 8
Rammebetingelser 2016	s. 8
Virksomhetsområde	s. 9
Årets resultat	s. 9
Balanse	s. 11
Overskuddsdisponering	s. 12
Egenkapitalbevis	s. 12
Datterselskaper og tilknyttede selskaper	s. 12
Deleide produktselskaper	s. 13
Risikostyring	s. 13
Rating	s. 16
Eierstyring og selskapsledelse	s. 16
Styret	s. 16
Personale og arbeidsmiljø	s. 16
Forskning og utvikling	s. 17
Samfunnsansvar	s. 17
Gaver til allmennyttige formål	s. 18
Utsiktene fremover	s. 18
Avsluttende bemerkninger	s. 18

Styrets beretning

VIRKSOMHETENS ART

Sparebanken Sør er et uavhengig og selvstendig finanskonsern med hovedvirksomhet innenfor bank, verdipapirhandel og eiendomsmegling i Vest-Agder, Aust-Agder og Telemark. Konsernets virksomhet omfatter i tillegg salg av forsikring, leasing og formidling av aksjer gjennom deleide produkselskaper, og boligfinansiering gjennom det heleide datterselskapet Sparebanken Sør Boligkreditt AS. Banken har 34 kontorer og hovedkontoret ligger i Kristiansand.

HOVEDTREKK

Konsernet Sparebanken Sør leverte et meget solid resultat i 2016 og styret vil trekke frem følgende:

- Godt resultat fra ordinær drift
- Positiv utvikling i netto renteinntekter
- Positive netto inntekter fra finansielle instrumenter som følge av verdiendring på obligasjoner, aksjer og fastrenteutlån
- God kostnadskontroll
- Omdanning av den kollektive ytelsesbaserte pensjonsordningen til innskuddsbasert pensjonsordning
- Lave tap på utlån
- 12 måneders innskuddsvekst på 6,6 prosent
- 12 måneders utlånsvekst på 2,9 prosent
- Banken styrket egenkapitalen gjennom en fortrinnsrettsemisjon og har en ren kjernekapitaldekning på 14,7 prosent og uvektet kjernekapitalandel (Leverage Ratio) på 8,6 prosent ved utgangen av året
- Egenkapitalavkastning etter skatt på 11,6 prosent
- Styret vil foreslå overfor bankens forstandskap å utdele utbytte for 2016 på 6,00 kroner per egenkapitalbevis, tilsvarende 56 prosent av resultat per egenkapitalbevis

RAMMEBETINGELSER 2016

Lav vekst

Det har vært lav vekst i norsk økonomi i 2016 og det er fortsatt knyttet usikkerhet til den økonomiske utviklingen. Veksten i norsk fastlandsøkonomi endte på 0,7 prosent i 2016, en nedgang fra 1,1 prosent i 2015. Dette var det svakeste året siden finanskrisen og bærer preg av at økonomien fortsatt befinner seg i en omstillingsprosess etter det kraftige fallet i oljeprisen høsten 2014. Oljeprisen har økt gjennom 2016 fra bunnivået i januar. Boligprisene i bankens hovedmarked har hatt en moderat utvikling over flere år.

Kredittveksten (K2) har holdt seg relativt stabil gjennom 2016 og utgjorde 4,8 prosent ved utgangen av året. Veksten i kreditt til husholdningene og næringsliv var henholdsvis 6,4 prosent og 2,0 prosent.

Styringsrenten

Pengepolitikken var ekspansiv gjennom 2016. Hovedstyret i Norges Bank gjennomførte et rentekutt i mars, fra 0,75 prosent til 0,5 prosent. Sentralbanken har ikke lagt opp til videre reduksjon av styringsrenten i sin prognose, men utelukker heller ikke et negativt rentenivå om norsk økonomi skulle treffes av store negative forstyrrelser.

Utvikling i finansmarkedene

Konsernet har god tilgang på finansiering gjennom emisjon av seniorgjeld og obligasjoner med fortrinnsrett både i inn- og utland. Forskjellen mellom Norges Banks styringsrente og pengemarkedsrentene økte gjennom året, noe som medførte at bankenes finansiering ble dyrere. Endret regulering av amerikanske pengemarkedsfond bidro til å redusere tilgangen på USD finansiering til bankene, og høyere likviditetspåslag på kortsiktig USD finansiering slo direkte inn i fastsettelsen av norske pengemarkedsrenter (NIBOR). Kredittpåslaget på bankenes referanserente for finansiering (3 måneders NIBOR) falt i løpet av 2016, og bidro til reduksjon av finansieringskostnaden for den delen av bankenes markedsfinansiering som ble refinansiert i løpet av året.

VIRKSOMHETSOMRÅDE

Personmarked

Banken har gjennom 2016 befestet posisjonen som den ledende banken for personkunder, lag og foreninger i landsdelen. For å styrke kapitaldekningen har banken i 2016 hatt en tilpasset utlånsvekst innen personmarkedet. Brutto utlån til personkunder utgjorde 59,9 mrd. kroner ved utgangen av året, tilsvarende ca 65 prosent av bankens totale utlån. Veksten var på 2,8 prosent. Innskudd fra personkunder økte med 4,7 prosent til 25,0 mrd. kroner, og utgjorde ved årsskiftet ca 48 prosent av bankens totale innskuddsmasse.

Personmarkedsdivisjonen har gjennom 2016 videreutviklet organisasjonen. Ytterligere fusjonsgevinster er tatt ut, kompetanse er bygget både på leder- og rådgivernivå, automatiseringsarbeidet har kommet et viktig steg videre, en stor del av kontanthåndteringen er effektivisert og nye digitale kundeløsninger er lansert. Noen kontorer er lagt ned, andre er gjort om til rådgivningskontorer som er åpne for kundene etter avtale. Divisjonen har siden fusjonen nedbemannet med ca 60 årsverk.

I 2017 vil banken igjen ha en normal utlånsvekst i personmarkedet. Organisasjonen vil bli videreutviklet for å tilpasse seg dagens og morgendagens kundebehov.

Banken tilbyr skadeforsikring og livsforsikring til personmarkedet gjennom Frende Forsikring og bilfinansiering gjennom Brage Finans.

Bedriftsmarked

Banken har gjennom 2016 opprettholdt sin posisjon som næringslivsbanken for Sørlandet, og fremstår i dag som et naturlig førstevalg for næringslivet i store deler av bankens virkeområde. Utlån til bedriftskunder økte med 0,8 mrd. kroner i 2016, tilsvarende en vekst på 2,5 prosent. Den moderate utlånsveksten skyldes bankens ønske om en moderat og tilpasset utlånsvekst i 2016, blant annet for å oppfylle mål for egenkapitaldekning. Innskudd fra bedriftskunder økte med 2,1 mrd. kroner til 26,6 mrd. kroner. Dette tilsvarer en vekst på 8,6 prosent. Bankens bedriftskunder utgjør en balansert og solid portefølje, som gjenspeiler næringslivet i landsdelen på en god måte.

Banken har styrket samarbeidet med Kristen-Norges Interesfefellesskap (KNIF) gjennom 2016. Kundesegmentet inngår i bedriftsmarkedet og oppfattes som et lavrisikosegment som inkluderer sykehus og andre virksomheter innenfor helsesektoren, skoler, barnehager, kirkelige virksomheter, eiendomsselskaper, misjonsorganisasjoner og barne- og ungdomsorganisasjoner. Gjennom samarbeidet med KNIF har banken fått flere interessante nye kunder også i 2016, og veksten innenfor segmentet har i flere år vist en svært positiv utvikling.

Banken har definert offentlig sektor som et eget satsingsområde, som inkluderer kommuner, fylkeskommuner, kommunale foretak, statlige og kommunalt eide aksjeselskaper. 27 kommuner og fylkeskommuner i Agder og Telemark bruker banken som hovedbank. Veksten innenfor segmentet har i de siste år vist en svært positiv utvikling.

Banken tilbyr skadeforsikringer, tjenestepensjon og gruppelivsforsikring til bedriftsmarkedet gjennom Frende Forsikring og leasing gjennom Brage Finans.

ÅRETS RESULTAT

Regnskapsprinsipper

Regnskapet til konsernet Sparebanken Sør er satt opp i samsvar med Internasjonale standarder for finansiell rapportering, IFRS. Det er i notene til regnskapet redegjort nærmere for regnskapsprinsippene.

I årsregnskapet er forutsetningen om fortsatt drift lagt til grunn. Konsernet har en betryggende inntjening og egenkapital, og etter styrets oppfatning er det ikke noe som tilsier annet enn fortsatt drift.

Tallene det refereres til i styrets beretning er konserntall, med mindre det er angitt at det gjelder morbanken.

Årets resultat

Sparebanken Sør oppnådde i 2016 et resultat før skatt på 1,273 mill. kroner mot 878 mill. kroner i 2015. Det tilsvarte 1,21 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital mot 0,90 prosent i 2015.

Konsernet har et meget solid resultat før skatt som følge av en positiv utvikling i netto renteinntekter, lave kostnader og lave tap. Utviklingen i resultat før skatt, eksklusiv netto inntekter fra finansielle instrumenter og justert for engangshendelser, viste en resultatforbedring på 67 mill. kroner (*). Den sterke forbedringen i resultat før skatt på totalt 395 mill. kroner er samtidig sterkt påvirket av høye finansinntekter.

Resultat etter skatt i 2016 utgjorde 989 mill. kroner, mot 647 mill. kroner i 2015. Dette tilsvarte en egenkapitalavkastning, justert for hybridkapital, på 11,6 prosent i 2016 mot 8,4 prosent i 2015.

Som følge av blant annet endrede forutsetninger for beregning av pensjonsforpliktelser, ble det over totalresultatet inntektsført netto 12 mill. kroner. Totalresultatet utgjorde etter dette 1.001 mill. kroner.

*) Se vedlegg til årsrapporten.

Rentenetto

Rentenettoen utgjorde 1.565 mill. kroner i 2016 mot 1.544 mill. kroner i 2015. Det tilsvarte 1,49 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital mot 1,58 prosent i 2015. Hybridkapital (fondsobligasjoner) ble omklassifisert til egenkapital fra 1. januar 2015, og det medførte at tilhørende renter ble omklassifisert fra rentekostnad til overskuddsdisponering. Utlånsmarginene har gjennom 2016 vært under press. Volumvekst og justering av betingelsene på innskudd bidro til å øke netto renteinntekter. Konsernets kostnader knyttet til nye innlån i obligasjonsmarkedet var etter forholdene stabile i 2016.

Provisjonsinntekter

Netto provisjonsinntekter utgjorde 293 mill. kroner mot 300 mill. kroner i 2015. Det tilsvarte 0,28 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital mot 0,31 prosent i 2015. Nedgangen kom hovedsakelig som følge av noe lavere inntekter i konsernets eiendomsmeglervirksomhet, Sørmeglere, samt noe høyere provisjonskostnader. Inntektene fra de øvrige produktområdene har gjennomgående vist en stabil utvikling gjennom hele året.

Finansielle instrumenter

Netto inntekter fra finansielle instrumenter utgjorde 224 mill. kroner i 2016 mot minus 66 mill. kroner i 2015. I prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital tilsvarte det 0,21 prosent mot minus 0,07 prosent i 2015. I tråd med myndighetspålagte krav, har banken en betydelig likviditetsportefølje som måles til virkelig verdi. Kredittpåslagene falt i 2016, noe som ga positive resultateffekter sammenlignet med 2015. Netto gevinster og verdiendring på aksjer økte med 59 mill. kroner til 114 mill. kroner i 2016. Her inngår gevinst ved salg av Visa Europa til Visa Inc., samt verdijustering av eierandelene i Frende og Brage. Banken benytter basis-swapper til sikring av gjeld med fast rente i euro. Disse har i 2016 hatt en negativ verdiutvikling. Verdiutviklingen på fastrenteutlåne har vært positiv.

Kostnader

Kostnadene i konsernet utgjorde 787 mill. kroner i 2016 mot 817 mill. kroner i 2015. I prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital tilsvarte det 0,75 prosent mot 0,83 prosent i 2015. Kostnader i forhold til inntekter, eksklusiv inntekter fra finansielle instrumenter, utgjorde 41,7 prosent mot 44,5 prosent i 2015.

I 4. kvartal ble bankens kollektive ytelsesbaserte pensjonsordning, som omfatter ca 80 prosent av de ansatte, erstattet med en kollektiv innskuddsbasert pensjonsordning. Netto pensjonsforpliktelse for den kollektive ordningen var 87 mill. kroner ved inngangen til 2016, og denne forpliktelsen er tilnærmet borte ved utgangen av 2016. Som følge av omdanningen ble det over resultatregnskapet inntektsført en engangseffekt på 41 mill. kroner samt avviklingskostnader på 13 mill. kroner. Totale kostnader i 2016 justert for disse engangseffektene, var på samme nivå som for 2015 (*).

Bemanningen og antall kontorer er blitt redusert i løpet av året. På den andre siden har bankens satsing på digitalisering bidratt til effektiv og god kundebehandling i nye kundeforhold. I sum har dette bidratt positivt til kostnadsutviklingen og vil også gjøre det fremover.

Tap og mislighold

Netto tap er belastet regnskapet med 50 mill. kroner tilsvarende 0,05 prosent av netto utlån. Tilsvarende tall i 2015 var 97 mill. kroner og 0,11 prosent av netto utlån. Tapene fordelte seg med 6 mill. kroner i personmarkedet, og 40 mill. kroner i bedriftsmarkedet. I tillegg ble gruppevis nedskrivninger økt med 4 mill. kroner.

Basert på bankens lave direkte eksponering mot oljeservicenæringen, konjunkturutviklingen, erfaringstall, lokale markedsforhold og sammensetningen av porteføljen, forventes det at netto tapskostnad for 2017 også vil være lav. For perioden 2018-2020 opprettholdes det en målsetting om at bankens totale tapsnivå skal ligge under 0,20 prosent av brutto utlån. Det vises for øvrig til note 6 om Kredittisiko og note 10 om Tap på utlån og garantier, for nærmere detaljer rundt risiko og tapsforhold.

Bankens individuelle nedskrivninger på utlån utgjorde ved årsskiftet 385 mill. kroner, tilsvarende 0,42 prosent av brutto utlån.

Nedskrivninger på grupper av utlån økte med 4 mill. kroner i 2016 og utgjorde ved årsskiftet 210 mill. kroner, tilsvarende 0,23 prosent av brutto utlån.

Brutto misligholdte lån over 90 dager utgjorde 276 mill. kroner, som tilsvarte 0,30 prosent av brutto utlån. Dette var en reduksjon fra 418 mill. kroner og 0,47 prosent av brutto utlån i 2015.

BALANSE

Forvaltningskapital

Forvaltningskapitalen utgjorde 105,5 mrd. kroner ved utgangen av 2016, mot 101,3 mrd. kroner året før. Det tilsvarte en økning på 4,2 mrd. kroner eller 4,1 prosent.

Utlån

Netto utlån til kunder utgjorde 90,9 mrd. kroner, mot 88,4 mrd. kroner i 2015. Det ga en vekst på 2,5 mrd. kroner eller 2,9 prosent.

Brutto utlån til personkunder utgjorde 59,9 mrd. kroner mot 58,2 mrd. kroner i 2015. Det ga en vekst på 1,6 mrd. kroner, tilsvarende 2,8 prosent. På landsbasis har husholdningenes utlånsvekst (K2) vært 6,4 prosent. Det var ved utgangen av 2016 overført lån for 28,1 mrd. kroner til Sparebanken Sør Boligkreditt AS, som er et viktig instrument for banken for å kunne tilby konkurransedyktige betingelser i personmarkedet. Utlån til personkunder utgjorde 65 prosent av totale utlån, uendret fra 2015.

Brutto utlån til bedriftskunder utgjorde 31,7 mrd. kroner i 2016, mot 30,9 mrd. kroner året før. Dette ga en vekst på 0,8 mrd. kroner, eller 2,5 prosent. På landsbasis utgjorde utlånsveksten (K2) til næringslivet 2 prosent. Utlånsveksten har vært redusert i 2016 som en konsekvens av bankens mål om å oppnå en ren kjernekapitaldekning på 14,5 prosent. Bankens forventer en vekst i 2017 i overkant av kredittveksten i de markedene banken er representert.

Innskudd

Ved årsskiftet utgjorde totale innskudd 51,6 mrd. kroner, mot 48,3 mrd. kroner i 2015. Det ga en vekst på 3,3 mrd. kroner eller 6,6 prosent.

I personmarkedet utgjorde innskuddene 25,0 mrd. kroner, mot 23,9 mrd. kroner i 2015. Det ga en vekst på 1,1 mrd. kroner eller 4,7 prosent. I bedriftsmarkedet utgjorde innskuddene 26,6 mrd. kroner, mot 24,5 mrd. kroner i 2015. Det ga en vekst på 2,1 mrd. kroner eller 8,6 prosent.

Innskuddsdekningen utgjorde 56,7 prosent per 31. desember 2016, mot 54,7 prosent i 2015.

Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer og gjeld til kredittinstitusjoner

Kundeinnskudd er bankens viktigste finansieringskilde. I tillegg finansierer banken seg i kapitalmarkedet ved utstedelse av rentebærende verdipapirer. Konsernets verdipapirgjeld utgjorde 41,2 mrd. kroner ved utgangen av 2016 mot 41,9 mrd. kroner ved utgangen av 2015. Langsiktig obligasjonsfinansiering er etablert som obligasjoner med fortrinnsrett og seniorgjeld. Ved utgangen av 2016 utgjorde obligasjoner med fortrinnsrett 60 prosent av denne finansieringen.

Konsernet har tilrettelagt for langsiktig finansiering fra det internasjonale markedet gjennom etablert EMTN (European Medium Term Bond Note) program i banken og EMTCN (European Medium Term Covered Bond Note) program i boligkreditt. EMTCN programmet ble utnyttet i 1. kvartal 2016, hvor Sparebanken Sør Boligkreditt AS utstedte obligasjoner med fortrinnsrett i euro med 5 års løpetid. Tilgangen på finansiering til konkurransedyktige vilkår bedret seg gjennom 2016, og var god ved utgangen av året.

Forfallsstrukturen på ekstern finansiering har vært godt tilpasset bankens virksomhet, og er i henhold til myndighetspålagte retningslinjer og styrevedtatte krav.

Verdipapirer

Beholdningen av sertifikater og obligasjoner utgjorde 11,8 mrd. kroner ved utgangen av året.

Beholdningen inngår i bankens likviditetsreserve, som er etablert for å sikre likviditeten under urolige markedsforhold. Verdipapirporteføljen kan inngå som pantesikkerhet for låneadgangen i Norges Bank og inngår i bankens LCR-portefølje.

Konsernets likviditetsindikator for langsiktig finansiering var ved utgangen av 2016 på 109 prosent.

Konsernets likviditetsreserve (LCR) utgjorde 128 prosent per 31. desember 2016 (119 prosent i morbank).

Plasseringer i aksjer og egenkapitalbevis utgjorde 542 mill. kroner, hvorav Frende Forsikring utgjorde 205 mill. kroner, Brage Finans 105 mill. kroner og Eksportfinans 85 mill. kroner.

Ansvarlig kapital

Banken har styrket sin ansvarlige kapital i 2016 gjennom et solid resultat, tilpasset vekst i risikovektet balanse, fortrinnsrettsemisjon av eierandelskapital på 600 mill. kroner og emisjon av hybridkapital på 315 mill. kroner.

Netto ansvarlig kapital utgjorde 11,1 mrd. kroner ved årsskiftet. Hybridkapital utgjorde 0,8 mrd. kroner og ansvarlig lån 1,2 mrd. kroner. Ved utgangen av 2016 utgjorde ren kjernekapitaldekning 14,7 prosent. Kjernekapitaldekningen utgjorde 16,0 prosent og kapitaldekningen 17,9 prosent, basert på standardmetoden i Basel II regelverket. Konsernet oppfylte dermed kapitalkravene for finansinstitusjoner med virkning fra 30. juni 2016 på henholdsvis 11,5 prosent for ren kjernekapital og 15,0 prosent for totalkapital.

For morbank utgjorde tallene henholdsvis 15,1 prosent ren kjernekapital, 16,6 prosent kjernekapitaldekning og 18,8 prosent i total kapitaldekning ved utgangen av 2016.

Konsernets uvektede kjernekapitalandel (leverage ratio) utgjorde 8,6 prosent ved utgangen av 2016, mot 7,0 prosent ved utgangen av 2015.

Bankens soliditet vurderes som tilfredsstillende sett opp mot gjeldende regulatoriske krav.

OVERSKUDDSDISPONERING

Etter styrets mening gir det fremlagte resultatregnskapet og balansen et rettviseende bilde av konsernets og morbankens stilling og resultat. Styret kjenner heller ikke til forhold etter årsskiftet som vil endre dette synet.

Morbankens resultat på 798 mill. kroner er foreslått disponert som følger:

Utbytte:	94 mill. kroner
Renter hybridkapital:	33 mill. kroner
Overført til gavefond:	35 mill. kroner
Overført til utjevningfond:	40 mill. kroner
Overført til grunnfondskapital:	596 mill. kroner
Sum disponert:	798 mill. kroner

EGENKAPITALBEVIS

Banken hadde per 31. desember 2016 utstedt 15 633 944 egenkapitalbevis pålydende 50 kroner.

Oversikten over de 20 største egenkapitalbeviserne per 31. desember 2016 fremgår av note 36. Resultatet per egenkapitalbevis ble 8,5 kroner for morbank og 10,7 kroner for konsernet.

Sparebanken Sør vedtok 30. mars 2016 en fortrinnsrettsemisjon, som ble gjennomført i 2. kvartal. Tildelingen av nye bevis ble gjort 3. mai, og på denne dato økte eierbrøken fra 13,0 prosent til 19,8 prosent. Gjennomsnittlig eierbrøk for 2016 var 17,5 prosent. Hybridkapitalen (fondsobligasjonslån) som er klassifisert som egenkapital, er holdt utenfor ved beregning av eierbrøk.

Sparebanken Sør skal gjennom god, stabil og lønnsom drift sikre at egenkapitalbeviserne oppnår konkurransedyktig avkastning i form av utbytte og verdistigning på egenkapitalbevisene.

Overskuddet skal fordeles mellom eierandelskapitalen (egenkapitalbeviserne) og grunnfondskapitalen i samsvar med deres andel av egenkapitalen.

Ved fastsettelse av årlig utbytte skal bankens kapitalbehov ivaretas, herunder myndighetspålagte krav til kapitaldekning, forventninger hos investorer samt bankens strategiske planer.

Det er en målsetting at om lag halvparten av egenkapitalbevisernes andel av årets resultat etter skatt, skal utdeles som utbytte.

Styret vil foreslå overfor bankens forstanderskap å utdele utbytte for 2016 på 6,0 kroner per egenkapitalbevis, tilsvarende en utdelingsgrad på ca 56 prosent.

I tillegg vil styret foreslå å avsette 35 mill. kroner til gavefondet.

Bankens eierbrøk utgjorde 19,8 prosent før disponering. Med foreslått utbytte og gaveavsetning reduseres eierbrøken til 18,7 prosent.

DATTERSELSKAPER OG TILKNYTTETE SELSKAPER

Sparebanken Sør Boligkreditt

Sparebanken Sør Boligkreditt er et heleid datterselskap av Sparebanken Sør, og selskapet har konsesjon som kredittforetak med tillatelse til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Selskapets hovedformål er å sikre konsernet stabil og langsiktig finansiering til konkurransedyktige vilkår.

Det var ved årsskiftet overført lån for 28,1 mrd. kroner til selskapet. Gjennomsnittlig belåningsgrad var 54,7 prosent. Ved årsskiftet var det utstedt obligasjoner med fortrinnsrett for 24,6 mrd. kroner. Sikkerhetsmassen utgjorde 28 mrd. kroner og overpantsettelsen utgjorde 14,4 prosent.

Selskapet hadde et resultat på 250 mill. kroner før skatt. Ved utgangen av året var kapitaldekningen 18,1 prosent. Selskapet har inngått avtaler med morbank som inkluderer finansieringsforpliktelser og avtaler om leveranse av viktige tjenester til selskapet, herunder låneforvaltning, samt stabs- og treasuryfunksjoner.

I 1. kvartal 2016 utstedte selskapet 500 mill. euro som covered bond under selskapets EMTCN program. Lånet er swappet tilbake til flytende finansiering i norske kroner.

Sørmegleren

Sørmegleren er bankens eiendomsmeglerforetak. Sørmegleren har nå drevet i 3 år etter at fusjonen mellom ABCenter og Plussmegleren ble gjennomført. Siden oppstarten 1. januar 2014, har selskapet blitt den klart ledende megleren på Sørlandet med en markedsandel på over 30 prosent. 2016 ble et meget godt år med et resultat før skatt på 13 mill. kroner. Selskapet vil i løpet av 1. kvartal 2017 åpne nye kontorer i Skien og Porsgrunn, og vil da ha 14 kontorer og 70 ansatte.

Øvrige datterselskaper

Bankens øvrige datterselskaper forvalter i hovedsak forretningseiendommer hvor banken har virksomhet.

DELEIDE PRODUKTSELSKAPER

Frende Forsikring

Gjennom Frende Forsikring tilbys bankens person- og bedriftskunder gode skade- og livsforsikringsprodukter. Frende Forsikring er eiet av 15 frittstående sparebanker. Sparebanken Sørs eierandel er på 10 prosent. Selskapet har fortsatt sin gode kunde- og premievkst både innen skade- og livområdet. Frende Forsikring har lagt bak seg et godt år, og oppnådde et resultat før skatt på 311 mill. kroner i 2016.

Brage Finans

Brage Finans er et finansieringsselskap som tilbyr leasing og salgspantlån til bedrifts- og personmarkedet. Brage Finans er eiet av 10 frittstående sparebanker. Sparebanken Sørs eierandel er på 14 prosent. Selskapet oppnådde i 2016 et resultat før skatt på 43 mill. kroner.

Norne Securities

Norne Securities er et verdipapirforetak som tilbyr internetthandel, tradisjonelle meglertjenester og corporate finance tjenester. Selskapet er eid av 14 frittstående norske sparebanker der Sparebanken Sørs eierandel er på 17,6 prosent. Selskapets resultat før skatt i 2016 ble minus 15 mill. kroner.

RISIKOSTYRING

Risiko er et grunnleggende trekk ved å drive bankvirksomhet, og risikostyring er vesentlig for den daglige drift av banken og for styrets oppfølging.

Bankens risikostyring og internkontroll skal bidra til at bankens risiko styres på en måte som understøtter bankens strategiske målsettinger og bidrar til å sikre bankens langsiktige verdiskaping. De overordnede retningslinjer for bankens risikostyring og rammer for risikoeksponering vurderes og fastsettes årlig av styret i forbindelse med vedlikehold av bankens interne strategi- og styringsdokumenter. Styret fastsetter rammeverk for risikoappetitt, herunder konkrete styringsmål og grenser for risikotoleranse for de ulike risikokategorier som for eksempel kredittrisiko, markedsrisiko, likviditetsrisiko og operasjonell risiko. Det er etablert systemer og struktur for måling, styring, oppfølging og kontroll av risiko samt fullmakter som innebærer rapporteringssystemer til ledelsen og styret for de ulike risikokategorier. Bankens har et mål om å ha en lav risikoeksponering, og det er en kontinuerlig prosess for å videreutvikle og forbedre bankens risikostyring.

De vesentligste risikofaktorene kan grupperes i finansiell risiko, operasjonell risiko samt strategisk og forretningsmessig risiko.

Finansiell risiko omfatter kredittrisiko, markedsrisiko (knyttet til bankens eksponering i rente-, valuta- og aksjemarkedet) samt likviditetsrisiko. Operasjonell risiko er risiko for økonomisk tap, eller tap av omdømme, som kan oppstå som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser. Strategisk risiko knytter seg til de strategier, planer og endringer som banken har eller legger opp til i forhold til satsing i markedet, mens forretningsmessig risiko er risiko for uventede inntekts- eller kostnadssvingninger som følge av endringer i eksterne forhold som konjunktursvingninger, konkurransesituasjon, kundeatferd, manglende forretningsmessig utvikling, samt regulering fra offentlige myndigheter.

Banken har en løpende prosess knyttet til overvåking og vurdering av de ulike risikofaktorer. Med utgangspunkt i forskrift om risikostyring og internkontroll gjennomføres det for samtlige hovedområder internkontrollprosesser. Bankens konsernledelse har en løpende behandling av saker tilknyttet risikostyring og gir styrets risikoutvalg periodisk rapportering. Styrets oppfatning er at bankens risikostyring fungerer på en god måte.

Kredittrisiko

Kredittrisiko er den vesentligste risikokategori for banken, og defineres som risiko for tap som følge av at kunder eller motparter ikke oppfyller sine forpliktelser overfor banken. Som en konsekvens av dette er dermed arbeidet med kredittrisiko høyt prioritert i daglig drift og i styrets oppfølging. Styret vedtar bankens kredittstrategi og kredittpolicy. Kredittrisiko styres også gjennom kredittbehandlingsrutiner, kredittvurderingsprosesser og bevilgningsfullmakter. Styret har fastsatt målsettinger og retningsangivelse, samt kvantitative rammer som angir begrensninger og rammer for risikotoleranse. Etterlevelse av bankens kredittpolicy overvåkes av Risikostyring, som er en uavhengig enhet i forhold til kundeavdelingene.

Bankens risikoklassifiseringssystem benyttes både i kredittvurderingsprosessen og til løpende oppfølging av risiko på porteføljenivå. Kunder blir klassifisert basert på sannsynligheten for mislighold i løpet av en 12 måneders periode, hvor sannsynligheten blir beregnet ut fra ulike interne og eksterne finansielle data. Scorekort benyttes for å dele kundene inn i 10 ulike risikoklasser samt en risikoklasse for misligholdte engasjementer og engasjementer med tapsnedskrivninger som ikke er misligholdte. Risikoutvikling i porteføljen og migrasjon kartlegges ved hjelp av klassifiseringssystemet.

Markedsrisiko

Markedsrisiko omfatter risiko knyttet til resultatvariasjoner på usikrede rente-, valuta- og egenkapitalposisjoner. Tap kan oppstå som følge av bevegelser i renter inkl. kredittspread, valuta- og aksjekurser.

Sparebanken Sør skal ha en lav markedsrisiko. Aktivitet i finansielle instrumenter skal i hovedsak være knyttet til avdekking av bankens eksponering som oppstår som følge av operasjonelle forhold knyttet til bankens ordinære kundeaktivitet og ved finansiering av virksomheten.

Styret har fastsatt styringsmål for investering i aksjer, obligasjoner og posisjoner i rente- og valutamarkedet. Etterlevelse av styringsmålene følges opp løpende og rapporteres til styret.

Renterisikorammen er fastsatt som en øvre ramme for hvor stort tapet på uavdekkede renteposisjoner kan være ved skift i rentekurven. Renterisiko som oppstår ved konsernets ordinære virksomhet i form av fastrente kundeutlån, fastrente plasseringer og finansiering i NOK og valuta, avdekkes løpende. Ved årsskiftet var konsernets netto renterisiko 54 mill. kroner.

Utover rammen for renterisiko er det fastsatt en øvre risikotoleranse for resultateffekter som følge av generell markedsendring i kredittspread, som kan medføre verdiendringer på konsernets rentebærende verdipapirportefølje. For beregning av risikoeksponeringen benyttes Finanstilsynets stresstestmodell for kredittspreadrisiko. Bankens kredittspread-eksponering er knyttet til likviditetsporteføljen. Ved utgangen av 2016 var 93 prosent av styrevedtatt ramme benyttet.

Konsernet blir påvirket av svingninger i valutamarkedet gjennom sin aktivitet i valuta mot kunder. Ved avdekking av åpen valutaeksponering benyttes derivater (valutaterminer, swapper og opsjoner). Valutaeksponeringen måles ved en 10 prosent kursendring på valutaposisjonen. Det er fastsatt rammer for eksponering i enkeltvalutaer. Total valutarisikoramme er 20 mill. kroner.

Ved finansiering i utenlandsk valuta oppstår rente- og valutarisiko, som følge av at finansieringen gjennomføres til fastrentevilkår og i en annen valuta enn NOK. Tilsvarende gjelder ved kjøp av rentebærende verdipapirer i valuta. Banken avdekker rente- og valutaeksponering ved å inngå derivatkontrakter med velrenommerede finansielle motparter. Kontraktene inngås under ISDA (International Swaps and Derivatives Association) med CSA (Credit Support Annex) avtaleverk. Ved finansiering i valuta og avdekking av valutarisikoen, legges sikringsbokføring til grunn ved regnskapsføring av verdiendringer.

Konsernets samlede aksjeinvesteringer utgjorde ved årsslutt 542 mill. kroner. Blant de største enkeltpostene var Eksportfinans og Visa Norge, samt eierandeler i produkt-selskapene Frende Forsikring, Norne Securities og Brage Finans.

Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke har evne til å finansiere ordinær utlånsvekst.

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets likviditetsstrategi, overordnede retningslinjer og rutiner, samt ved etablerte risikorammer. Viktige operative styringsparametere er krav til innskuddsdekning, indikatorverdi for langsiktig finansiering, stressindikator for likviditetsutgifter innenfor 30 dager (LCR), og i tillegg retningslinjer for overlevelsessevne i situasjoner uten tilgang på markedsfinansiering. Likviditetsrisikoen styres også ved å sikre fordeling av innlån fra kapitalmarkedet på ulike løpetider, innlånskilder og instrumenter. Det gjennomføres periodisk stresstesting av likviditetsrisiko, og det er etablert beredskaps- og gjenopprettingsplaner for konsernet.

Innskudd fra kunder er bankens mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilpasset konsernets samlede finansieringssituasjon. Konsernets innskuddsdekning utgjorde 56,7 prosent ved årsskiftet.

I tillegg representerer Sparebanken Sør Boligkreditt et viktig finansieringsinstrument, som sikrer tilgang til langsiktig finansiering gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. For å kunne utstede obligasjoner med fortrinnsrett, var det i 2016 overført boliglån fra morbank til boligkredittselskapet tilsvarende 46 prosent av samlede utlån til personmarkedet.

Styrevedtatte målkrav for bankens likviditetsrisiko følger retningslinjer gitt av Finanstilsynet. Ved årsskiftet var indikatorverdiene for Sparebanken Sør innenfor disse kravene.

Likviditetsindikatoren for langsiktig finansiering var 109 prosent. Tilgjengelig likviditetsreserve innebar at konsernet kunne videreføre normal drift lengre enn i 12 måneder, uten tilførsel av nye innlån fra markedet.

Konsernet har en omfattende likviditetsreserve i form av likvide rentebærende verdipapirer. I tillegg har banken boliglån som er klargjort for overføring til boligkredittselskapet. Bankens rentebærende likviditetsportefølje består av statspapirer, andre rentebærende verdipapirer med 0 i kapitalvekt, obligasjoner med fortrinnsrett og verdipapirer utstedt av norske kommuner og fylkeskommuner.

Bankens kortsiktige likviditetsrisiko styres blant annet ved tilpasning til Liquidity Coverage Requirement (LCR). Ved utgangen av 2016 var LCR-indikatoren for Sparebanken Sør konsern, morbank og Sparebanken Sør Boligkreditt tilstrekkelig til å innfri prognostiserte likviditetsforfall innenfor de nærmeste 30 dagene under et stressscenario med god margin. Konsernets og morselskapets LCR-ratio utgjorde henholdsvis 128 prosent og 119 prosent per 31. desember 2016. Myndighetskravet var 80 prosent ved utgangen av 2016.

Konsernets likviditetsrisiko rapporteres periodisk til styret.

Operasjonell risiko

Operasjonell risiko er risiko for økonomisk tap, eller tap av renommé, fra ulike potensielle tapskilder knyttet til den løpende drift av banken. Dette kan oppstå som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelig svikt eller utilstrekkelig kompetanse, svikt i IKT-systemer, kriminalitet eller interne misligheter, feil fra underleverandører m.m.

Banken har rutiner som dekker alle vesentlige områder. Med risikostyring og internkontroll menes prosessen for å identifisere, analysere, håndtere og følge opp risikoene slik at samlet risikoeksponering er i samsvar med strategiske mål, og sikre at gjeldende lover og forskrifter, samt interne rutiner og retningslinjer etterleves. Internkontroll er et viktig redskap for å redusere den operasjonelle risikoen, både for avdekking og oppfølging.

Compliance

Konsernet er opptatt av å ha gode prosesser for å sikre etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter. Compliance-risiko er risiko for at konsernet pådrar seg offentlige sanksjoner, tap av konsesjoner, økonomiske tap, eller svekket omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover, forskrifter og bransjestandarder. Det arbeides fortløpende med å vurdere beste tilpasning til nye reguleringer og nytt regelverk for å ivareta både etterlevelsen og effektiviteten i organisasjonen. Nye reguleringer og nytt regelverk som påvirker konsernets drift, implementeres i bankens rutiner og retningslinjer.

Bankens compliancefunksjon ivaretas av Risikostyring, og funksjonen er organisert uavhengig av forretningsenhetene. Risikostyring har det overordnede ansvaret for rammeverk, oppfølging og rapportering innenfor området.

Eierrisiko

Eierrisiko er risiko for at konsernet blir påført negative resultater fra eierposter i strategisk eide selskaper og/eller må tilføre ny egenkapital i disse selskapene. Eierskap defineres som selskaper hvor Sparebanken Sør har en vesentlig eierandel eller innflytelse.

Ledelse og styrer i datterselskaper blir ivaretatt i henhold til aksjelovens bestemmelser. I flere av selskapene benyttes ledere og/eller ansatte fra konsernet i styret eller i andre funksjoner.

Bankens eierrisiko vurderes som lav.

Kapitalstyring

Kapitalstyringen skal sørge for at konsernet har en kapitaldekning som ivaretar regulatoriske krav, og krav fra finansmarkedene. Kapitalstyringen skal også bidra til at markedsmessige muligheter og ambisjoner blir ivaretatt, og at konsernet får en tilfredsstillende avkastning i forhold til bankens risikoprofil.

I kapitaldekningsberegningen benytter Sparebanken Sør standardmetoden for kredittrisiko og basismetoden for operasjonell risiko. På nåværende tidspunkt vurderer banken at det ikke er formålstjenlig å søke om godkjenning fra Finanstilsynet til å benytte interne beregningsmodeller for kredittrisiko (IRB). Som «standard-bank» vil banken dermed ha et noe høyere beregningsgrunnlag i kapitaldekningsberegningen i forhold til sammenlignbare regionbanker som benytter IRB.

Det foretas en årlig vurdering av bankens kapitalbehov med utgangspunkt i en beregnet totalrisiko. Den interne kapitalvurderingsprosessen (ICAAP) bidrar til at banken har god risikostyring og oversikt over de risikoer som banken er eksponert for, og sikrer samtidig at tilstrekkelig ansvarlig kapital er etablert til en hver tid.

Banken mottok i 4. kvartal Finanstilsynets endelige vurdering av konsernets kapitalbehov (SREP), hvor Finanstilsynet konkluderer med et pilar 2-tillegg på 2,1 prosent av risikovektet balanse. Kapitalkravet inkludert pilar 2-tillegget på 2,1 prosent utgjør dermed 13,6 prosent. Basert på en totalvurdering, blant annet som følge av markedsmessige forventninger, har banken tilpasset seg et nivå på minimum 14,5 prosent ren kjernekapitaldekning.

En viktig del av konsernets målsetting er at ren kjernekapitaldekning skal være på nivå med sammenlignbare banker. Avdestoreregionbankene er det bare Sparebanken Sør som benytter standardmetoden i kapitaldekningsberegning. Likevel hadde konsernet ved utløpet av 2016 en ren kjernekapitaldekning på 14,7 prosent. Dersom banken hadde benyttet IRB-metoden i kapitalberegning, ville dette gitt en markert høyere ren kjernekapitaldekning enn det som nå rapporteres. Bankens soliditet vurderes som meget tilfredsstillende sett opp mot gjeldende regulatoriske krav. Dette underbygges av konsernets høye nivå på uvektet kjernekapitalandel (Leverage Ratio) på 8,6 prosent.

Finansdepartementet besluttet i desember 2016 å øke kravet til motsyklisk kapitalbuffer fra 1,5 prosent til 2,0 prosent med virkning fra 31. desember 2017. Dette medfører at kapitalkravet, inkludert pilar 2-tillegget på 2,1 prosent, øker til 14,1 prosent. Videre tilpasning utover dette nivået vil avhenge av markedsmessige forventninger, Finanstilsynets anbefalinger og egen ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process).

Konsernets kapitaldekning følges opp gjennom periodisk rapportering til styret.

RATING

For å kunne benytte seg av mulighetene for finansiering både internasjonalt og fra ulike investorer, har banken internasjonal rating fra Moodys, et av verdens mest anerkjente ratingbyråer. I tillegg til at selve ratingresultatet har en verdi for banken, vurderer styret at også selve ratingprosessen og vedlikeholdet av ratingen har en verdi i form av kvalitetsheving på ulike prosesser og rutiner.

Sparebanken Sør har langsiktig rating på A1 med «Stable Outlook».

Alle obligasjoner med fortrinnsrett som utstedes av Sparebanken Sør Boligkreditt er også ratet av Moodys og har en rating på Aaa.

EIERSTYRING OG SELSKAPSLLEDELSE

Sparebanken Sørs prinsipper og policy for eierstyring og selskapsledelse bygger på Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse, utarbeidet av Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse (NUES). Finanstilsynets modul for evaluering av overordnet styring og kontroll, som reflekterer prinsipper fra European Banking Authority (EBA), benyttes så langt disse er relevante for konsernet. Se forøvrig den fullstendige redegjørelsen i årsrapporten.

Sparebanken Sørs prinsipper og policy skal sikre at bankens virksomhetsstyring er i tråd med allmenne og anerkjente oppfatninger og standarder, samt lov og forskrift. Videre skal virksomhetsstyringen sikre et godt samspill mellom bankens ulike interessenter som egenkapitalbevisere, långivere, kunder, ansatte, styringsorganer, ledelse og samfunnet for øvrig. Det er styrets oppfatning at bankens virksomhetsstyring er tilfredsstillende og i overensstemmelse med prinsipper og policy.

STYRET

Ved valget i 2016 ble styrets leder Stein Hannevik, styrets nestleder Torstein Moland og styremedlemmene Inger Johansen, Marit Kittilsen og Erling Holm gjenvalgt for to år.

Tone Vareberg, og ansattrepresentantene Jan Erling Tobiassen og Sigrid Evenstad Moe ble valgt som nye styremedlemmer for to år. Moe sluttet i banken 1. februar 2017. Gunhild Tveiten Golid ble via suppleringsvalg valgt som ansattrepresentant for ett år.

PERSONALE OG ARBEIDSMILJØ

Ved utgangen av 2016 hadde banken 439 årsverk, og 499 årsverk i konsernet. Bemanningen i banken er redusert med 80 årsverk siden 2013, som var siste året før fusjonen.

Sykefraværet har ligget på et stabilt lavt nivå. I 2016 var sykefraværet 3,7 prosent, en nedgang fra 4,6 prosent året før. Det vesentligste av sykefraværet er langtidsfravær. Gjennom deltakelsen i IA-avtalen er det viktig for banken å arbeide systematisk med reduksjon og oppfølging av sykefravær. Banken har lagt til rette for ansatte med nedsatt funksjonsevne. Nybygg og ombygginger har fått universell utforming som innebærer at bygninger er tilrettelagt slik at alle skal kunne bruke dem uten spesielle tilpasninger eller hjelpemidler.

Banken arbeider kontinuerlig med å sikre at bankens medarbeidere har den kompetanse de trenger til stillingen sin. Gjennom 2016 har det vært gjennomført en rekke opplæringstiltak innen autorisasjonsordningene, kreditt- og hvitvaskingsområdet. I tillegg er det gjennomført en løpende opplæring på produkter, systemer og rutiner.

Banken har en velfungerende organisasjon med godt arbeidsmiljø og høy trivsel og i sum gir dette stabile og gode arbeidsforhold. Banken investerer fortsatt i ulike sosiale aktiviteter for medarbeidere innen blant annet bedriftsidrett, kunstklubb og velferdshytter.

Likestilling

Sparebanken Sør har som langsiktig mål å få relativ lik fordeling av kjønn på alle stillingsnivåer. Banken hadde ved årsskiftet i alt 461 ansatte mot 478 på samme tid i 2015. Blant de 461 ansatte var det 247 kvinner og 214 menn. Det var en kvinneandel på 33 prosent blant bankens ledere. I bankens styrende organer var kvinneandelen i forstandskapet 39 prosent og i styret 50 prosent.

Banken har som mål å øke andelen kvinner i ledende stillinger. Ved rekruttering skal alltid beste kvinnelige søker vurderes opp mot beste mannlige søker. I tillegg skal alltid beste søker med etnisk minoritetsbakgrunn vurderes opp mot beste mannlige og beste kvinnelige søker.

Banken arbeider målrettet for å fremme likestilling og hindre forskjellsbehandling og diskriminering.

I den anledning er banken med i prosjektet «Likestilt arbeidsliv» som har målsetting om å etablere en sertifiseringsordning for likestilte virksomheter. Likestilt arbeidsliv er et samarbeidsprosjekt mellom Vest-Agder Fylkeskommune, Aust-Agder Fylkeskommune, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Næringsforeningen i Kristiansandsregionen. Banken gjennomfører for tiden en pilotsertifisering som inkluderer 15 andre virksomheter fra privat og offentlig sektor i landsdelen.

FORSKNING OG UTVIKLING

Konsernet driver ikke egen forskningsvirksomhet.

SAMFUNNSANSVAR

Det har de siste årene vært en økende bevissthet om at næringslivet har et ansvar i samfunnet utover å skape bedriftsøkonomisk overskudd. Både interesseorganisasjonene Finans Norge, Sparebankforeningen og Næringslivets Hovedorganisasjon har samfunnsansvar høyt på dagsorden.

I Sparebanken Sør er samfunnsansvar en integrert del av forretningsvirksomheten. Bankens samfunnsansvar kommer til uttrykk i bankens idegrunnlag om å bidra til vekst og utvikling i landsdelen. Banken bidrar gjennom sin virksomhet til verdiskaping og vekst for mennesker og næringsliv. Sparebanken Sør gir også deler av overskuddet tilbake i form av gaver og tiltak til beste for landsdelen og for lokalsamfunnene.

Klimautfordringer og ytre miljø

Banken anvender ikke innsatsfaktorer eller produksjonsmetoder som direkte forurenser det ytre miljøet. Banken utarbeider årlig en klimarapport for å kunne identifisere utslipp, tallfeste forurensing og gjøre banken i stand til å iverksette målrettede tiltak. Rapporten er basert på den internasjonale standarden "A Corporate Accounting and Reporting Standard". Rapporteringen dekker forbruk knyttet til transport, energi, avfall og flyreiser. Banken kjenner ikke til annen miljøpåvirkning ut over forbruket som kan omregnes til CO₂, og har derfor ingen rapportering på utslipp til jord, vann, eller støy.

Det tilstrebes en miljøbevisst holdning i forhold til papirbruk, avfallshåndtering, gjenvinning, transport og reiser. For å redusere utslipp og kostnader i forbindelse med reiser til og fra møter, er det i avdelinger investert i teknologi for å gjennomføre videomøter. I tillegg har alle kontorer teknologi som muliggjør PC-støttede telefonmøter.

Banken har en differensiert næringslivsportefølje. Flere av bankens bedriftskunder driver virksomhet som vil ha påvirkning på det ytre miljø. Gjennom kredittgivingen har konsernet indirekte påvirkningsmuligheter på det ytre miljøet.

Menneskerettigheter

Sparebanken Sør støtter og respekterer vern om internasjonale menneskerettigheter. Banken har all sin virksomhet innenlands og har ingen ansatte eller kunder av betydning med adresse utenfor Norge. De få bedriftskundene som er registret med NUF eller Ltd blir gjenstand for en spesiell gjennomgåelse.

Bankens forhold til menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og sosiale forhold følger det som er standard og som kreves for norske virksomheter. Banken er medlem av Finansnæringsens Arbeidsgiverforening og er bundet av tariffavtaler innenfor dette tariffområdet. Banken har også inngått en egen tariffavtale (bedriftsavtale) med tillitsvalgte i bedriften.

Hvitvasking og terrorfinansiering

Banken har egne rutiner for tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering, og det er et mål å styrke kvaliteten i etterlevelse av lover og regler. EUs 4 hvitvaskingsdirektiv ble vedtatt i 2015, og dette er bakgrunn for ny hvitvaskingslov og forskrift som forventes implementert i begynnelsen av 2018. NOU 2016:27 «Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering II», andre delutredning, som ble publisert 16. desember 2016, gir klare signaler om hva banken vil stå overfor av krav og forventninger i forhold til å ta et samfunnsansvar på dette området. Det forventes at myndighetene vil ha økt fokus på kontroll av bankenes etterlevelse av hvitvaskingsregelverket.

Hvitvaskingsrutinene regulerer forhold til kunder, og det foretas en rekke kontroller og rapporteringer til Økokrim i løpet av året. Banken søker å etterleve de strenge krav regelverket stiller med hensyn til legitimasjon ved opprettelse av nye kundeforhold.

Etiske retningslinjer og tiltak mot korrupsjon

I henhold til bankens etiske retningslinjer skal medarbeiderne opptre med aktsomhet og redelighet. Man skal tilstrebe en atferd som er tillitvekkende og i henhold til de normer, lover og regler som gjelder i samfunnet. Dette skal prege alle aktiviteter slik at banken oppnår tillit i markedet og sikrer sin konkurransekraft og sitt omdømme. De etiske retningslinjene viser hvilke forventninger og krav Sparebanken Sør stiller til sine ansattes handlemåte og opptreden. Både ledere, medarbeidere, tillitsvalgte, vikarer og innleide konsulenter omfattes av de etiske retningslinjene. Enhver som er omfattet av disse normene skal opptre slik at tilliten til Sparebanken Sør ikke blir svekket. Ansatte er pålagt å føre eventuelle gaver fra kunder/andre eksterne aktører inn i egen gavebok i henhold til bankens interne retningslinjer. Reiser, spesielt utenlands, kontrolleres med hensyn til mulige uregelmessigheter og skattemessige følger. Reiser for ansatte initiert av leverandører til banken skal godkjennes av overordnet. Det er ikke rapportert brudd på de etiske retningslinjene i 2016. Banken arbeider aktivt for å hindre korrupsjon knyttet til ansatte, kunder og andre samarbeidspartnere. Internt ivaretas dette spesielt i det etiske regelverket. Det er ikke meldt om saker som kan defineres som korrupsjon i 2016.

GAVER TIL ALLMENNYTTIGE FORMÅL

Sparebanken Sør har definert gavevirksomheten som et strategisk satsingsområde. Ved tildelingene er banken opptatt av at prosjektene som får allmennyttige midler, skal gi samfunnsmessig avkastning. På den måten gir gavevirksomheten mulighet til å fremme vekst og utvikling i landsdelen. Dette vil igjen danne grunnlag for bankens fremtidige økonomiske resultater. Gavevirksomheten gir banken et konkurransefortrinn, og er viktig for byggingen av bankens omdømme.

Gjennom 2016 har gavekomiteen behandlet 441 saker. Av disse ble 176 innvilget til et samlet beløp på 33,5 mill. kroner. I henhold til bankens gavestrategi har barn og unge har vært en prioritert målgruppe, og tildelingene har i særlig grad vært rettet mot prosjekter innen oppvekst, idrett og kultur. Bredde har vært prioritert fremfor smale målgrupper, og lag fremfor enkeltutøvere. Av bankens resultat for 2016 foreslår styret å avsette 35 mill. kroner til utdeling i 2017.

UTSIKTENE FREMOVER

Styret er meget tilfreds med resultatet for 2016. Banken har en god utvikling i resultat fra ordinær drift gjennom tilpasset vekst, stabile provisjonsinntekter, god kostnadskontroll og lave tap.

Vekstutsiktene fremover vurderes som positive, selv om det eksisterer usikkerhet om hvor raskt aktiviteten vil ta seg opp. Analysene til Norges Bank tilsier en styringsrente som vil holde seg nær dagens nivå i lengre tid framover.

Banken mottok i 4. kvartal Finanstilsynets endelige vurdering av konsernets kapitalbehov (SREP), hvor Finanstilsynet konkluderer med et pilar 2-tillegg på 2,1 prosent av risikovektet balanse. Kapitalkravet inkludert et pilar 2-tillegg på 2,1 prosent, utgjør dermed 13,6 prosent. Finanstilsynet har uttrykt en forventning om at konsernet bør ha en ren kjernekapitaldekning på 14,5 prosent. Finansdepartementet besluttet i desember 2016 å øke kravet til motsyklisk kapitalbuffer fra 1,5 prosent til 2,0 prosent med virkning fra 31. desember 2017. Videre tilpasning av buffer ut over dette nivå vil avhenge av markedsmessige forventninger, Finanstilsynets anbefalinger og egen ICAAP. Prognoser for bankens drift for 2017 muliggjør alene nivåer over 15 prosent ren kjernekapitaldekning.

Konsernet forventer en utlånsvekst i overkant av kredittveksten i 2017. Konsernet har en egenkapitalsituasjon som gir god vekstkapasitet, og er klar for sterkere utlånsvekst i det kommende året. I denne forbindelse vil vi også utvide vårt geografiske marked gjennom åpning av nytt kontor på Bryne.

Konsernet går sammen med over 100 andre sparebanker og DNB om å etablere en felles mobil lommebok og vil sammen med de øvrige 14 bankene i Frendesamarbeidet eie om lag 12 prosent av Vipps. Dette er et samarbeid vi mener vil gi den beste og enkleste betalingsløsningen for våre kunder, og styrke bankens konkurransekraft på mobile betalingstjenester i tiden fremover.

Basert på bankens lave eksponering mot oljeservicenæringen, konjunkturutviklingen, erfaringstall, lokale markedsførhold og sammensetningen av porteføljen, forventes det at netto tapskostnad for 2017 også vil være lav. Konsernet vil, som regionens største bank, indirekte kunne bli berørt av nedgangen i olje- og oljeservicesektoren. Lave renter bidrar imidlertid til at både husholdninger og bedrifter opprettholder en høy betjeningsevne selv med noe lavere inntekter.

Banken skal i tråd med vedtatt strategi ha høy oppmerksomhet på langsiktig verdiskaping. Bankens investeringer i teknologi vil fortsette, og skal bidra til kostnadseffektiv drift og gode digitale løsninger for våre kunder. Sammen med en høy vekstkapasitet og god kvalitet i kredittarbeidet forventer styret fortsatt en lønnsom vekst og utvikling for Sparebanken Sør.

AVSLUTTENDE BEMERKNINGER

Styret vil rette en takk til bankens ansatte for viktige bidrag til det som er blitt et godt år for Sparebanken Sør. Samtidig vil styret takke bankens kunder, egenkapitalbevisiere og øvrige forbindelser for oppslutningen om banken, og for den tillit de har vist banken i året som er gått. 🏠

Styret

Fra venstre: Torstein Moland, Marit Kittilsen, Gunnhild T. Golid, Erling Holm, Stein Hannevik, Inger Johansen, Tone T. Vareberg og Jan Erling Tobiassen.

Kristiansand, 31. desember 2016 / 6. mars 2017

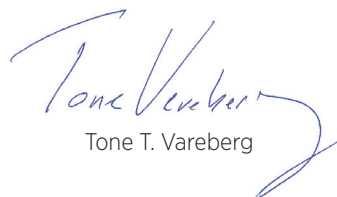

Stein A. Hannevik
Styrets leder

Torstein Moland
Styrets nestleder

Inger Johansen

Erling Holm

Marit Kittilsen

Tone T. Vareberg

Jan Erling Tobiassen

Gunnhild T. Golid

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Resultatregnskap

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN		
2015	2016		Noter	2016	2015
2 390	2 194	Renteinntekter	14,33	2 928	3 119
1 229	963	Rentekostnader	14,33	1 363	1 575
1 161	1 231	Netto renteinntekter	5,14	1 565	1 544
297	309	Provisjonsinntekter	15,33	345	347
47	52	Provisjonskostnader		52	47
250	257	Netto provisjonsinntekter		293	300
9	22	Utbytte		10	3
-74	228	Netto inntekter fra andre finansielle instrumenter	11,12	214	-69
-65	250	Netto inntekter fra finansielle instrumenter	16	224	-66
15	29	Andre driftsinntekter		28	14
1 361	1 767	Sum netto inntekter		2 110	1 792
389	359	Personalkostnader	17,34	425	458
36	34	Av- og nedskr. på varige driftsmidler og immat. eiendeler	29	36	37
307	310	Andre driftskostnader	18,33	326	322
732	703	Sum driftskostnader før tap	5	787	817
629	1 064	Driftsresultat før tap		1 323	975
97	50	Tap på utlån og garantier	10	50	97
532	1 014	Resultat før skattekostnad	5	1 273	878
136	216	Skattekostnad	19	284	231
396	798	Resultat for regnskapsåret		989	647
		Minoritetsinteresser		1	2
396	798	Majoritetsinteresser		988	645
10,6	8,5	Resultat / utvannet resultat pr. egenkapitalbevis	36	10,7	17,6

UTVIDET RESULTATREGNSKAP

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN		
2015	2016		Noter	2016	2015
396	798	Resultat for regnskapsåret		989	647
		Poster som ikke vil bli omklassifisert til resultatet			
59	15	Estimatavvik pensjoner	17	15	59
-15	-3	Skatteeffekt estimatavvik pensjoner	17,19	-3	-15
440	810	Totalresultat for regnskapsåret		1 001	691

Note 1 til 38 er en integrert del av regnskapet.

Balanse

MORBANK		MILLIONER KRONER		KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016		Noter	31.12.2016	31.12.2015
Eiendeler					
332	797	Kontanter og fordringer på sentralbanker	20,21	797	332
2 017	2 211	Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	20,21,28	156	157
62 744	62 869	Netto utlån til kunder	5,6,7,8,9,20,21,33,34	90 928	88 387
10 456	10 957	Obligasjoner og sertifikater	20,21,22	11 815	10 557
487	542	Aksjer	20,21,23	542	487
659	453	Finansielle derivater	20,21,26	604	813
1 259	1 259	Eierinteresser i konsernselskaper	24		
13	9	Eierinteresser i tilknyttede selskaper	25	9	13
10	18	Immaterielle eiendeler	29	21	13
3		Eiendel ved utsatt skatt	19		8
438	417	Varige driftsmidler	29	472	479
61	58	Andre eiendeler		111	88
78 479	79 590	SUM EIENDELER	5	105 455	101 334
Gjeld og egenkapital					
626	232	Gjeld til kredittinstitusjoner	13,20,21,28,32	178	576
48 377	51 577	Innskudd fra kunder	5,13,20,21,30,32,33	51 562	48 349
19 865	16 584	Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	13,20,21,27,32	41 217	41 899
411	366	Finansielle derivater	20,21,26	616	413
151	195	Betalbar skatt	19	269	245
188	222	Annen gjeld	31	258	229
160	77	Avsetninger for forpliktelser	17	77	160
	36	Utsatt skatt	19	24	
1 200	1 203	Ansvarlig lånekapital	4,13,20,21,27	1 203	1 200
70 978	70 492	Sum gjeld	5,13	95 404	93 071
905	1 531	Eierandelskapital	4,36	1 531	905
510	825	Hybridkapital	4	825	510
6 086	6 742	Annen egenkapital	4	7 695	6 848
7 501	9 098	Sum egenkapital	4	10 051	8 263
78 479	79 590	SUM GJELD OG EGENKAPITAL	5	105 455	101 334

Note 1 til 38 er en integrert del av regnskapet.

Kristiansand, 31. desember 2016 / 6. mars 2017

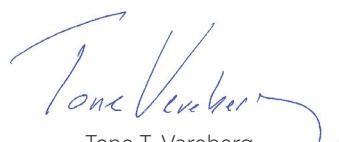

Stein A. Hannevik
Styrets leder

Torstein Moland
Styrets nestleder

Inger Johansen

Erling Holm

Marit Kittilsen

Tone T. Vareberg

Jan Erling Tobiassen

Gunnhild T. Gold

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Endringer i egenkapital

MILLIONER KRONER	Egenkapital bevis	Overkurs fond	Uttevnings fond	Hybrid kapital	Grunnfonds kapital	Gave fond	Annen egenkapital	Minoritets interesser	SUM
KONSERN									
Balanse 31.12.2014	474	175	242		5 667	41	558	-	7 157
Reklassifisering hybridkapital				700					700
Balanse 1.1.2015	474	175	242	700	5 667	41	558	0	7 857
Utdelt utbytte for 2014							-47		-47
Innløst hybridkapital				-500					-500
Emisjon hybridkapital				310					310
Betalte renter hybridkapital				-23					-23
Resultat 2015			8	23	297	25	292	2	647
Resultatført estimatavvik pensjoner			8		51				59
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner			-2		-13				-15
Disponert av gavefond						-25			-25
Balanse 31.12.2015	474	175	256	510	6 002	41	803	2	8 263
Utdelt utbytte for 2015							-43		-43
Kapitalnedsettelse	-239	239							0
Emisjon egenkapitalbevis	545	37							582
Salg egne egenkapitalbevis	3		-1		-1				1
Emisjon hybridkapital				315	-1				314
Betalte renter hybridkapital				-33					-33
Resultat 2016			40	33	596	35	284	1	989
Resultatført estimatavvik pensjoner			3		12				15
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner			-1		-2				-3
Disponert av gavefond						-34			-34
Balanse 31.12.2016	783	451	297	825	6 606	42	1 044	3	10 051
MORBANK									
Balanse 31.12.2014	474	175	242		5 667	41	47		6 646
Reklassifisering hybridkapital				700					700
Balanse 1.1.2015	474	175	242	700	5 667	41	47	0	7 346
Utdelt utbytte for 2014							-47		-47
Innløst hybridkapital				-500					-500
Emisjon hybridkapital				310					310
Betalte renter hybridkapital				-23					-23
Resultat 2015			8	23	297	25	43		396
Resultatført estimatavvik pensjoner			8		51				59
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner			-2		-13				-15
Disponert av gavefond						-25			-25
Balanse 31.12.2015	474	175	256	510	6 002	41	43	0	7 501
Utdelt utbytte for 2015							-43		-43
Kapitalnedsettelse	-239	239							0
Emisjon egenkapitalbevis	545	37							582
Salg egne egenkapitalbevis	3		-1		-1				1
Emisjon hybridkapital				315	-1				314
Betalte renter hybridkapital				-33					-33
Resultat 2016			40	33	596	35	94		798
Resultatført estimatavvik pensjoner			3		12				15
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner			-1		-2				-3
Disponert av gavefond						-34			-34
Balanse 31.12.2016	783	451	297	825	6 606	42	94	0	9 098

Note 1 til 38 er en integrert del av regnskapet.

Vises til note 36 vedrørende egenkapitalbevis, eierandelskapital og foreslått utbytte.

Kontantstrømoppstilling

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016		31.12.2016	31.12.2015
2 414	2 249	Renteinnbetalinger	2 972	3 142
-1 296	-1 005	Renteutbetalinger	-1 417	-1 646
285	330	Andre innbetalinger	371	341
-722	-719	Driftsutbetalinger	-800	-800
6	14	Inngått på konstaterte tap	14	6
-69	-138	Betalt periodeskatt	-237	-164
-20	-33	Betalte gaver	-33	-20
113	3 201	Endring innskudd fra kunder	3 214	104
-1 988	-304	Endring utlån til kunder	-2 719	-7 598
-1 277	3 595	Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter	1 365	-6 635
13 401	10 155	Innbetaling vedr. verdipapirer	10 519	6 649
-13 927	-10 567	Utbetaling vedr. verdipapirer	-11 688	-6 977
24	13	Innbetaling vedr. salg av driftsmidler	27	24
-12	-30	Utbetaling vedr. kjøp av driftsmidler	-59	-26
139	337	Endring andre eiendeler	337	155
-375	-92	Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter	-864	-175
-507	-194	Endring utlån til kredittinstitusjoner	1	23
-1	-393	Endring innskudd fra kredittinstitusjoner	-397	-38
8 720	300	Innbetalinger obligasjonsgjeld	9 560	20 220
-7 093	-3 311	Utbetalinger obligasjonsgjeld	-9 774	-13 832
1 200		Innbetalinger ansvarlig lånekapital		1 200
-400		Utbetaling ansvarlig lånekapital		-400
-70	-76	Utbetaling utbytte og renter hybridkapital	-76	-70
-500		Innløst hybridkapital		-500
310	314	Emisjon hybridkapital	314	310
	582	Emisjon egenkapitalbevis	582	
-270	-260	Endring annen gjeld	-246	-366
1 389	-3 038	Netto kontantstrøm fra finansieringsvirksomhet	-36	6 547
-263	465	Netto endring likvider	465	-263
595	332	Likviditetsbeholdning 01.01.	332	595
332	797	Likviditetsbeholdning 31.12	797	332

Kontantstrømanalysen viser innbetalinger og utbetalinger av kontanter og kontantekvivalenter gjennom året. Oppstillingen er utarbeidet i henhold til direktemetoden. Kontantstrømmene er klassifisert som operasjonelle aktiviteter, investeringsaktiviteter eller finansieringsaktiviteter. Kontanter er definert som kontanter og fordringer på sentralbanker.

Note 1 til 38 er en integrert del av regnskapet.

Noter 2016 - Sparebanken Sør

Note 1	Regnskapsprinsipper	s. 25
Note 2	Skjønnsmessige vurderinger, estimater og forutsetninger	s. 31
Note 3	Risikostyring	s. 32
Note 4	Kapitaldekning	s. 34
Note 5	Segmentrapportering	s. 36
Note 6	Kredittområdet og kredittrisiko	s. 36
Note 7	Utlån fordelt på utlånstyper	s. 39
Note 8	Utlån fordelt etter geografisk område, sektor og næring	s. 40
Note 9	Misligholdte lån	s. 42
Note 10	Tap på utlån og garantier	s. 43
Note 11	Valutarisiko	s. 44
Note 12	Renterisiko	s. 45
Note 13	Likviditetsrisiko	s. 46
Note 14	Renteinntekter og rentekostnader	s. 49
Note 15	Provisjonsinntekter	s. 50
Note 16	Inntekter fra finansielle instrumenter	s. 50
Note 17	Lønnskostnader og pensjon	s. 50
Note 18	Andre driftskostnader	s. 53
Note 19	Skatt	s. 54
Note 20	Finansielle instrumenter etter kategori	s. 55
Note 21	Virkelig verdi av finansielle instrumenter	s. 57
Note 22	Sertifikater, obligasjoner og andre rentebærende verdipapirer	s. 61
Note 23	Aksjer	s. 62
Note 24	Eierinteresser i konsernselskaper	s. 63
Note 25	Tilknyttede selskaper	s. 63
Note 26	Finansielle derivater	s. 64
Note 27	Obligasjonsgjeld og ansvarlig lånekapital	s. 64
Note 28	Utlån og gjeld til kredittinstitusjoner	s. 65
Note 29	Varige driftsmidler	s. 66
Note 30	Innskudd fra kunder	s. 67
Note 31	Annen gjeld	s. 67
Note 32	Gjennomsnitt rentesatser	s. 68
Note 33	Opplysninger om nærstående parter	s. 68
Note 34	Godtgjørelser og liknende	s. 69
Note 35	Pantstillelser og garantiansvar	s. 73
Note 36	Egenkapitalbevis, eierandelskapital og foreslått utbytte	s. 73
Note 37	Virksomhetssammenslutning	s. 74
Note 38	Hendelser etter balansedagen og betingede utfall	s. 74

NOTE 1 – REGNSKAPSPRINSIPPER

1. GENERELL INFORMASJON

Konsernet Sparebanken Sør består av morbanken Sparebanken Sør og datterselskapene Sparebanken Sør Boligkreditt AS, Sørmeglere Holding AS, Bankbygg AS, AS Eiendomsvekst, Prosjektutvikling AS, Rettighetskompaniet AS og Transitt Eiendom AS. Konsernet driver bankvirksomhet på 34 steder og eiendomsmeglervirksomhet på 12 steder i Agderfylkene og Telemark.

Banken kan innenfor rammene av vedtektene og den lovgivning som til enhver tid gjelder, utføre alle forretninger og tjenester som banker på generell basis har konsesjon til å utføre. Banken har konsesjon som verdipapirforetak. I konsernet Sparebanken Sør inngår Sparebanken Sør Boligkreditt AS som er et heleid datterselskap. Sparebanken Sør Boligkreditt AS ble etablert for å tilby lån med pant i bolig innenfor 75 % av boligens verdi.

Sparebanken Sør er en egenkapitalbevisbank. Banken og eiendomsmeglervirksomheten har sitt forretningskontor i Kristiansand.

Konsernregnskapet for 2016 ble avlagt av styret 6. mars 2017, og skal endelig fastsettes av forstanderskapet 30. mars 2017. Forstanderskapet er bankens øverste organ.

2. GRUNNLAG FOR UTARBEIDELSE AV REGNSKAPET

Anvendelse av IFRS

Konsernregnskapet og morselskapsregnskapet er utarbeidet i samsvar med International Reporting Standards (IFRS) som er vedtatt av EU, samt norske opplysningskrav som følger av regnskapsloven. Sparebanken Sør avlegger regnskapet i norske kroner (NOK) som er funksjonell valuta til alle enheter i konsernet. Om ikke annet er angitt avrundes verdiene i regnskapet til nærmeste million. Målegrunnet for både morbank- og konsernregnskapet er historisk kost med unntak av de finansielle eiendeler og forpliktelser, herunder derivater, som vurderes til virkelig verdi med verdiendring over resultat.

Konsolidering og konsernselskaper

Konsernregnskapet omfatter morbanken og datterselskaper hvor banken alene eller sammen med datterselskaper har bestemmende innflytelse, normalt som følge av eierandel på mer enn 50 %. Interne transaksjoner og mellomværender blir eliminert.

Ved kjøp av datterselskaper elimineres kostprisen på aksjer i morselskapet mot egenkapitalen i datterselskapet på kjøpstidspunktet. Forskjellen mellom kostpris og netto bokført verdi av eiendeler i datterselskapet på kjøpstidspunktet, tillegges de eiendeler merverdien knytter seg til innenfor markedsverdien av disse eiendelene. Den delen av kostprisen som ikke kan tillegges spesifikke eiendeler, representerer goodwill. I den grad verdien av de overtatte eiendelene overstiger kostprisen, inntektsføres differansen.

I morbankens regnskap føres eierandelene i konsernselskapene ved første gangs innregning til kostpris. Andelene testes årlig for verdifall, og nedskrivning foretas om nødvendig til gjenvinnbart beløp.

Tilknyttet foretak

Tilknyttet foretak er foretak der banken har betydelig innflytelse. Betydelig innflytelse foreligger normalt når banken har en eierandel mellom 20 % og 50 %. Tilknyttet foretak innregnes etter egenkapitalmetoden i konsernregnskapet. Det innebærer at eierandelene ved første gangs innregning føres til kostpris og justeres deretter for bankens andel av resultatet i det tilknyttede selskapet.

I morbankens regnskap føres eierandelene ved første gangs innregning til kostpris. Andelene testes årlig for verdifall, og nedskrivning foretas om nødvendig til gjenvinnbart beløp.

3. INNTEKTSFØRING

Renteinntekter og -kostnader knyttet til eiendeler og forpliktelser, som måles til amortisert kost, resultatføres løpende basert på en effektiv rentemetode. Alle gebyrer knyttet til rentebærende innlån og utlån inngår i beregningen av effektiv rente og amortiseres dermed over forventet løpetid. Renteinntekter og -kostnader knyttet til instrumenter, som måles til virkelig verdi over resultatet, presenteres som en del av netto renteinntekter. Verdiendringer, herunder verdiendringer knyttet til renteelementet, føres som netto inntekter fra andre finansielle instrumenter.

Provisjonsinntekter og -kostnader som er en direkte betaling for utførte tjenester, tas til inntekt når tjenesten er levert. Gebyrer for etablering av låneavtaler amortiseres over lånets forventede løpetid. Gebyrer knyttet til utlån som måles til virkelig verdi resultatføres direkte.

Utbytte inntektsføres når det utbetales.

4. FINANSIELLE INSTRUMENTER

4.1. Innregning og fraregning

Finansielle eiendeler og forpliktelser balanseføres når banken blir part i instrumentets kontraktsmessige bestemmelser.

En finansiell eiendel fraregnes når de kontraktsmessige rettene til kontantstrømmene fra den finansielle eiendelen utløper, eller banken overfører den finansielle eiendelen på en slik måte at risiko- og fortjenestepotensialet ved den finansielle eiendelen i det alt vesentlige blir overført. En finansiell forpliktelse fraregnes når den finansielle forpliktelsen er oppfylt, kansellert eller utløpt.

4.2 Motregning

Finansielle eiendeler og forpliktelser motregnes og presenteres med et nettobeløp i balansen, kun i de tilfeller hvor selskapet har en juridisk håndhevbar rett til å motregne, samt har til hensikt å realisere eiendelen og gjøre opp forpliktelsen under ett.

4.3 Klassifisering

Finansielle instrumenter klassifiseres i en av følgende kategorier ved førstegangs innregning.

- Finansielle instrumenter pliktig til virkelig verdi med verdiendringer over resultat
- Finansielle derivater utpekt som sikringsinstrumenter.
- Finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi med verdiendringer over resultat
- Utlån og fordringer til amortisert kost
- Andre forpliktelser til amortisert kost

4.3.1 Finansielle instrumenter pliktig til virkelig verdi / finansielle derivater

Finansielle derivater skal vurderes til virkelig verdi med verdiendring over resultat. Sparebanken Sør har tatt følgende finansielle derivater i bruk: rente- og valutawapper, valutaterminer og valutabytteavtaler. Finansielle derivater balanseføres til virkelig verdi og verdiendringer føres over resultat.

4.3.2 Finansielle derivater utpekt som sikringsinstrumenter

Kategorien omfatter rente- og valutawapper som er benyttet som sikringsinstrumenter for virkelig verdisikring av obligasjoner utstedt med fast rente. Sikringsbokføring er videre omtalt i punkt 5.

4.3.3 Finansielle instrumenter som frivillig vurderes til virkelig verdi

Konsernet velger ved førstegangs innregning å definere noen eiendeler eller forpliktelser til virkelig verdi med verdiendring over resultat dersom;

- Klassifiseringen reduserer ulikheter i måling eller innregning som ellers ville ha oppstått som følge av ulike regler for måling av eiendeler og forpliktelser. Dette gjelder fastrenteutlån som er rentesikret ved hjelp av derivater.
- De finansielle instrumentene inngår i en portefølje som løpende måles og rapporteres til virkelig verdi. Her inngår sertifikater og obligasjoner, fastrenteutlån og aksjer.

4.3.4 Utlån og fordringer til amortisert kost

Kategorien omfatter utlån og fordringer som måles til amortisert kost

4.3.5 Andre forpliktelser til amortisert kost

Kategorien omfatter innlån og forpliktelser som måles til amortisert kost.

4.4 Måling ved førstegangs innregning

Alle finansielle eiendeler og forpliktelser innregnes i balansen til virkelig verdi. For instrumenter som ikke er derivater eller måles til virkelig verdi over resultatet, tillegges transaksjonskostnader som er direkte henførbare til anskaffelsen eller utstedelsen av den finansielle eiendelen eller den finansielle forpliktelsen.

4.5 Etterfølgende måling

4.5.1 Måling til virkelig verdi

Virkelig verdi er den pris som ville blitt oppnådd ved salg av en eiendel eller betalt for å overføre en forpliktelse i en velordnet transaksjon mellom markedsdeltakere på måletidspunktet.

4.5.1.1 Måling av finansielle instrumenter som omsettes i et aktivt marked

Finansielle instrumenter med omsetning i et aktivt marked verdsettes til observerte markedspriser.

4.5.1.2 Måling av finansielle instrumenter som ikke omsettes i et aktivt marked

For finansielle instrumenter, som ikke omsettes i et aktivt marked, fastsettes den virkelige verdien ved hjelp av en egnet verdsettelsesmetode. Verdsettelsesmetodene baserer seg på nylig inngåtte transaksjoner mellom uavhengige parter, referanse til instrumenter med tilnærmet samme innhold eller ved diskontering av kontantstrømmer. Verdsettelsene baserer seg så langt som mulig på eksternt observerte parameterverdier.

Virkelig verdi på rentebærende verdipapirer fastsettes på bakgrunn av etablerte markedsverdier rapportert fra ledende eksterne markedsaktører, eller ved at virkelig verdi kalkuleres på grunnlag av markedets aktuelle rentekurve og kredittspreadkurve til enhver tid.

Ved beregning av virkelig verdi på inngåtte renteswapper legges markedets på enhver tid aktuelle interbank rentekurve til grunn.

For aksjer som ikke er børsnoterte eller handles aktivt, bygger verdifastsettelsen i hovedsak på verdsettelse utført av andre. Dersom dette ikke er tilgjengelig, verdsettes aksjene eller andelene med utgangspunkt i tilgjengelig regnskapsinformasjon.

Fastrenteutlån omsettes ikke i et aktivt marked. Banken må derfor fastsette en markedsspread for å estimere en virkelig verdi på lånene pr. 31.12. For fastrenteutlån i privatmarkedet er snittpriser for de 10 beste i år opplyst på www.finansportalen.no benyttet som markedsrenter.

4.5.2 Måling av finansielle garantier

Finansielle garantier vurderes til virkelig verdi ved førstegangs innregning. Ved etterfølgende målinger vurderes utstedte finansielle garantier til det høyeste beløp av mottatt vederlag for garantien med fradrag for eventuelle resultatførte amortiseringer og beste estimat ved en eventuell innfrielse av garantien.

4.5.3 Måling til amortisert kost

Finansielle instrumenter som ikke måles til virkelig verdi, måles til amortisert kost. Inntektene beregnes da etter instrumentets effektive rente.

Amortisert kost er definert som balanseført verdi ved førstegangs balanseføring, med fradrag for mottatte/betalte renter og avdrag, med tillegg av påløpte effektive renter, justert for netto nedskrivning og netto bokført effekt av eventuell verdisikring.

Effektiv rentemetode er en metode som beregner amortisert kost og som periodiserer renteinntekter/kostnader til relevant periode. Renteinntekter inntektsføres etter effektiv rentes metode. Den effektive rentesatsen er den renten som ved neddiskontering av lånets kontantstrømmer over forventet løpetid, gir en verdi lik lånets amortiserte kost på etableringstidspunktet. Det innebærer at en eventuell forskjell mellom lånets opprinnelige balanseførte verdi og påløpte verdi blir periodisert over lånets forventede løpetid.

4.5.4 Nedskrivning av finansielle eiendeler

Tap på utlån beregnes som forskjellen mellom balanseført verdi og nåverdi av estimerte fremtidige kontantstrømmer neddiskontert med effektiv rente. Bruk av effektiv rentemetode innebærer at det foretas regnskapsføring av renteinntekter på engasjement som er nedskrevet. For slike lån inntektsføres internrenten på etableringstidspunktet korrigert for renteendringer frem til tidspunktet for nedskrivning. Det inntektsføres renter basert på lånets nedskrevne verdi.

I balansen reduseres nedskrivninger på utlån engasjementenes balanseførte verdi. I resultatregnskapet

består posten tap på utlån av konstaterte tap, endringer i nedskrivninger på lån og avsetninger på garantier, samt inngang på tidligere konstaterte tap. Tap på utlån er basert på en vurdering av bankens utlåns- og garantiportefølje i henhold til IAS 39. Banken fastsetter tap på utlån og garantier på kvartalsvis basis. Misligholdte og tapsutsatte engasjementer følges opp med løpende vurderinger.

4.5.4.1 Verdireduksjon på utlån og individuelle tapsnedskrivninger

Nedskrivning for tap foretas når det foreligger objektive indikasjoner for at et utlån har verdifall som følge av kredittap. En nedskrivning blir reversert når tapet er redusert og objektivt kan knyttes til en hendelse inntruffet etter nedskrivningstidspunktet. Alle utlån som anses som vesentlige blir vurdert for å se om det foreligger objektive indikasjoner på svekket kredittverdighet, og om den objektive indikasjonen med stor sannsynlighet vil medføre redusert fremtidig kontantstrøm til betjening av engasjementet. Objektive indikasjoner vil kunne være mislighold, konkurser, gjeldsordning, illikviditet eller andre vesentlige finansielle problemer.

4.5.4.2 Gruppenedskrivninger

Utlån som ikke har vært gjenstand for individuelle nedskrivninger inngår i gruppenedskrivninger. Utlånene inndeles i grupper med tilnærmet like risikoegenskaper mht. betjeningsevne. Gruppenedskrivninger beregnes på undergrupper av utlån der det foreligger objektive hendelser som viser at den fremtidige kontantstrøm for betjening av engasjementene er svekket. Gruppenedskrivninger foretas for å dekke forventede kredittap forårsaket av inntrufne hendelser og skal ta høyde for tap som ligger i porteføljen på måletidspunktet, men som ennå ikke er identifisert på enkeltengasjementsnivå. Objektive hendelser vil kunne være negativ utvikling i risikoklassifisering, negativ utvikling i sikkerhetsverdier eller negativ bransjeutvikling.

4.5.4.3 Konstaterte tap

Når det er overveiende sannsynlig at tap er endelige, bokføres disse som konstaterte tap. Noen konstaterte tap vil være dekket gjennom tidligere foretatte individuelle tapsnedskrivninger, og konstateringen vil da føres mot tidligere avsetning. Konstaterte tap uten dekning i individuell tapsnedskrivning, samt over- eller underdekning i forhold til tidligere tapsnedskrivninger, resultatføres.

4.6 Presentasjon i balanse og resultatregnskap

4.6.1 Utlån

Utlån balanseføres enten som utlån og fordringer på kredittinstitusjoner eller som netto utlån til kunder. Renter inngår i resultatregnskapet under renteinntekter. Verdiendringer, som skyldes nedskrivninger, føres i resultatet under tap på utlån og garantier.

Verdiendringer på fastrenteutlån, som er valgt målt til virkelig verdi, inngår i resultatet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

4.6.2 Obligasjoner og sertifikater

I balanseposten inngår konsernets sertifikat og obligasjonsbeholdning. Alle verdiendringer føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

4.6.3 Aksjer

I balanseposten inngår konsernets aksjer som føres til virkelig verdi. Alle verdiendringene føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

4.6.4 Finansielle derivater (eiendeler og gjeld)

I balanseposten inngår finansielle derivater. Verdiendringer knyttet til derivatene føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

4.6.5 Gjeld til kredittinstitusjoner og innskudd fra kunder

I balanseposten inngår forpliktelser til kredittinstitusjoner og kunder. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader.

4.6.6 Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer

I balanseposten inngår utstedt verdipapirgjeld. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader. Ved førtidig innfrielse eller tilbakekjøp av utstedte obligasjoner føres evt. gevinst og tap under netto verdiendringer fra finansielle instrumenter.

4.6.7 Ansvarlig lånekapital

I balanseposten inngår utstedte ansvarlige lån. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader.

5. SIKRINGSBOKFØRING

Sparebanken Sør benytter sikringsbokføring når det gjelder bankens funding til fastrentevilkår, samt funding i utenlandsk valuta. Sikringen dekker renterisikoen og valutarisikoen i obligasjonene.

Bankens kriterier for å klassifisere et derivat som et sikringsinstrument er:

- Sikringen er forventet å være svært effektiv ved at den motvirker endringer i virkelig verdi til obligasjonen som utstedes.
- Sikringseffektiviteten må være forventet å være effektiv innenfor intervallet 80 % til 125 %.
- Effektiviteten til sikringen kan måles pålitelig.
- Det er etablert tilfredsstillende dokumentasjon ved inngåelse av sikringen som blant annet viser at sikringen er effektiv og forventes å være effektiv hele løpetiden.

Sparebanken Sør benytter virkelig verdisikring. Sikringen måles og dokumenteres hvert kvartal for å påse at sikringen er effektiv. Som metode for å måle effektiviteten av sikringen, benyttes dollar-offset metode.

Når sikringen er etablert og effektiv, vil rente- og valuta-swapper balanseføres til virkelig verdi og resultatføres under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Sikringsobjektet balanseføres til amortisert kost. Endring i virkelig verdi knyttet til den sikrede risikoen regnskapsføres som et tillegg eller fradrag i balanseført verdi av obligasjonsgjelden og resultatføres under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Dersom det skulle inntreffe forhold som gjør at sikringen opphører, vil banken/konsernet amortisere verdiendringen knyttet til sikringsobjektet over gjenværende løpetid. Tilhørende sikringsinstrument vil fortsatt være pliktig til virkelig verdi med verdiendringer over resultat.

6. REGNSKAPSFØRING AV VALUTAKURSEFFEKTER

Inntekter og kostnader i valuta er omregnet til norske kroner etter kursene på transaksjonstidspunktet.

Balanseposter i valuta er sikret ved tilsvarende poster på motsatt side i balansen eller ved gjennomføring av sikringshandler. Valutaderivater (valutaterminer) handlet mot kunder avdekkes på tilsvarende måte mot annen ekstern motpart. Eiendeler og gjeld i fremmed valuta er omregnet til norske kroner etter bankenes midtkurser på balansedagen. Alle verdiendringer føres i resultatregnskapet under netto verdiendringer fra andre finansielle instrumenter.

7. VARIGE DRIFTSMIDLER

Varige driftsmidler føres i balansen til anskaffelseskost fratrukket akkumulerte av- og nedskrivninger. Ordinære avskrivninger er beregnet lineært over driftsmidlenes forventede økonomiske levetid. Det foretas årlig en revurdering av resterende levetid og restverdier for hvert driftsmiddel.

Ved hvert rapporteringstidspunkt blir det vurdert om det foreligger indikasjoner på verdifall. Dersom det er indikasjoner på verdifall på en eiendel, innhenter banken takster eller beregner eiendelens bruksverdi. Eiendelen nedskrives til høyeste verdi av virkelig verdi og bruksverdi. Grunnlaget for tidligere nedskrivninger vurderes samtidig.

Det er foretatt dekomponering av fast eiendom ved at det er beregnet verdi av tomt, tekniske installasjoner og bygning. Tomter avskrives ikke. Bygninger og tekniske anlegg avskrives over antatt levetid uten utraneringsverdi. Påkostninger og periodisk vedlikehold avskrives over antatt levetid.

8. PENSJONSKOSTNADER OG – FORPLIKTELSER

Ytelsesbasert ordning

I tråd med IAS 19 er både forpliktelser knyttet til kollektive ordninger i livsforsikringsselskap og usikrede forpliktelser inntatt i regnskapet i samsvar med beregninger utført av ekstern aktuar. Årets netto pensjonskostnad består av nåverdien av årets pensjonsopptjening og rentekostnad på pensjonsforpliktelsen, fratrukket forventet avkastning på pensjonsmidlene. Netto pensjonskostnad inngår i posten personalkostnader. Endringer i estimatavvik regnskapsføres over utvidet resultatregnskap (OCI) og planendringer blir resultatført løpende som personalkostnad. De kollektive ytelsesordningene i livsforsikringsselskap er lukket. I 2016 ble ordningen avvirket ved overgang til innskuddspensjon.

Innskuddsbasert ordning

Ordningen innebærer at banken ikke gir løfte om en fremtidig pensjon. Bankens betaler et årlig innskudd til de ansattes pensjonssparing. Innbetalinger til ordningen blir kostnadsført direkte.

9. INNTEKTSSKATT

Inntektsskatt periodiseres som en kostnad uavhengig av betalingstidspunktet. Skattekostnaden reflekterer således årets og fremtidig betalbar skatt som følge av årets aktivitet. Inntektsskatt, som ventes utlignet på årets resultat, inngår i årets skattekostnad og benevnes betalbar skatt. Utsatt skatt beregnes på bakgrunn av forskjeller mellom rapporterte skattemessige og regnskapsmessige resultater som vil utlignes i fremtiden. Skatteøkende og skattereduserende midlertidige forskjeller innenfor samme tidsintervall utlignes mot hverandre.

Eventuell netto utsatt skattefordel føres opp som en eiendel i balansen når det er sannsynlig at de skattereduserende forskjellene vil kunne realiseres.

Formueskatt er beregnet og inngår i andre driftskostnader i resultatregnskapet og i betalbar skatt i balansen.

10. EGENKAPITAL

Sparebanken Sør har utstedte egenkapitalbevis på Oslo Børs. Egenkapitalen er splittet opp i egenkapitalbevis, overkursfond, utjevningfond, sparebankens fond (grunnfondet), gavefond og annen egenkapital.

For å beregne egenkapitalbrøken skal egenkapitalbevis, overkursfond og utjevningfond divideres på sum egenkapital fratrukket annen egenkapital og hybridkapital.

Gavefondet er en del av egenkapitalen. Når gaver innvilges i bankens gavekomité belastes bankens gavefond og det føres opp som en forpliktelse i balansen.

Foreslått utdeling av utbytte presenteres som annen egenkapital inntil endelig vedtak av utdelingen har funnet sted. Utdeling presenteres deretter som avsatt utbytte inntil utbetaling har funnet sted.

Sparebanken Sør eier 5 168 egne egenkapitalbevis per 31.12.2016.

11. LEIEAVTALER

Leieavtaler hvor det vesentlige av risiko og avkastning som er forbundet med at eierskap av eiendelen ikke er overført, klassifiseres som operasjonelle leieavtaler. Leiebetalinger klassifiseres som driftskostnad og resultatføres lineært over levetid. Sparebanken Sør har ikke inngått finansielle leieavtaler.

12. SEGMENTER / SEGMENTREGNSKAP

Segmentrapporteringen er inndelt i forhold til hvordan ulike virksomhetsområder rapporteres og følges opp internt av ledelsen og styret.

Sparebanken Sør har to driftssegmenter;

- PM - Personmarked, inkludert lån overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS.
- BM - Bedriftsmarked, inkludert lån overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS.

Bankens stabsavdelinger, herunder kapitalmarket, og eiendomsmegling er ikke et separat rapporterbart segment og kommer inn under posten ufordelt.

13. KONTANTSTRØMOPPSTILLING

Kontantstrømoppstillingen viser innbetalinger og utbetalinger av kontanter og kontantekvivalenter gjennom året. Kontanter og kontantekvivalenter er definert som kontanter og fordringer på sentralbanker

14. REKLASSIFISERING AV HYBRIDKAPITAL

Konsernet reklassifiserte hybridkapital (fondsobligasjoner) som ikke tilfredsstilte definisjonen av finansiell forpliktelse i henhold til IAS 32, fra gjeld til egenkapital med virkning fra 1. januar 2015.

15. ENDRINGER I REGNSKAPSPRINSIPPER OG NOTEOPPLYSNINGER

Det har ikke vært endringer i regnskapsstandarder i 2016 som har vesentlig betydning for regnskapet.

16. VEDTATTE, IKKE IKRAFTTRÅDTE STANDARDER OG FORTOLKNINGER

Følgende nye standarder og fortolkninger til eksisterende standarder er offentliggjort og vil være obligatoriske for selskaps- og konsernregnskap i fremtidig regnskapsperiode, men uten at ledelsen har valgt tidlig anvendelse:

IFRS 9 Finansielle instrumenter

I juli 2014 publiserte IASB det siste delprosjektet i IFRS 9 og standarden er nå ferdigstilt. IFRS 9 innebærer endringer knyttet til klassifisering og måling, sikringsbokføring og nedskrivning. IFRS 9 vil erstatte IAS 39 Finansielle instrumenter - innregning og måling. De delene av IAS 39 som ikke er endret som ledd i dette prosjektet, er overført og tatt inn i IFRS 9.

Standarden skal implementeres retrospektivt, med unntak av sikringsbokføring, men det er ikke et krav å omarbeide sammenligningstall. Reglene for sikringsbokføring skal

hovedsakelig implementeres prospektivt med noen få unntak. Konsernet har ingen planer om tidlig implementering av standarden. Standarden forventes å ha regnskapsmessig virkning fra 1. januar 2018. Det forventes at IFRS 9 vil ha følgende effekter:

Klassifisering og måling:

IFRS 9 har en mer prinsippbasert tilnærming til om finansielle eiendeler skal måles til amortisert kost eller virkelig verdi enn IAS 39 har. Prinsippene for finansielle forpliktelser er i hovedsak like, med noen unntak. Blant annet knyttet til verdiendringer fra egen kredittrisiko, hvor forpliktelsen måles ved bruk av virkelig verdi-opsjon. I tillegg skal finansielle eiendeler som både holdes for å motta kontraktmessige kontantstrømmer og for videresalg i utgangspunktet måles til virkelig verdi med verdiendringer ført som andre inntekter og kostnader (OCI).

Reglene om klassifisering og måling vil først og fremst kunne påvirke banken og konsernet, ved at lån som gis i morbanken, med tanke på videresalg til Sparebanken Sør Boligkreditt må føres til virkelig verdi i balansen og verdiendringer skal føres som andre inntekter og kostnader (OCI). Med dagens praksis hvor virkelig verdi antas lik virkelig verdi for lån til privatkunder med flytende rente så antas endringen å ha liten praktisk betydning for konsernet Sparebanken Sør.

Sikringsbokføring:

Sikringsbokføring skal i større grad reflektere selskapenes risikostyringsaktiviteter ved at enkelte krav knyttet til sikringseffektivitet fjernes (sikringseffektivitet, retrospektiv effektivitetstest), samt økt adgang til å sikre nettoposisjoner og grupper av transaksjoner.

Banken vil i første rekke ikke endre på eksisterende praksis ved at all gjeld i fastrente og i utenlandsk valuta klassifiseres etter reglene om sikringsbokføring. Men det kan åpnes for at det kan benyttes sikringsbokføring for fastrenteutlån. Det er ikke planlagt endringer, men endelig vurdering er ikke foretatt.

Nedskrivning:

Dagens IAS 39 er basert på at tapsnedskrivninger kun skal finne sted når det er objektive bevis for at en tapshendelse har inntruffet. Med IFRS 9 skal tapsnedskrivninger basere seg på fremtidig forventet tap. Den nye standarden innebærer krav om tapsavsetninger også på nye utlån, ved at det skal gjøres en nedskrivning for forventet kreditttap som følge av forventet mislighold de nærmeste tolv månedene. For utlån hvor kredittrisikoen har økt vesentlig etter etableringen, skal det foretas nedskrivning for forventet kreditttap over utlånenes løpetid. Dette stiller høye krav til modeller for å beregne forventet tap.

Banken har gjennom 2016 arbeidet med modellutvikling for å kunne møte nye krav. Foreløpige beregninger indikerer ingen vesentlige endringer i nivået på samlede tapsnedskrivninger ved overgang til IFRS 9.

IFRS 15 Inntekter fra kundekontrakter

IASB og FASB har gitt ut en ny, felles standard for inntektsføring, IFRS 15 Revenue from Contracts with Customers. Standarden erstatter alle eksisterende standarder og fortolkninger for inntektsføring. Kjerneprinsippet i IFRS 15 er at inntekter innregnes for å reflektere overføringen av avtalte varer eller tjenester til kunder, og da til et beløp som gjenspeiler vederlaget selskapet forventer å ha rett til i bytte for disse varene eller tjenestene. Standarden gjelder med noen få unntak, alle inntektsbringende kontrakter med kunder og inneholder en modell for innregning og måling av salg av enkelte ikke-finansielle eiendeler (f. eks. salg av eiendom, anlegg og utstyr). Konsernet vurderer også klargjøringene i IFRS 15 utgitt av IASB i april 2016 og vil følge opp eventuelle ytterligere endringer til standarden.

IFRS 15 skal implementeres enten ved bruk av full retrospektiv eller modifisert retrospektiv metode. Standarden har regnskapsmessig virkning fra 1. januar 2018.

Konsernet har ikke ferdigstilt noen vurdering av effektene av IFRS 15, og det er foreløpig for tidlig å gi et estimat på forventet effekt i konsernets resultatregnskap.

I tillegg til ovennevnte nye standarder og fortolkninger er det også endringer i andre standarder som vil kunne påvirke konsernets fremtidige rapportering. Effekten av endringene i disse standardene er av ledelsen vurdert å ha liten betydning for selskaps- og konsernregnskapet.

IFRIC 21 Avgifter

IFRIC 21 Avgifter klargjør at hendelsen som medfører en forpliktelse til å betale en avgift, er den aktiviteten som utløser betalingen av avgiften, som definert i lovgivningen. Videre angir IFRIC 21 at forpliktelsen til å betale en avgift innregnes gradvis dersom den utløsende plikten inntreffer over tid (dvs. dersom aktiviteten som utløser betaling av avgiften, som definert i lovgivningen, inntreffer over tid). Dersom en plikt til å betale en avgift utløses når et minstenivå nås, skal den forpliktelsen som oppstår fra denne plikten innregnes når dette minste aktivitetsnivået er nådd. IFRIC 21 skal implementeres retrospektivt. Konsernet kostnadsførte fra 1. kvartal 2016 avgift til Bankenes sikringsfond i sin helhet som følge av standarden. Det er fastsatt en ny forskrift for uttreden fra Bankenes sikringsfond. Forskriftsendringen gir rett til forholdsmessig fradrag i sikringsfondsavgiften ved uttreden og bankene kan dermed periodisere avgiften. Endringen trer i kraft fra 1. januar 2017. Banken vil i 2017 endre praksis for behandling av sikringsfondsavgift.

NOTE 2 – SKJØNNSMESSIGE VURDERINGER, ESTIMATER OG FORUTSETNINGER

Utarbeidelse av konsernregnskapet medfører at ledelsen gjør estimater og skjønnsmessige vurderinger. Områder som i stor grad inneholder slike skjønnsmessige estimater, har høy grad av kompleksitet og hvor forutsetninger og estimater er vesentlige for morbank- og konsernregnskapet, er presentert under.

Generelt

Ved anvendelse av konsernets regnskapsprinsipper har bankens ledelse på enkelte områder utøvd skjønn og lagt til grunn antagelser om fremtidige hendelser som grunnlag for regnskapsføringen. Det vil naturlig nok være en iboende usikkerhet knyttet til regnskapsposter som bygger på bruk av skjønn og forutsetninger om fremtidige hendelser. Ved utøvelse av skjønn og fastsettelse av forutsetninger om fremtidige hendelser, vil ledelsen se hen til tilgjengelig informasjon på balansedagen, historisk erfaring med lignende vurderinger, samt markedets og tredjeparters vurdering av de aktuelle forholdene. Selv om ledelsen legger til grunn sitt beste skjønn og bygger på de beste estimater som er tilgjengelig, må man påregne at faktiske utfall i enkelte tilfeller kan avvike vesentlig fra det som legges til grunn for regnskapsføringen. Estimater, antakelser og forutsetninger som representerer en betydelig risiko for vesentlige endringer i balanseført verdi på eiendeler og gjeld i løpet av neste regnskapsår, drøftes nedenfor.

Nedskrivninger på utlån

Vurdering av individuelle- og gruppemessige nedskrivninger vil alltid baseres på en betydelig grad av skjønn. Prediksjoner basert på historisk informasjon kan vise seg å bli feil fordi man aldri kan vite med sikkerhet hvilken relevans historiske data har som beslutningsgrunnlag. Når sikkerhetsverdier er knyttet til spesielle objekter eller bransjer som er i krise, vil sikkerhetene måtte realiseres i lite likvide markeder, og vurdering av sikkerhetsverdier vil i slike situasjoner være beheftet med betydelig usikkerhet.

Virkelig verdi av finansielle instrumenter

Virkelig verdi av finansielle instrumenter er til dels beregnet basert på forutsetninger som ikke er observerbare i markedet. Dette gjelder særlig ved fastsettelse av relevant påslag for kredittrisiko, ved virkelig verdi-fastsettelse for fastrentepapirer i form av innlån, utlån og verdipapirer utstedt av andre. Ledelsen har i slike tilfeller basert sine vurderinger på den informasjon som er tilgjengelig i markedet kombinert med et beste skjønn. Slik informasjon vil blant annet være kredittvurderinger gjennomført av ledende markedsaktører.

NOTE 3 – RISIKOSTYRING

Sparebanken Sør skal maksimere sin langsiktige verdiskaping, og med dette mål er det en forutsetning at risiko er undergitt en aktiv og tilfredsstillende styring. En del av konsernets forretningsstrategi er å holde en lav til moderat risikoprofil i all virksomhet. Å ta risiko er et grunnleggende trekk til bankvirksomhet, og risikostyring er dermed et sentralt område i så vel daglig drift som i styrets løpende arbeid. Det vises forøvrig til bankens Pilar 3 dokument som er tilgjengelig på bankens hjemmesider.

ORGANISERING

Styret

Styret har det overordnede ansvar for bankens totale risikostyring, og skal påse at banken har hensiktsmessige systemer for risikostyring og internkontroll. Styret fastsetter risikostrategier, rammeverk for risikoappetitt, risikoprofil og risikotoleranse. Styret fastsetter også strategi og retningslinjer for kapitalplan og sammensetning av kapitalen og godkjenner prosessen for å sikre tilstrekkelig kapitalnivå til enhver tid (ICAAP).

Revisjonsutvalg og risikoutvalg

Styret har oppnevnt et eget revisjonsutvalg og et eget risikoutvalg som underutvalg av styret. Formålet er å foreta mer grundige vurderinger av relevante saksområder, herunder styrke arbeidet med overvåking av risiko samt finansiell rapportering og internkontroll.

Bankens ledelse

Administrerende direktør og øvrig ledelse har ansvaret for å implementere risikostyring og internkontroll. Saker som vedrører endringer eller implementering av ny policy og strategier i konsernet, skal alltid fremlegges ledergruppen for diskusjon og beslutning. Ledelsen vurderer risikosituasjonen kontinuerlig, og minst en gang årlig behandles den totale risikosituasjon og det tilhørende kapitalbehovet (ICAAP). Denne vurderingen legges deretter frem for styret.

Administrerende direktør har delegert oppgaver i henhold til det formelle ansvar for intern kontroll og risikostyring. Ansvaret for gjennomføring av den årlige vurderingen av risikosituasjonen og kapitalbehovet er delegert til divisjon Risikostyring. Denne analysen skal være samordnet og integrert med øvrig planleggings- og strategiarbeid i banken. Det er videre delegert kontrolloppgaver til de enkelte linjeansvarlige innenfor rammer og vedtatte prinsipper, instruksjer og fullmakter.

Risikostyring dekker hele konsernet og utfører ikke aktiviteter som det er intensjon om at kontrollfunksjonen skal overvåke. Avdelingen skal identifisere, måle, vurdere og rapportere bankens totalrisiko, samt ha ansvar for compliance.

Internrevisor

Banken har ansatt internrevisorer. Dette er en overvåkingsfunksjon som uavhengig av administrasjonen for øvrig, foretar risikovurderinger, kontroller og undersøkelser av bankens internkontroll og styringsprosesser for å vurdere om de virker hensiktsmessig og betryggende.

Risikostyringsprosessen

Det foreligger forsvarlige og hensiktsmessige strategier og prosesser for risikostyring og vurdering av kapitalbehov og hvordan dette kan opprettholdes. Samlebetegnelsen for dette er ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process).

RISIKOKATEGORIER

Alle risikoer styres gjennom et rammeverk for risikoappetitt. Det finnes mål for de ulike risikoparametre. Sparebanken Sør opererer med følgende risikokategorier:

Kredittrisiko / motpartsrisiko

Kredittrisiko er risiko for tap som skyldes at konsernets motparter eller kunder ikke har evne eller vilje til å oppfylle sine betalingsforpliktelser overfor konsernet Sparebanken Sør. Kredittrisiko vedrører alle fordringer på motparter/kunder. I et låneforhold består kredittrisikoen i at låntaker ikke oppfyller låneavtalen, og at etablerte sikkerheter ikke dekker engasjementet.

Kredittrisiko er konsernets største risiko, og den risiko som krever mest kapital. Bankens målsetting er at kredittrisikoeksponering skal være lav til moderat. Styret vedtar konsernets kredittstrategi og kredittpolitikk, og kredittrisiko styres etter fastsatte toleranserammer og mål knyttet til risikoprofil og eksponering på porteføljnivå.

Styret, ledelsen og kontrollorganer mottar jevnlig rapportering av kredittrisiko. Sentralt i denne sammenhengen er utviklingen i utlån fordelt på ulike risikoklasser og bevegelse mellom klassene.

Konsentrasjonsrisiko

Konsentrasjonsrisiko er kredittrisiko i form av risiko for tap pga. stor samlet eksponering på en enkelt motpart eller tilknyttede grupper av motparter (store engasjementer), motparter med virksomhet innen samme bransje (næringskonsentrasjon) eller geografiske område (geografisk konsentrasjon).

Banken skal ha en moderat samlet konsentrasjonsrisiko. Merrisikoen som følge av debitor-konsentrasjon er etter bankens oppfatning til stede, men representerer ikke en vesentlig risiko for konsernet. Dette er en følge av lav kredittrisikoeksponering når man tar hensyn til kvaliteten på sikkerhetene. Et tilsvarende resonnement kan gjøres i forhold til konsentrasjon på leietakersiden.

Den største konsentrasjonsrisiko for Sparebanken Sør er knyttet til «Eiendomsdrift». Dermed vil denne del av porteføljen være eksponert mot risikofaktorer som påvirker eiendomsselskaper spesifikt. Disse risikofaktorene er først og fremst arealledighet, leiepriser og rentenivå. Sistnevnte er en generell makrovariabel, men eiendomsselskaper er tyngre eksponert mot rentenivået enn mange andre bransjer som følge av høy låneandel, og fordi eiendom er en eiendel med lang levetid.

På enkeltengasjementsnivå vil det være store variasjoner i forhold til følsomhet mot disse faktorene, og hvordan engasjementet dermed bidrar til porteføljens konsentrasjonsrisiko. Dette avhenger bl.a. av leieforhold, eiendommenes beliggenhet og type bygg. I tillegg vil debtors finansielle situasjon ha stor betydning.

Banken har avsatt ekstra kapital under ICAAP for å dekke opp for konsentrasjonsrisiko.

Oppgjørsrisiko

Oppgjørsrisiko er en form for kredittrisiko ved at kontraktspartner ikke oppfyller sine forpliktelser med hensyn til oppgjør i form av kontanter eller verdipapirer etter at banken har gitt beskjed om betaling eller overførsel av et verdipapir eller sikkerhet. Oppgjørsrisiko som konsernet er eksponert mot vurderes som lav.

Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko defineres som risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke evner å finansiere sine eiendeler, samt at finansiering ikke kan oppnås uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger, i form av prisfall på eiendeler som må realiseres, eller i form av finansiering til et kostnadsnivå utover det normale. Likviditetsrisiko omfatter også risikoen for at finansielle markeder som banken ønsker å benytte, ikke fungerer.

Sparebanken Sør skal ha en moderat til lav likviditetsrisiko. Likviditetsrisikoen skal være på nivå med sammenlignbare banker, men skal avstemmes mot bankens risikoprofil totalt sett og styrevedtatte krav til kapitaldekning. Risikoprofilen skal være tilpasset den aktuelle markedssituasjonen og utsiktene fremover.

Overvåkingen skjer ved kontroll av eksponering i forhold til vedtatte rammer og kontroll av kvalitative krav.

Markedsrisiko

Markedsrisiko omfatter risiko knyttet til resultatvariasjoner på usikrede rente-, valuta- og egenkapitaltransaksjoner som følge av endringer i rente- og valutakursnivå samt ved variasjon i aksjekurser, og kan inndeles i renterisiko, valutarisiko, aksjerisiko og kredittspreadsrisiko. Sparebanken Sør skal ha en lav markedsrisiko

Renterisiko

Renterisiko er risiko for det økonomiske tap som oppstår ved endringer i rentenivået hvis rentebindingstiden for bankens forpliktelser og fordringer på og utenfor balansen, ikke er sammenfallende.

Renterisikorammen er fastsatt som en øvre ramme for hvor stort tapet på uavdekkede renteposisjoner kan være ved et 2 prosent poengs parallelt skift i rentenivået.

Valutarisiko

Valutarisiko er risiko for det økonomiske tap som oppstår ved ufordelaktig endring i verdien på aktiva- og passivposter (på og utenfor balansen) målt i basisvaluta (NOK) som følge av endring i valutakurser. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet i et stress-scenario hvor valutakursene endrer seg med 10 %, og valutarisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert valutaposisjon. Det er fastsatt rammer for eksponering i enkeltvalutaer.

Kursrisiko (aksjerisiko)

Kursrisiko (aksjerisiko) består av markedsrisiko knyttet til posisjoner i egenkapitalinstrumenter, inkludert derivater med egenkapitalinstrumenter som underliggende. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet hvor markedsverdien av aksjene faller med 30 %, og kursrisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert posisjon i en aksjeportefølge.

Kredittspreadsrisiko

Kredittspreadsrisiko defineres som risiko for endringer i markedsverdien på et rentebærende verdipapir som følge av en generell endring i kredittmargin. En generell økning i kredittmarginer vil medføre en verdireduksjon på en portefølge av rentebærende verdipapirer. Endringer i kredittmargin er en konsekvens av endringer i investors krav til risikopåslag for skift i forventet kredittrisiko og/eller endringer i andre markedsforhold. Bankens kredittspreadsrisiko er i hovedsak knyttet til likviditetsporteføljen.

Forretningsrisiko

Forretningsrisiko defineres som risiko for uventede inntekts- og kostnadssvingninger som følge av endringer i eksterne forhold som konjunktursvingninger, konkurransesituasjon, kundeferd, manglende forretningsmessig utvikling, samt reguleringer fra offentlige myndigheter, dvs. andre forhold enn kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Risikoen omfatter også omdømme- eller renommérisiko som er risikoen knyttet til økte tap, reduserte inntekter og /eller økte kostnader som en følge av at bankens renommé har blitt skadet.

Strategisk risiko

Strategisk risiko er definert som interne forhold hvor den strategiske risiko knytter seg til de strategier, planer og endringer som banken har eller legger opp til.

Operasjonell risiko

Operasjonell risiko er risikoen som konsernet har for økonomisk tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser. Operasjonell risiko inkluderer mislighetsrisiko. Eksempler på operasjonelle risikoforhold kan være flere typer uønskede handlinger og hendelser, som blant annet hvitvasking, korrupsjon, underslag, innsidehandel, bedrageri, ran, trusler mot ansatte, fullmaktsbrudd og brudd på vedtatte rutiner, svikt i IT-systemer med mer.

Overvåking av operasjonell risiko skjer ved jevnlig kvalitative vurderinger. Det beregnes kapitalbehov for operasjonell risiko i henhold til basismetoden, og det vurderes i ICAAP om disse kapitalberegningene er tilstrekkelige. Det vurderes at konsernet har en lav operasjonell risiko.

SIKRINGSINSTRUMENTER

Konsernet benytter følgende sikringsinstrumenter:

- Rentebytteavtaler (renteswapper) - avtaler om å bytte rentebetingelser for et bestemt nominelt beløp over et bestemt antall perioder.
- Valutaterminer - avtale om kjøp eller salg av fremmed valuta med oppgjør på et bestemt fremtidig tidspunkt.
- Rente- og valutabytteavtaler (cross-currency interest rate swap) - avtaler om å bytte både rente- og valutabetingelser.

Formålet med bruk av rente- og valutainstrumenter er å avdekke bankens rente- og valutaeksponering.

NOTE 4 – KAPITALDEKNING

Sparebanken Sør har en målsetting om å maksimere sin langsiktige verdiskaping. Konsernet har også en målsetting om at risikoprofilen skal være moderat til lav. Dette innebærer at god risiko- og kapitalstyring er et sentralt strategisk element.

Sparebanken Sør har etablert en strategi og prosess for risikomåling, -styring og -kontroll som gir oversikt over de risikoer banken er eksponert for. Dette gir dermed grunnlag for vurdering og beregning av bankens total kapitalbehov, og hvordan dette kan opprettholdes for å dekke de aktuelle risikoer på en tilstrekkelig måte. Prosessen betegnes som ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process). Vurderingen av kapitalbehovet inkluderer størrelse, sammensetning og fordeling av den ansvarlige kapitalen tilpasset nivået på de risikoer som banken er eller kan bli utsatt for, med bakgrunn i gjennomførte stresstester som viser hvilke endringer i makrovariabler som kan påføre banken større tap.

Styret fastsetter kapitalplan som skal sikre at banken til enhver tid har en kapitaldekning som ivaretar myndighetskrav og omgivelsenes forventninger. For å ha stor handlefrihet i forhold til strategiske valg og forretningsmessige muligheter velger banken å ha en større kapital enn det behovet som beregnes ut fra ICAAP.

Minstekravet for ren kjernekapitaldekning var 11,5 %, kjernekapitaldekning 13,0 % og total kapitaldekning 15,0 %.

Med virkning fra 31.12.2017 øker kravet til motsyklisk buffer fra 1,5 % til 2,0 %. Minstekravet vil da være på 12,0 % for ren kjernekapitaldekning. Krav til kjernekapital vil være 13,5 % og krav til total kapitaldekning vil være 15,5 %.

I tillegg må banken tilpasse seg Finanstilsynets vurdering av konsernets kapitalbehov (SREP), hvor Finanstilsynet i 2016 konkluderte med ett pilar-2 tillegg på 2,1 prosent. Dette kommer som tillegg til de overnevnte minimumskravene.

Sparebanken Sør benytter standardmetoden for kreditt- og markedsrisiko og basismetoden for operasjonell risiko for å beregne kapitaldekning i henhold til gjeldende kapitaldekningsregler - Basel II.

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016		31.12.2016	31.12.2015
474	783	Egenkapitalbevis	783	474
175	451	Overkursfond	451	175
6 002	6 606	Grunnfondskapital	6 606	6 002
41	42	Gavefond	42	41
256	297	Utjevningsfond	297	256
43	94	Annen egenkapital	1 047	805
-43	-94	- Fradrag for utbytte som inngår i annen egenkapital	-94	-43
-10	-18	- Fradrag for immatrielle eiendeler og utsatt skattefordel	-18	-10
6 938	8 160	Sum ren egenkapital	9 114	7 700
510	825	Hybridkapital	825	510
0	0	- Fradrag for immatrielle eiendeler og utsatt skattefordel		
7 448	8 985	Sum kjernekapital	9 939	8 210
		Tilleggskapital utover kjernekapital:		
1 200	1 203	Ansvarlig lånekapital	1 203	1 200
1 200	1 203	Sum tilleggskapital	1 203	1 200
-22	-22	- Fradrag i tilleggskapitalen	-22	-22
8 626	10 167	Netto ansvarlig kapital	11 121	9 388
		Minimumskrav ansvarlig kapital Basel II beregnet etter standardmetoden:		
7	7	Engasjement med lokale og regionale myndigheter	7	7
66	59	Engasjement med institusjoner	36	40
251	197	Engasjement med foretak	198	251
505	455	Engasjement med massemarked	473	530
2 744	2 881	Engasjement med pantesikkerhet i eiendom	3 728	3 501
71	50	Engasjement som er forfalt	50	72
0	0	Engasjement som er høyrisiko	0	0
237	260	Engasjement i obligasjoner med fortrinnsrett	67	62
137	144	Engasjement i egenkapitalposisjoner	44	37
51	48	Engasjement øvrig	48	51
4 069	4 101	Kapitalkrav for kreditt- og motpartsrisiko	4 651	4 551
4	5	Kapitalkrav for posisjons-, valuta- og varerisiko	5	4
196	198	Kapitalkrav for operasjonell risiko	259	252
29	26	CVA tillegg	45	47
0	0	Fradrag i kapitalkravet	0	0
4 299	4 330	Sum minimumskrav til ansvarlig kapital	4 960	4 854
53 735	54 125	Risikovektet balanse (beregningsgrunnlag)	62 000	60 679
12,91 %	15,08 %	Ren kjernekapitaldekning i %	14,70 %	12,69 %
13,86 %	16,60 %	Kjernekapitaldekning i %	16,03 %	13,53 %
16,05 %	18,78 %	Kapitaldekning i %	17,94 %	15,47 %
6,40 %	8,00 %	Uvektet kjernekapitalandel (Leverage ratio)	8,61 %	7,00 %

NOTE 5 – SEGMENTRAPPORTERING

Sparebanken Sør har 2 driftssegmenter, personmarked (PM) og bedriftsmarked (BM). Bankens egne investeringsaktiviteter er ikke et separat rapporterbart segment og kommer inn under posten ufordelt. Det vises til ytterligere omtale i regnskapsprinsipper om segmentene. Personmarked og bedriftsmarked avviker i denne sammenheng fra personkunder og bedriftskunder i rapportering på sektorer og næringer.

De ulike segmentene inntektsfører og kostnadsfører faktiske inntekter og kostnader knyttet til utlån og innskudd i balansen. Alle ansatte er knyttet til de ulike segmentene. Ved likviditetsmessige underdekning i de ulike segmentene så beregnes det en rentekostnad utfra en mellomregningsrente som fastsettes månedlig.

Konsernets avdelingskontorer er geografisk lokalisert i Agderfylkene og Telemark. Konsernet har også kunder i andre geografiske områder som betjenes via de etablerte kontorene. Utlån er i note 8 fordelt geografisk på områder.

Ingen av konsernets kunder står enkeltvis for mer enn 10 % av omsetningen. Dette gjelder både i 2016 og 2015.

Rapportering pr. segment	KONSERN 31.12.2016				KONSERN 31.12.2015			
	PM	BM	Ufordelt og elim.	Totalt	PM	BM	Ufordelt og elim.	Totalt
MILLIONER KRONER								
Netto rente- og kredittprov.inntekter	948	618	-1	1 565	979	532	33	1 544
Netto andre driftsinntekter	183	67	295	545	155	61	32	248
Driftskostnader	371	91	325	787	354	87	376	817
Driftsresultat før tap pr. segment	761	594	-32	1 323	780	506	-311	975
Tap på utlån og garantier	6	40	4	50	6	80	12	97
Resultat før skatt pr. segment	755	554	-36	1 273	774	427	-323	878
Netto utlån til kunder	60 069	30 915	-56	90 928	58 113	30 090	184	88 387
Andre eiendeler			14 527	14 527			12 947	12 947
Sum eiendeler pr. segment	60 069	30 915	14 471	105 455	58 113	30 090	13 131	101 334
Innskudd fra og gjeld til kunder	26 473	20 270	4 819	51 562	25 492	17 826	5 031	48 349
Mellomregn./annen gjeld	33 596	10 645	-399	43 842	32 621	12 264	-163	44 722
Sum gjeld pr. segment	60 069	30 915	4 420	95 404	58 113	30 090	4 868	93 071
Egenkapital			10 051	10 051			8 263	8 263
Sum gjeld og egenkapital pr. segment	60 069	30 915	14 471	105 455	58 113	30 090	13 131	101 334

Konsernet Sparebanken Sør rapporterer ikke segmenter i morbanken særskilt. Sparebanken Sør Boligkreditt AS er en integrert del av personmarkedet i konsernet og følgelig blir det misvisende å rapportere segmenter på morbank alene.

NOTE 6 – KREDITTMÅRÅDET OG KREDITTRISIKO

Kredittrisiko representerer det største risikoområdet for konsernet. Styret fastsetter konsernets kredittstrategi som sammen med kredittpolitikk og retningslinjer for kredittprosessene skal sikre at kundeporteføljen har en akseptabel risikoprofil og bidrar til at konsernet kan maksimere sin langsiktige verdiskaping.

Sparebanken Sør har Agderfylkene og Telemark som sitt hovedmarked. I tillegg vil banken ha et nasjonalt markedssegment mot organisasjoner som inngår i KNIF (Kristen-Norges Innkjøpsfellesskap) og deres ansatte.

Utlån fordelt på risikoklasser

Det benyttes modeller som er basert på interne og eksterne data for beregning av sannsynlighet for mislighold neste 12 måneder (PD) og forventet tap (EL) på kunde- og porteføljenivå. Både personkunder og næringslivskunder scores månedlig, og deles inn i 11 klasser (A – K) ut fra sannsynlighet for mislighold. Klasse K er misligholdte lån og engasjementer med individuelle nedskrivninger. Mislighold ansees også å foreligge når det er åpnet gjeldsforhandlinger eller konkurs, eller det er foretatt rettslige skritt for å inndrive fordringen. Definisjonen av misholdhold i klasse K, avviker dermed noe fra definisjonen av mislighold og tapsutsatte engasjementer i note 9. Tabellen under viser intervaller på de ulike risikoklasser basert på misligholdssannsynlighet.

Bankens risikoklasser er følgende:

Misligholdsklasse	Nedre grense for mislighold, %	Øvre grense for mislighold, %
A	0,00	0,10
B	0,11	0,25
C	0,26	0,50
D	0,51	0,75
E	0,76	1,25
F	1,26	2,00
G	2,01	3,00
H	3,01	5,00
I	5,01	8,00
J	8,01	99,99
K	100,00	

Sannsynlighet for mislighold	
Lav risiko (A-D)	0,00 - 0,75%
Middels risiko (E-G)	0,76 - 3,00 %
Høy risiko (H-J)	3,01 - 99,99 %
Mislighold (K)	100 %

TOTALENGASJEMENT FORDELT PÅ RISIKOGRUPPER

I totalengasjement inngår saldo på innvilgede lån og kreditter til kunder, ubenyttet andel av innvilgede kreditter, samt garantirammer og etablerte garantier.

MORBANK				KONSERN				
31.12.2015		31.12.2016		MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
Personkunder:								
28 646	78,0 %	27 917	79,7 %	Lav risiko	53 896	82,4 %	53 112	81,4 %
6 705	18,3 %	6 028	17,2 %	Middels risiko	10 116	15,5 %	10 491	16,1 %
1 007	2,7 %	711	2,0 %	Høy risiko	1 002	1,5 %	1 295	2,0 %
36 358		34 656		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	65 014		64 898	
378	1,0 %	376	1,1 %	Misligholdte og nedskrevne engasjementer	376	0,6 %	378	0,6 %
36 736	100 %	35 032	100 %	Sum personkunder	65 390	100 %	65 276	100 %
Næringslivskunder:								
18 053	48,3 %	19 418	50,0 %	Lav risiko	19 483	50,1 %	18 201	48,5 %
14 242	38,1 %	14 587	37,5 %	Middels risiko	14 591	37,5 %	14 259	38,0 %
3 696	9,9 %	3 737	9,6 %	Høy risiko	3 737	9,6 %	3 698	9,8 %
35 991		37 742		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	37 811		36 158	
1 398	3,7 %	1 107	2,9 %	Misligholdte og nedskrevne engasjementer	1 107	2,8 %	1 398	3,7 %
37 389	100 %	38 850	100 %	Sum næringslivskunder	38 919	100 %	37 556	100 %
74 125		73 882		Sum totalengasjement	104 309		102 832	

BRUTTO UTLÅN FORDELT PÅ RISIKOGRUPPER

MORBANK				KONSERN				
31.12.2015		31.12.2016		MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
Personkunder:								
24 846	76,2 %	24 879	78,6 %	Lav risiko	48 629	81,4 %	46 355	79,8 %
6 459	19,8 %	5 790	18,3 %	Middels risiko	9 797	16,4 %	10 149	17,5 %
975	3,0 %	677	2,1 %	Høy risiko	966	1,6 %	1 262	2,2 %
32 281		31 346		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	59 392		57 767	
316	1,0 %	313	1,0 %	Misligholdte og nedskrevne engasjementer	313	0,5 %	316	0,5 %
32 597	100 %	31 660	100 %	Sum personkunder	59 706	100 %	58 083	100 %
Næringslivskunder:								
14 611	47,5 %	14 877	47,0 %	Lav risiko	14 866	47,0 %	14 730	47,7 %
11 565	37,6 %	12 738	40,2 %	Middels risiko	12 742	40,2 %	11 582	37,5 %
3 318	10,8 %	3 073	9,7 %	Høy risiko	3 073	9,7 %	3 320	10,8 %
29 494		30 689		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	30 682		29 632	
1 249	4,1 %	980	3,1 %	Misligholdte og nedskrevne engasjementer	980	3,1 %	1 249	4,0 %
30 743	100 %	31 669	100 %	Sum næringslivskunder	31 662	100 %	30 881	100 %
122		129		Påløpte renter	155		147	
63 462		63 458		Sum brutto utlån	91 523		89 111	

FORSKYVNING MELLOM RISIKOGRUPPER GJENNOM ÅRET

For konsernet er det i personmarkedsporteføljen en svak positiv migrasjon i porteføljen. Samlet risiko for personkundeporteføljen vurderes som meget tilfredsstillende.

For næringslivsporteføljen har det også vært en svak positiv migrasjon i porteføljen for 2016. Brutto utlån på klasser med lav og middels risiko utgjør ca. 87 % av porteføljen.

Klassifiseringen tar ikke hensyn til sikkerhetsverdier, men kun betalingssevne.

Sikkerheter

Konsernet benytter ulike sikkerheter for å redusere risiko avhengig av marked og type transaksjon. Hovedprinsipp for vurdering av sikkerheter er at realisasjonsverdi estimeres slik den antas å være når konsernet har behov

for sikkerheten. Med unntak av engasjementer hvor det er foretatt nedskrivninger, er sikkerhetens verdi beregnet under forutsetning om fortsatt drift. Ved verddivurdering av sikkerhet tas det hensyn til estimerte salgskostnader. Hovedtyper av sikkerheter som benyttes er pant i fast eiendom (bolig/næringsbygg), kausjoner (forbrukerkausjoner og selvskyldnerkausjoner), registrerbart løsøre (varelager, driftstilbehør) og fordringer. Estimert verdi av boliger som er sikkerheter for lån som er overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS oppdateres kvartalsvis, mens sikkerheter for øvrige lån minimum oppdateres ved behandling av nye kredittsaker eller ved engasjementsoppfølging. Konsernets utlån har gjennomgående meget god sikkerhet.

Sikkerheter personmarked

Den vesentligste delen av personmarkedsporteføljen er sikret med pant i bolig, og konsernets boliglånportefølje har følgende fordeling av belåningsgrader (Loan to Value - LTV).

Belåningsgrad (LTV) for lån med pant i bolig pr. 31.12.2016

LTV 31.12.2016	MORBANK		KONSERN	
	MILLIONER KRONER	%	MILLIONER KRONER	%
Under 40 %	1 827	7,3 %	7 680	14,4 %
41 - 50 %	1 760	7,0 %	5 510	10,4 %
51 - 60 %	2 950	11,8 %	8 411	15,8 %
61 - 70 %	5 347	21,3 %	13 975	26,3 %
71 - 75 %	3 034	12,1 %	6 328	11,9 %
76 - 80 %	2 699	10,8 %	3 468	6,5 %
81 - 85 %	2 494	9,9 %	2 733	5,1 %
86 - 90 %	1 854	7,4 %	1 928	3,6 %
91 - 95 %	1 162	4,6 %	1 186	2,2 %
96 - 100 %	1 059	4,2 %	1 074	2,0 %
Over 100 %	917	3,7 %	923	1,7 %
SUM	25 103	100 %	53 216	100 %

Belåningsgrad (LTV) for lån med pant i bolig pr. 31.12.2015

LTV 31.12.2015	MORBANK		KONSERN	
	MILLIONER KRONER	%	MILLIONER KRONER	%
Under 40 %	1 726	6,6 %	6 828	13,2 %
41 - 50 %	1 567	6,0 %	4 934	9,5 %
51 - 60 %	2 573	9,9 %	7 615	14,7 %
61 - 70 %	5 648	21,7 %	13 440	26,0 %
71 - 75 %	3 332	12,8 %	6 339	12,3 %
76 - 80 %	2 682	10,3 %	3 592	7,0 %
81 - 85 %	2 609	10,0 %	2 858	5,5 %
86 - 90 %	2 150	8,3 %	2 259	4,4 %
91 - 95 %	1 475	5,7 %	1 520	2,9 %
96 - 100 %	1 237	4,8 %	1 274	2,5 %
Over 100 %	1 013	3,9 %	1 025	2,0 %
SUM	26 010	100 %	51 683	100 %

Det understrekes at LTV-fordelingen er basert på en tradisjonell fordeling hvor hele lånet plasseres i det intervall hvor "den siste delen" av lånet hører til. Dette innebærer at reell LTV-fordeling vil være lavere enn det som fremgår av tabellen. For et lån som er innplassert med høy belåningsgrad vil reelt sett bare en del av dette lånevolumet ligge i intervallet med høy belåningsgrad, mens størstedelen av lånet vil ligge i de lavere intervaller.

Sikkerheter næringslivsmarkedet

Beregning og vurdering av sikkerhetsverdier for næringslivsengasjementer er mer kompleks enn for personmarkedet, og det vil hefte større usikkerheter ved estimerer på porteføljenivå. Banken foretar imidlertid hyppige vurderinger av engasjementenes sikkerheter på individuell basis.

NOTE 7 - UTLÅN FORDELT PÅ UT-LÅNSTYPER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
		Utlån vurdert til amortisert kost		
8 734	8 080	Kasse-, drifts- og brukskreditter	14 839	15 741
3 301	4 285	Byggelån	4 284	3 301
43 014	43 450	Nedbetalingslån	64 731	61 631
55 049	55 815	Sum utlån vurdert til amortisert kost	83 854	80 673
		Utlån utpekt til virkelig verdi over resultatregnskapet		
8 290	7 514	Fastrenteutlån	7 514	8 290
8 290	7 514	Sum utlån utpekt til virkelig verdi over resultatregnskapet	7 514	8 290
122	129	Opptjente renter	155	147
63 461	63 458	SUM BRUTTO UTLÅN	91 523	89 110
-717	-589	Nedskrivninger på utlån	-595	-723
62 744	62 869	SUM NETTO UTLÅN	90 928	88 387

For nedskrivninger se note 10 - Tap på utlån, garantier mv.

NOTE 8 – UTLÅN FORDELT ETTER GEOGRAFISKE OMRÅDER, SEKTORER OG NÆRINGER

Brutto utlån fordelt på geografiske områder

MORBANK				KONSERN				
31.12.2015		31.12.2016		MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
30 106	47,4 %	30 239	47,7 %	Vest-Agder	42 578	46,5 %	41 426	46,5 %
16 301	25,7 %	15 901	25,1 %	Aust-Agder	23 898	26,1 %	23 661	26,6 %
6 573	10,4 %	6 576	10,4 %	Telemark	9 141	10,0 %	8 692	9,8 %
4 778	7,5 %	4 918	7,7 %	Oslo	7 109	7,8 %	6 965	7,8 %
1 088	1,7 %	1 035	1,6 %	Akershus	2 114	2,3 %	2 004	2,2 %
1 183	1,9 %	1 213	1,9 %	Rogaland	1 733	1,9 %	1 661	1,9 %
3 311	5,2 %	3 446	5,4 %	Øvrig	4 794	5,2 %	4 554	5,1 %
122	0,2 %	129	0,2 %	Opptjente renter	155	0,2 %	146	0,2 %
63 461	100,0 %	63 458	100,0 %	SUM BRUTTO UTLÅN	91 523	100,0 %	89 110	100,0 %

Geografisk fordeling er basert på kundens bosteds-/forretningsadresse.

Konsernet har i 2016 endret næringsinndelingen for innskudd og utlån. Oppstillingen samsvarer med inndelingen i forhold til grupper som brukes internt, og baserer seg på offentlige

næringskoder. Sammenlikningstall er også oppdatert i forhold til ny inndeling.

Brutto utlån fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
32 719	31 789	Personkunder	59 861	58 230
541	334	Offentlig	334	541
714	798	Primærnæring	801	722
932	899	Industri	900	936
3 313	3 399	Utvikling av eiendom	3 396	3 309
1 205	1 421	Oppføring av bygninger	1 427	1 246
15 493	15 645	Eiendomsdrift	15 630	15 482
475	565	Transport	570	478
1 127	1 023	Varehandel	983	1 136
389	371	Hotell og restaurant	372	391
810	898	Borettslag	897	809
1 986	2 217	Forretningsmessig tjenesteyting	2 221	2 015
3 636	3 970	Sosial tjenesteyting	3 978	3 670
122	129	Opptjente renter	155	147
63 462	63 458	SUM BRUTTO UTLÅN	91 523	89 111
717	589	Nedskrivninger på utlån	595	723
62 744	62 869	SUM NETTO UTLÅN	90 928	88 387

Garantier fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
44	39	Personkunder	39	44
1	1	Offentlig	1	1
4	3	Primærnæring	3	4
258	283	Industri	283	258
239	284	Utvikling av eiendom	284	239
196	240	Oppføring av bygninger	240	196
272	451	Eiendomsdrift	451	272
118	160	Transport	160	118
162	155	Varehandel	155	162
9	7	Hotell og restaurant	7	9
51	41	Forretningsmessig tjenesteyting	41	51
50	36	Sosial tjenesteyting	36	50
1 402	1 700	SUM GARANTIER	1 700	1 402

Ubenyttede kreditter fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
3 973	3 205	Personkunder	5 490	7 002
532	499	Offentlig	499	532
132	111	Primærnæring	112	132
294	412	Industri	413	295
754	606	Utvikling av eiendom	609	754
355	472	Oppføring av bygninger	474	363
2 095	1 543	Eiendomsdrift	1 558	2 096
61	88	Transport	89	61
358	395	Varehandel	439	359
49	51	Hotell og restaurant	52	49
26	98	Borettslag	99	26
201	214	Forretningsmessig tjenesteyting	217	214
429	1 031	Sosial tjenesteyting	1 035	436
9 261	8 725	SUM BEVILGNING	11 086	12 319

Engasjement fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
36 736	35 032	Personkunder	65 390	65 276
1 075	834	Offentlig	834	1 073
849	913	Primærnæring	916	858
1 484	1 593	Industri	1 595	1 488
4 307	4 289	Utvikling av eiendom	4 289	4 302
1 756	2 133	Oppføring av bygninger	2 141	1 804
17 860	17 639	Eiendomsdrift	17 639	17 850
654	813	Transport	819	657
1 648	1 573	Varehandel	1 577	1 658
447	429	Hotell og restaurant	431	449
836	996	Borettslag	996	835
2 237	2 472	Forretningsmessig tjenesteyting	2 479	2 280
4 115	5 036	Sosial tjenesteyting	5 049	4 155
122	129	Opptjente renter	155	147
74 125	73 882	SUM ENGASJEMENT	104 309	102 832

NOTE 9 – MISLIGHOLDTE LÅN

En kundes engasjement vurderes som misligholdt dersom en termin ikke er betalt innen 90 dager etter forfall, eller en rammekreditt har vært overtrukket i mer enn 90 dager. Når en kunde har ett eller flere misligholdte lån, er det

kundens totale engasjement som rapporteres som misligholdt og ikke det enkelte lån. Når det foreligger mislighold, er dette et objektivt bevis som innebærer at behovet for tapsnedskrivning skal vurderes.

Sum misligholdte lån / kreditter

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
418	275	Brutto misligholdte > 90 dager	276	418
134	89	- Individuelle nedskrivninger	89	134
284	186	Netto misligholdte engasjementer	187	284
32,0 %	32,3 %	Avsetningsgrad misligholdte lån	32,2 %	32,0 %
0,66 %	0,43 %	Brutto misligholdte > 90 dager i % av brutto utlån	0,30 %	0,47 %

Næringslivmarkedet

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
321	174	Brutto misligholdte > 90 dager	174	321
115	71	- Individuelle nedskrivninger	71	115
206	103	Netto misligholdte engasjementer	103	206
35,7 %	41,0 %	Avsetningsgrad misligholdte lån	40,8 %	35,7 %

Personmarkedet

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
97	101	Brutto misligholdte > 90 dager	102	97
19	17	- Individuelle nedskrivninger	18	19
78	83	Netto misligholdte engasjementer	84	78
19,5 %	17,2 %	Avsetningsgrad misligholdte lån	17,4 %	19,5 %

Virkelig verdi på tilhørende pantstillelser på misligholdte lån til kunder utgjorde pr. 31.12.2016 225 mill. kroner, og pr. 31.12.2015 426 mill. kroner.

Øvrige tapsutsatte engasjementer

Engasjementer som ikke er misligholdte, men hvor kundens økonomiske situasjon gjør at banken har foretatt individuelle tapsnedskrivninger, eller det er overveiende sannsynlig at banken må foreta tapsnedskrivninger, klassifiseres som tapsutsatte.

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
794	634	Øvrige tapsutsatte engasjementer	634	794
384	296	- Individuelle nedskrivninger	296	384
410	339	Netto tapsutsatte engasjementer	338	410
48,4 %	46,7 %	Avsetningsgrad tapsutsatte engasjementer	46,7 %	48,4 %

Brutto misligholdte engasjementer fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
97	101	Personkunder	102	97
321	174	Næringslivskunder	174	321
418	275	Sum misligholdte engasjement	276	418
0	0	Offentlig	0	0
3	1	Primærnæring	1	3
0	0	Industri	0	0
47	35	Utvikling av eiendom	35	47
22	13	Oppføring av bygninger	13	22
190	79	Eiendomsdrift	79	190
8	7	Transport	7	8
5	5	Varehandel	5	5
3	2	Hotell og restaurant	2	3
0	0	Borettslag	0	0
26	11	Forretningsmessig tjenesteyting	11	26
16	21	Sosial tjenesteyting	21	16
321	174	Sum næringslivskunder	174	321

NOTE 10 – TAP PÅ UTLÅN OG GARANTIER

Tap på utlån

De forskjellige elementene som inngår i tap og nedskrivninger på utlån, er omtalt under Regnskapsprinsipper. Det vises også til note om Risikostyring i Sparebanken Sør og til note om Kredittområdet og kreditt risiko.

Individuelle nedskrivninger

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
521	517	Individuelle nedskrivninger ved periodestart	517	521
76	159	- Tilbakeføring av nedskrivninger som følge av periodens konstateringer	159	76
43	74	+ Økte individuelle nedskrivninger i perioden	74	43
77	85	+ Nye individuelle nedskrivninger i perioden	85	77
48	132	- Tilbakeføring av individuelle nedskrivninger i perioden	132	48
517	385	= Individuelle nedskrivninger ved periodeslutt	385	517

Nedskrivning på grupper av utlån

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
188	200	Nedskrivning på grupper av utlån ved periodestart	206	194
12	4	+ Periodens endring i gruppenedskrivninger	4	12
200	204	= Nedskrivning på grupper av utlån ved periodeslutt	210	206

Periodens tapskostnad

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
-4	-132	Periodens endring i individuelle nedskrivninger	-132	-4
12	4	+ Periodens endring i gruppenedskrivninger	4	12
76	159	+ Per. konst. tap som det tidligere år er foretatt individuell nedskrivning for	159	76
17	43	+ Per. konst. tap som det tidligere år ikke er foretatt ind. nedskrivning for	43	17
5	-11	+ Inntektsført som renter	-11	5
6	14	- Periodens inngang på tidligere konstatert tap	14	6
-3	1	+ endring i nedskrivninger på garantier	1	-3
97	50	= Periodens tapskostnad	50	97

Individuelle nedskrivninger fordelt på sektorer og næringer (morbank = konsern)

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Personkunder	35	34
Næringslivskunder	350	483
Sum individuelle nedskrivninger	385	517
Offentlig	0	0
Primærnæring	2	4
Industri	41	21
Utvikling av eiendom	70	61
Oppføring av bygninger	75	38
Eiendomsdrift	115	130
Transport	2	8
Varehandel	12	45
Hotell og restaurant	2	3
Borettslag	0	0
Forretningsmessig tjenesteyting	28	167
Sosial tjenesteyting	3	6
Sum næringslivskunder	350	483

Forventet årlig gjennomsnittlig netto tap

Det er 385 mill. kroner i individuelle nedskrivninger pr. 31.12.2016 (517 mill. kroner pr. 31.12.2015). Gruppenedskrivningene på 210 mill. kroner pr. 31.12.2016 (206 mill. kroner pr. 31.12.2015) er relatert til ulike risikoklasser.

Alle engasjementer til bedriftsmarkedet prises individuelt basert på blant annet risiko, krav til lønnsomhet og konkurransesituasjonen. Prisingen gjenspeiler derfor blant annet risikoen i engasjementet og oppnådde marginer er gjennomgående større ved høyere risiko.

Boliglån prises basert på en prismatrise hvor både låneutmåling og risikoklassifisering gjenspeiles.

Basert på bankens lave direkte eksponering mot oljeservicenæringen, konjunkturutviklingen, erfaringstall, lokale markedsforhold og sammensetningen av porteføljen, forventes det at netto tapskostnad for 2017 også vil være lav. For perioden 2018-2020 opprettholdes det en målsetting om at bankens totale tapsnivå skal ligge under 0,20 prosent av brutto utlån.

NOTE 11 – VALUTARISIKO

Tabellen angir netto valutaposisjon for Sparebanken Sør medregnet finansielle derivater. I henhold til bankens interne regelverk skal nettoposisjoner i hver enkelt valuta ikke overstige 20 mill. kroner og maksimal resultateffekt ved 10 % kursbevegelse skal maksimalt utgjøre 20 mill. kroner.

MORBANK			MILLIONER KRONER		KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016		31.12.2016	31.12.2015		
1	2	Netto samlet valutaposisjon	2	1		
0	0	Resultateffekt ved 10 % endring	0	0		

NOTE 12 – RENTERISIKO

Renterisiko oppstår i forbindelse med bankens ordinære utlåns- og innlånsvirksomhet og i tilknytning til aktiviteter i norske og internasjonale penge- og kapitalmarkeder. Renterisiko er et resultat av at rentebindingstiden for bankens aktiva- og passivaside, samt for ikke balanseførte poster, ikke er sammenfallende. Bankens styre har vedtatt rammer for maksimal renterisiko, målt ved resultateffekten av en parallellforskyvning av hele rentekurven på to prosentpoeng. Banken har kvartalsvis rapportering til styret. Bankens renterisiko var ved årsskifte godt innenfor vedtatte rammer. Konsernets renteposisjon innebar at en eventuell renteøkning ble anslått til å kunne gi et positivt resultatbidrag tilsvarende 36 mill. kroner pr. 31.12.2016. For banken er tilsvarende tall 24 mill. kroner.

Renterisiko styres ved valg av rentebinding på eiendels- og gjeldsposter og ved bruk av finansielle derivater.

Rentefølsomhet

Tabellen angir effekten på bankens resultat ved 2 prosentpoengs parallell rentestigning for bankens totale renteposisjoner. I henhold til bankens interne regelverk skal denne effekten utgjøre maksimalt 100 mill. kroner. Tabellen viser utgangen av de siste 2 årene.

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
3	50	Renter +/- 2 % poeng	54	1

NOTE 13 – LIKVIDITETSRISIKO

Likviditetsrisiko er risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke har evne til å finansiere ordinær utlånsvekst.

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets likviditetsstrategi, overordnede retningslinjer og rutiner, samt ved etablerte bevilgningsfullmakter. Viktige operative styringsparametere er krav til innskuddsdekning, indikatorverdi for langsiktig finansiering, stressindikator for likviditetsutganger innenfor 30 dager (LCR), og i tillegg retningslinjer for overlevelsessevne i situasjoner uten tilgang på markedsfinansiering. Likviditetsrisikoen styres også ved å sikre fordeling av innlån fra kapitalmarkedet på ulike løpetider, innlånskilder og instrumenter.

Innskudd fra kunder er bankens mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilpasset konsernets samlede finansieringssituasjon. Konsernets innskuddsdekning utgjorde 56,7 prosent pr. 31. desember 2016, en økning fra 54,7 prosent pr. 31. desember 2015.

I tillegg representerer Sparebanken Sør Boligkreditt AS er et viktig finansieringsinstrument, som sikrer tilgang til langsiktig finansiering gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. For å kunne utstede obligasjoner med fortrinnsrett var det i pr. 31. desember 2016 overført boliglån fra bank til boligkredittselskapet tilsvarende 50 prosent av total boliglånsmasse.

Styrevedtatte målkrav for bankens likviditetsrisiko følger retningslinjer gitt av Finanstilsynet. Ved årsskiftet var indikatorverdiene for Sparebanken Sør innenfor styrevedtatte krav. Likviditetsindikatoren for langsiktig finansiering var 109 prosent. Tilgjengelig likviditetsbuffer innebar at konsernet med normal drift hadde kunnet overleve i mer enn 12 måneder uten tilførsel av nye innlån fra markedet.

Konsernet har en omfattende likviditetsreserve i form av likvidere rentebærende verdipapirer. I tillegg har banken boliglån som er klargjort for overføring til boligkredittselskapet. Bankens rentebærende likviditetsportefølje, som består av statspapirer, andre null-vektede papirer, obligasjoner med fortrinnsrett og kommunepapirer, utgjorde 11,8 mrd. kroner ved årsskiftet.

Bankens kortsiktige likviditetsrisiko styres blant annet ved bruk av et myndighetspålagt likviditetskrav, Liquidity Coverage Requirement (LCR). Ved utgangen av 2016 var LCR-indikatoren for Sparebanken Sør på 128 prosent og tilstrekkelig til å innfri alle prognostiserte likviditetsforfall innenfor de nærmeste 30 dagene under et stressscenario. Kravet var på 70 prosent pr. 31. desember 2016 og er 80 prosent fra og med 1. januar 2017. Kravet er gjeldende til enhver tid og innfases med minst 100 prosent fra og med 1. januar 2018.

Konsernets likviditetsrisiko følges opp gjennom periodisk rapportering til konsernledelse og styre.

LIKVIDITETSRISIKO

Tabellene angir kontantstrømmer inkludert kontraktmessige renteforfall. Tallstørrelsene kan således ikke avstemmes mot balansen

		KONSERN 31.12.2016				
MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	178	178				
Innskudd fra kunder	51 569	50 174	1 167	228		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	43 443	806	1 335	2 220	36 347	2 735
Øvrig gjeld	597	114	89	305	6	83
Ansvarlig lånekapital	1 303	1	7	25	1 270	
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	11 881	11 881				
Sum gjeld	108 971	63 154	2 598	2 778	37 623	2 818
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-6 048	-189	-958	-120	-4 781	
Innbetalinger	5 844	190	968	120	4 566	
Sum derivative forpliktelser	-204	1	10	0	-215	0

MORBANK 31.12.2016

MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	232	232				
Innskudd fra kunder	51 569	50 174	1 167	228		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	18 641	786	1 237	2 010	12 890	1 718
Øvrig gjeld	519	110	86	234	6	83
Ansvarlig lånekapital	1 303	1	7	25	1 270	
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	9 520	9 520				
Sum gjeld	81 784	60 823	2 497	2 497	14 166	1 801
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-1 288	-189	-958	-120	-21	
Innbetalinger	1 299	190	968	120	21	
Sum derivative forpliktelser	11	1	10	0	0	0

KONSERN 31.12.2015

MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	628	227	401			
Innskudd fra kunder	48 384	46 793	1 591			
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	43 978	79	2 142	3 161	33 170	5 427
Øvrig gjeld	594	68	74	280	6	165
Ansvarlig lånekapital	1 392	3	6	25	25	1 333
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	13 472	13 472				
Sum gjeld	108 447	60 642	4 214	3 465	33 201	6 925
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-1 551	-402	-1 034	-115		
Innbetalinger	1 569	403	1 051	115		
Sum derivative forpliktelser	18	1	17	0	0	0

MORBANK 31.12.2015

MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	628	227	401			
Innskudd fra kunder	48 384	46 793	1 591			
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	20 636	48	1 431	2 237	14 685	2 235
Øvrig gjeld	498	64	72	190	6	165
Ansvarlig lånekapital	1 392	3	6	25	25	1 333
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	10 414	10 414				
Sum gjeld	81 952	57 549	3 501	2 452	14 716	3 733
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-1 551	-402	-1 034	-115		
Innbetalinger	1 569	403	1 051	115		
Sum derivative forpliktelser	18	1	17	0	0	0

Forfallsstruktur på utstedte obligasjoner pr. 31.12.2016

MILLIONER KRONER

ISIN Nummer	Ticker	Valuta	Pålydende	Herav eget eie	Innregnet verdi	Virkelig verdi	Referanse-rente	Avdragsstruktur	Siste forfall
NO0010598535	SOR08 PRO	NOK	697		731	731	Fastrente	Avdragsfritt	20.01.2017
NO0010634801	SOR12 PRO	NOK	838		841	841	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	16.03.2017
NO0010664956	SOR24 PRO	NOK	1 000		1 002	1 010	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	30.11.2017
NO0010635055	SOR13 PRO	NOK	1 000		1 079	1 083	Fastrente	Avdragsfritt	26.01.2018
NO0010672793	SOR25 PRO	NOK	500		501	504	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	05.03.2018
NO0010649338	SOR14 PRO	NOK	1 000		1 067	1 071	Fastrente	Avdragsfritt	11.05.2018
NO0010692643	SOR27 PRO	NOK	1 000		1 003	1 009	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	29.10.2018
NO0010731128	SOR32 PRO	NOK	800		801	800	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	20.02.2019
NO0010675358	SOR15 PRO	NOK	400		421	423	Fastrente	Avdragsfritt	17.06.2019
NO0010742992	SOR37 PRO	NOK	955		949	955	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	12.08.2019
NO0010680093	SOR26 PRO	NOK	1 000		1 042	1 048	Fastrente	Avdragsfritt	16.09.2019
NO0010708019	SOR01 PRO	NOK	1 500		1 501	1 499	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	19.03.2020
NO0010708027	SOR02 PRO	NOK	650		694	694	Fastrente	Avdragsfritt	19.03.2020
NO0010729502	SOR30 PRO	NOK	1 365		1 353	1 360	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	21.08.2020
NO0010724081	SOR29 PRO	NOK	1 100		1 119	1 116	Fastrente	Avdragsfritt	24.11.2020
NO0010692189	SOR16 PRO	NOK	300		330	331	Fastrente	Avdragsfritt	28.04.2021
NO0010736960	SOR35PRO	NOK	500		517	513	Fastrente	Avdragsfritt	26.05.2021
NO0010781214	SOR44PRO	NOK	300		300	300	Fastrente	Avdragsfritt	06.05.2022
NO0010735327	SOR33PRO	NOK	500		516	511	Fastrente	Avdragsfritt	06.05.2022
NO0010735418	SOR34PRO	NOK	500		518	506	Fastrente	Avdragsfritt	12.05.2025
NO0010754849	SOR41PRO	NOK	300		299	312	Fastrente	Avdragsfritt	23.12.2025
Utstedt av Morbank					16 584	16 616			
NO0010641624	SORB20	NOK	737	392	345	346	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	28.03.2017
NO0010623945	SORB02	NOK	1 000	265	736	738	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	24.08.2017
NO0010673296	SORB21	NOK	4 500		4 505	4 523	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	14.09.2018
NO0010679806	SORB10	NOK	4 500		4 501	4 523	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	22.05.2019
NO0010664659	SORB07	NOK	28		28	28	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	27.11.2019
NO0010714058	SORB24	NOK	4 500		4 459	4 483	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	24.06.2020
XSI383921803		EURO	500		4 562	4 619	Fastrente	Avdragsfritt	22.03.2021
NO0010778954	SORB 27	NOK	4 500		4 504	4 507	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	22.11.2021
NO0010671597	SORB09	NOK	350		398	395	Fastrente	Avdragsfritt	13.02.2023
NO0010670409	SORB08	NOK	500		595	584	Fastrente	Avdragsfritt	24.01.2028
Utstedt av Datterselskap					24 633	24 746			
Sum Obligasjoner					41 217	41 362			

Sparebanken Sør Boligkreditt AS har anledning til å forlenge løpetiden med 1 år på alle utstedte obligasjoner. Virkelig verdi er tillagt påløpt renter for å være sammenliknbart med innregnet verdi.

Gjennomsnittlig restløpetid på porteføljen av senior obligasjonsinnlån og obligasjoner med fortrinnsrett var 3,2 år ved utgangen 2016, mot 3,5 år ved utgangen av 2015.

Forfallsstruktur på utstedt ansvarlig lånekapital pr. 31.12.2016

MILLIONER KRONER

ISIN Nummer	Ticker	Pålydende	Innregnet verdi	Virkelig verdi	Referanserente	Avdragsstruktur	Siste forfall
NO0010697063	SOR28 PRO	400	401	402	NIBOR 3 mnd + 1,80%	Ansvarlig lån	27.11.2023
NO0010730112	SOR31 PRO	200	201	199	NIBOR 3 mnd + 1,65%	Ansvarlig lån	30.01.2025
NO0010737026	SOR36 PRO	300	301	297	NIBOR 3 mnd + 1,52%	Ansvarlig lån	03.06.2025
NO0010743255	SOR38 PRO	300	301	297	NIBOR 3 mnd + 1,55%	Ansvarlig lån	25.08.2025
Ansvarlig lånekapital		1 200	1 203	1 195			

Likviditetsindikator

Sparebanken Sør (konsern) beregner likviditetsindikatorer etter Finanstilsynets normer og disse rapporteres til styret som en del av risikorapporteringen.

Modellen beregner hvor stor andel av illikvide eiendeler som er langsiktig finansiert, dvs. med gjenstående løpetidslengde over 1 år (likviditetsindikator 1). Indikator 2 inkluderer i tillegg finansiering med likviditetsforfall fra 1 måned til 1 år. Beregningsmodellen er som følger:

$$\text{Likviditetsindikator 1(2)} = \frac{\text{Finansiering med gjenstående løpetid over 1 år (1 mnd.)}}{\text{Illikvide eiendeler}}$$

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016		31.12.2016	31.12.2015
112,9	116,5	Likviditetsindikator 1	109,0	105,7
118,3	119,4	Likviditetsindikator 2	112,2	110,6

Foretaket skal også, til enhver tid, ha en likviditetsreserve (Liquidity Coverage Ratio). Kravet var på 70 prosent per 31. desember 2016 og er 80 prosent fra og med 1. januar 2017. Det vil si at beholdning av likvide eiendeler minst skal tilsvare netto likviditetsutgang i en gitt stressperiode på 30 kalenderdager. Likviditetsreserven skal beregnes etter følgende formel og skal uttrykkes i prosent:

$$\text{Likviditetsreserve (LCR)} = \frac{\text{Likvide eiendeler}}{\text{Netto likviditetsutgang 30 dager frem i tid gitt en stressituasjon}}$$

LCR var ved utgangen av 2016 128 prosent for konsernet og 135 prosent for morbanken. Tilsvarende tall for 2015 var 108 prosent for konsernet og 71 prosent for morbanken.

NOTE 14 – RENTEINNTEKTER OG RENTEKOSTNADER

MORBANK			KONSERN	
2015	2016	MILLIONER KRONER	2016	2015
42	36	Renter av fordringer på kredittinstitusjoner	10	11
2 151	1 980	Renter av utlån til kunder	2 738	2 912
197	178	Renter av sertifikater og obligasjoner	180	196
2 390	2 194	Sum renteinntekter	2 928	3 119
10	5	Renter på gjeld til kredittinstitusjoner	5	10
767	561	Renter på innskudd fra kunder	557	767
385	323	Renter på utstedte verdipapirer	727	731
26	33	Renter på ansvarlig lånekapital	33	26
41	41	Avgift Bankenes Sikringsfond og andre rentekostnader	41	41
1 229	963	Sum rentekostnader	1 363	1 575
1 161	1 231	Netto renteinntekter	1 565	1 544

NOTE 15 – PROVISJONSINNETEKTER

MORBANK			KONSERN	
2015	2016	MILLIONER KRONER	2016	2015
24	25	Garantiprovisjon	20	19
18	18	Verdipapirromsetning og forvaltning	18	18
168	169	Betalingsformidling	169	168
28	28	Forsikringstjenester	28	28
		Eiendomsomsetning og forvaltning	96	99
59	69	Annen virksomhet	14	15
297	309	Sum provisjonsinntekter	345	347

NOTE 16 – INNETEKTER FRA FINANSIELLE INSTRUMENTER

MORBANK			KONSERN	
2015	2016	MILLIONER KRONER	2016	2015
-4	-122	Verdiendringer fastrenteutlån - utpekt til virkelig verdi over resultat	-122	-4
29	157	Verdiendringer derivater fastrenteutlån - pliktig til virkelig verdi over resultat	157	29
25	35	Netto fastrenteutlån	35	25
-146	61	Gevinst (tap) og verdiendring sertifikater og obligasjoner	60	-146
9	22	Utbytte aksjer	10	3
55	114	Gevinst (tap) og verdiendring aksjer	114	55
-82	197	Sertifikater, obligasjoner og aksjer - utpekt til virkelig verdi over resultat	184	-88
86	167	Verdiendring obligasjoner med fast rente - sikringsbokføring	377	87
-81	-169	Verdiendring derivater fastrenteobligasjoner - pliktig til virkelig verdi over resultat	-411	-82
5	-2	Netto utstedte verdipapirer med fast rente - sikringsbokføring	-34	5
IA	IA	Herav resultateffekt knyttet til basisswap	-32	IA
-18	0	Gevinst (tap) ved tilbakekjøp egne obligasjoner - amortisert kost	19	-13
14	21	Valutagevinster (tap)	21	14
-9	-1	Andre finansielle derivater - pliktig til virkelig verdi over resultat	-1	-9
-13	20	Netto andre finansielle instrumenter og derivater	39	-8
-65	250	Netto inntekter fra finansielle instrumenter	224	-66

Verdiendringer på fastrenteutlån inkluderer verdiendringer knyttet til endringer i rentenivå og endring i marginer. Viser til note 21 for ytterligere informasjon.

NOTE 17 – LØNSKOSTNADER OG PENSJON

MORBANK			KONSERN	
2015	2016	MILLIONER KRONER	2016	2015
289	292	Lønn og honorarer til tillitsvalgte (1)	345	345
44	46	Arbeidsgiveravgift	54	52
39	5	Pensjonskostnader	6	40
17	16	Andre personalkostnader	20	21
389	359	Sum personalkostnader	425	458
449	439	Antall årsverk	499	508
451	444	Gjennomsnittlig antall årsverk	503	508

(1) Bankens avlønning er i hovedsak fastlønn, men har i tillegg en bonusordning. Bonusordningen omfatter alle ansatte, unntak er leder i internrevisjonen. Avhengig av måloppnåelse kan bonusordningen gi en utbetaling på maksimalt 1 månedslønn pr. ansatt. Styrets medlemmer inngår ikke i bonusordningen.

Alle ansatte kan låne inntil 5 * brutto årslønn med 1,5 % lavere rente enn bankens til enhver tid gjeldende boliglånsrente. Dette forutsetter at lånet er innenfor 85 % av markedsverdi.

Pensjon

1. november ble bankens kollektive ytelsesbaserte pensjonsordning gjennom Nordea Liv og Storebrand Livsforsikring avviklet og erstattet med kollektiv innskuddsbasert pensjonsordning i Storebrand Livsforsikring. Gjenværende forpliktelse i de kollektive ytelsesbaserte ordningene er knyttet til uføre/delvis uføre. Ansatte som får et beregnet pensjonstap som følge av denne endringen, vil få dette kompensert.

Sikret kollektiv ytelsespensjonsordning omfatter nå 21 personer som er uføre/delvis uføre.

Banken har dessuten pensjonsforpliktelser som gjelder 45 personer som ikke er dekket av forsikringsordningen i

forbindelse med førtidspensjonering og tilleggspensjoner. Disse pensjonsordningene anses som ytelsesplaner. Estimaterendringer og -avvik føres direkte mot utvidet resultatregnskap. Den nye AFP ordningen som ble innført i 2010, er behandlet som en innskuddsordning pr. 31.12.2016.

Pensjonsforsikringene oppfyller kravene etter lov om obligatorisk tjenestepensjon.

Banken benytter OMF rente som referanserente. Markedet for disse obligasjonene anses å være tilstrekkelig likvid på balansedagen.

I beregningen, som ekstern aktuar har gjennomført vedrørende pensjoner er følgende forutsetninger lagt til grunn:

	2016	2015
Diskonteringsrente	2,60 %	2,70 %
Forventet lønnsregulering	2,50 %	2,50 %
Forventet regulering av løpende pensjoner	0,00 %	0,00 %
Forventet regulering av folketrygdens grunbeløp	2,25 %	2,25 %
Forventet avkastning på pensjonsmidler	2,60 %	2,70 %
Frivillig avgang	0,00 %	0,00 %

Ved beregning av pensjonskostnaden for 2016 er forutsetningene pr. 31.12.2015 lagt til grunn.

De økonomiske forutsetningene er vurdert i en lang tidshorisont. Forutsetningene er like Norsk Regnskapsstiftelses anbefalinger. Beregningen er pr. 31.12.2016 og 31.12.2015 basert på den ordinære tabell K2013.

Sammensetning av årets pensjonskostnad

MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
	Sikret	Usikret	Sikret	Usikret
Årets pensjonsopptjening	21	3	28	5
Netto planendring	-41			
Rentekostnad av pensjonsforpliktelsen	14	2	15	2
Resultatført avkastning på pensjonsmidler	-12		-12	
Sum pensjonskostnader ytelsesordninger	-18	5	31	7
Premie innsk.pensj., AFP og avviklkost. ytelsepensj.	21		6	
Sum pensjonskostnader ført over resultatregnskapet	3	5	37	7
Estimatavvik ført over totalresultatet	-16	1	-58	-1
Totale pensjonskostnader	-13	6	-21	6
Bevegelse pensjonsforpliktelse				
Forpliktelse ved periodens begynnelse	635	73	686	71
Årets pensjonsopptjening	21	3	28	5
Rentekostnad på pensjonsforpliktelsene	14	2	15	2
Ny avtale	-607			
Aktuarielt tap/gevinst	-16	1	-73	-1
Pensjonsutbetalinger	-24	-6	-21	-4
Pensjonsforpliktelse ved periodens slutt	23	73	635	73
Bevegelse pensjonsmidler				
Pensjonsmidler ved periodens begynnelse	548		521	
Avkastning på pensjonsmidler	12		12	
Aktuarielt tap/gevinst			-15	
Ny avtale	-566			
Innbetaling av pensjonsmidler	49		51	
Pensjonsutbetalinger	-24		-21	
Pensjonsmidler ved periodens slutt	19	-	548	-
Netto pensjonsforpliktelse ved periodens slutt	4	73	87	73

Sammensetning av pensjonsmidlene	31.12.2016	31.12.2015
Aksjer	7,7 %	4,5 %
Omløpsobligasjoner	12,1 %	6,5 %
Pengemarkedet	22,9 %	24,3 %
Anleggsobligasjoner	31,7 %	32,7 %
Utlån og fordringer	17,7 %	18,0 %
Annet	7,9 %	14,0 %
Sum pensjonsmidler	100 %	100 %

Pensjonsmidlene er ikke investert i egne finansielle instrumenter eller andre eiendeler i selskapet. Pensjonsmidler forvaltes av forsikringsselskapene Nordea Liv og Storebrand Livsforsikring.

Aktive personer i de ulike ordningene

	2016	2015
Aktive medlemmer i sikrede ytelsesordninger	0	407
Pensjonister og uføre i ordningene	21	304
Sum personer som er med i sikrede ytelsesordninger	21	711
Aktive medlemmer i usikrede ytelsesordninger	14	18
Pensjonister og uføre i ordningene	31	28
Sum personer som er med i usikrede ytelsesordninger	45	46
Aktive medlemmer av innskuddsordningen	461	75
Sum personer som er med innskuddsordningen	461	75

Sensitivitetsanalyse pensjonsberegning

Banken gikk over til innskuddspensjon 1. november for de kollektive ytelsesordningene. Pensjonsforpliktelsene ble dermed vesentlig redusert. Sensitivitetsanalyse ansees derfor ikke for vesentlig og er derfor ikke gjennomført for 2016.

NOTE 18 – ANDRE DRIFTSKOSTNADER

MORBANK			KONSERN	
2015	2016	MILLIONER KRONER	2016	2015
38	36	Markedsføring	38	40
125	128	IT kostnader	132	128
34	34	Driftskostnader fast eiendom	34	36
13	13	Eksterne honorarer	15	15
12	10	Kontorrekvisita	10	12
15	14	Formueskatt	14	15
70	75	Andre driftskostnader	83	76
307	310	Sum andre driftskostnader	326	322

Godtgjørelse til revisor inngår i andre driftskostnader.

MORBANK			KONSERN	
2015	2016	TUSEN KRONER	2016	2015
913	706	Ordinært revisjonshonorar lovpålagt revisjon	1 135	1 391
109	97	Skatterådgivning	97	115
10	557	Andre attestasjonstjenester	954	597
373	366	Honorar for annen bistand	366	373
1 405	1 726	Sum godtgjørelse til valgt revisor (inkl mva)	2 552	2 476

NOTE 19 – SKATT

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
		Utsatt skatt og eiendel ved utsatt skatt		
66	60	Driftsmidler	57	63
-8	1	Verdipapirer	1	-8
82	51	Utlån	51	82
-40	-19	Pensjonsforpliktelse	-19	-40
-95	-47	Obligasjonslån	-77	-128
-7	-10	Derivater	11	24
-1		Andre regnskapsmessige avsetn.	0	-1
-3	36	Sum utsatt skatt og eiendel ved utsatt skatt	24	-8
		Sammensetning av årets skattekostnad		
8	39	Endring i utsatt skatt	32	9
-15	-3	Utsatt skatt ført over totalresultatet	-3	-15
		Andre endringer utsatt skatt		
-7	36	Utsatt skatt ført over årsresultatet	29	-6
139	181	Betalbar skatt på årets resultat	255	233
-7	36	Resultatført utsatt skatt	29	-6
4	-1	For mye/lite avsatt forrige år		4
136	216	Årets skattekostnad	284	231
		Avst. av betalbar skatt på årets resultat		
144	253	27%/25% av resultatet før skatt	318	238
-14	-36	27%/25% av permante forskjeller	-34	-14
2		Effekt endret skattesats på utsatt skatt		3
7	-36	Resultatført utsatt skatt	-29	6
139	181	Betalbar skatt på årets resultat	255	233
		Balanseført betalbar skatt		
139	181	Betalbar skatt på årets resultat	255	233
12	14	Formueskatt	14	12
151	195	Betalbar skatt i balansen	269	245

Formueskatt inngår i betalbar skatt i balansen, men er presentert som andre driftskostnader i resultatregnskapet.

NOTE 20 – FINANSIELLE INSTRUMENTER ETTER KATEGORI

KONSERN 31.12.2016

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				797	797
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				156	156
Netto utlån til kunder			7 514	83 414	90 928
Obligasjoner og sertifikater			11 815		11 815
Aksjer			542		542
Finansielle derivater	305	299			604
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				9	9
Sum finansielle eiendeler	305	299	19 871	84 376	104 851
Gjeld til kredittinstitusjoner				178	178
Innskudd fra kunder				51 562	51 562
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				41 217	41 217
Finansielle derivater	369	247			616
Ansvarlig lånekapital				1 203	1 203
Sum finansiell gjeld	369	247	0	94 160	94 776

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 19 343 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbokføring er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

MORBANK 31.12.2016

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				797	797
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				2 211	2 211
Netto utlån til kunder			7 514	55 355	62 869
Obligasjoner og sertifikater			10 957		10 957
Aksjer			542		542
Finansielle derivater	266	187			453
Eierandeler i konsernselskaper				1 259	1 259
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				9	9
Sum finansielle eiendeler	266	187	19 013	59 631	79 097
Gjeld til kredittinstitusjoner				232	232
Innskudd fra kunder				51 577	51 577
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				16 584	16 584
Finansielle derivater	363	3			366
Ansvarlig lånekapital				1 203	1 203
Sum finansiell gjeld	363	3	0	69 596	69 962

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 18 486 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbokføring er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Konter og fordringer på sentralbanker				332	332
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				157	157
Netto utlån til kunder			8 290	80 097	88 387
Obligasjoner og sertifikater			10 557		10 557
Aksjer			487		487
Finansielle derivater	334	479			813
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				13	13
Sum finansielle eiendeler	334	479	19 334	80 599	100 746
Gjeld til kredittinstitusjoner				576	576
Innskudd fra kunder				48 349	48 349
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				41 899	41 899
Finansielle derivater	410	3			413
Ansvarlig lånekapital				1 200	1 200
Sum finansiell gjeld	410	3	0	92 024	92 437

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 18 909 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbøker er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Konter og fordringer på sentralbanker				332	332
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				2 017	2 017
Netto utlån til kunder			8 290	54 454	62 744
Obligasjoner og sertifikater			10 456		10 456
Aksjer			487		487
Finansielle derivater	303	356			659
Eierandeler i konsernselskaper				1 259	1 259
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				13	13
Sum finansielle eiendeler	303	356	19 233	58 075	77 967
Gjeld til kredittinstitusjoner				626	626
Innskudd fra kunder				48 377	48 377
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				19 865	19 865
Finansielle derivater	408	3			411
Ansvarlig lånekapital				1 200	1 200
Sum finansiell gjeld	408	3	0	70 068	70 479

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 18 808 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbøker er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

NOTE 21 – VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE INSTRUMENTER

Metoder for å fastsette virkelig verdi

GENERELT

For finansielle instrumenter, hvor den balanseførte verdien er en rimelig tilnærming til virkelig verdi, er det ikke benyttet verdsettelsesmetoder for å beregne virkelig verdi. Dette gjelder i hovedsak fordringer og gjeld som innen kort tid (3 mnd) forfaller til betaling eller hvor det er kort tid (3 mnd) til neste renteforfall/-regulering.

RENTEBYTTEAVTALER OG VALUTABYTTAVTALER

Verdsettelse av rentebytteavtaler til virkelig verdi skjer gjennom bruk av verdsettelsesteknikker der forventede fremtidige kontantstrømmer neddiskonteres til nåverdier. Beregning av forventede kontantstrømmer og neddiskontering av disse, skjer ved bruk av observerte markedsrenter for de ulike valutaer og observerte valutakurser. Beregnede nåverdier kontrolleres mot tilsvarende beregninger fra motparter i kontraktene.

SERTIFIKATER OG OBLIGASJONER

Verdsettelse av sertifikater og obligasjoner skjer gjennom bruk av verdsettelsesteknikker basert på fremtidig kontantstrøm og kredittisiko vurdert på balansedagen. Verdsettelsen er basert på observerbare markedsrenter. For vurdering av kredittisiko bygger banken på informasjon fra ulike meglerhus.

UTLÅN

For utlån vurdert til virkelig verdi, skjer verdsettelse gjennom bruk av verdsettelsesteknikker der forventede fremtidige kontantstrømmer neddiskonteres til nåverdier. Risikofri rente anslås som renten på lån mellom særlig kredittverdige banker. Påslag for kredittisiko og marginer skjer med utgangspunkt i opprinnelig påslag for kredittisiko og margin, og justeres i takt med endringer i markedets prising av risiko, låntagernes kredittverdighet og marginendringer i markedet.

For lån med flytende rente er virkelig verdi vurdert å være lik pålydende verdi.

INNLÅN

For innlån vurdert til virkelig verdi, vil innlån vurderes til noterte priser der slike er tilgjengelig og papirene omsettes i et likvid marked. For andre papirer er verdsettelse foretatt gjennom bruk av verdsettelsesteknikker og neddiskontering av forventede fremtidige kontantstrømmer. Risikofri rente anslås som renten på lån mellom særlig kredittverdige banker. Påslag for kredittisiko er gjort på basis av de løpende vurderinger som andre markedsaktører gjør av bankens kredittverdighet.

INNSKUDD

For innskudd vurdert til virkelig verdi, skjer verdsettelse gjennom bruk av verdsettelsesteknikker der forventede fremtidige kontantstrømmer neddiskonteres til nåverdier. Risikofri rente anslås som renten på lån mellom særlig kredittverdige banker. Påslag for kredittisiko er gjort på basis av de løpende vurderinger som andre markedsaktører gjør av bankens kredittverdighet. Påslag for marginer skjer med utgangspunkt i opprinnelig margin, men med senere justering av margin i takt med marginendringer i markedet.

For innskudd til flytende rente er virkelig verdi vurdert å være lik pålydende verdi.

OPSJONER

Verdsettelse av aksjeopsjoner og aksjeindeksopsjoner til virkelig verdi skjer via innhenting av markedspriser fra tilretteleggerne av de strukturerte produktene.

AKSJER

Aksjer er vurdert til noterte priser der dette er tilgjengelig. For andre aksjer er verdsettelsen foretatt ved bruk av verdsettelsesteknikker.

I noen tilfeller vil aksjer i lokale selskaper mest fremstå som en støtte til et positivt tiltak i lokalmiljøet. For slike aksjer er virkelig verdi satt til aksjens kostpris eller pålydende, evt. nedskrevet til kr. 1 der det er opplagt at aksjene ikke har noen kommersiell verdi.

Klassifisering av finansielle instrumenter

Finansielle instrumenter er klassifisert i ulike nivåer.

Nivå 1:

Omfatter finansielle eiendeler og forpliktelser verdsatt ved bruk av ukorrigerte observerbare markedsverdier. Dette omfatter noterte aksjer, derivater som handles på aktive markedsplasser, øvrige verdipapirer med noterte markedsverdier.

Nivå 2:

Instrumenter verdsatt basert på verdsettelsesteknikker hvor alle forutsetninger (all input) er basert direkte eller indirekte på observerbare markedsdata. Verdier her kan hentes fra eksterne markedsaktører eller avstemmes mot eksterne markedsaktører som tilbyr slike tjenester.

Nivå 3:

Instrumenter er basert på verdsettelsesteknikker hvor minst en vesentlig forutsetning ikke kan støttes basert på observerbare markedsverdier. I denne kategorien inngår investeringer i unoterte selskaper og fastrenteutlån hvor det ikke foreligger nødvendig markedsinformasjon.

MORBANK				31.12.2016	KONSERN			
Innregnet verdi	Virkelig verdi			MILLIONER KRONER	Innregnet verdi	Virkelig verdi		
	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3			Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
				Eiendeler innregnet til amortisert kost				
797		797		Kontanter og fordringer på sentralbanker	797		797	
2 211		2 211		Utlån til kredittinstitusjoner	156		156	
55 355			55 355	Netto utlån til kunder (flytende rente)	83 414			83 414
				Eiendeler innregnet til virkelig verdi				
7 514			7 514	Netto utlån til kunder (fast rente)	7 514			7 514
10 957		10 957		Obligasjoner og sertifikater	11 815		11 815	
542	33		509	Aksjer	542	33		509
453		453		Finansielle derivater	604		604	
77 829	33	14 418	63 378	Sum finansielle eiendeler	104 842	33	13 372	91 437
				Gjeld innregnet til amortisert kost				
232		232		Gjeld til kredittinstitusjoner	178		178	
51 577			51 577	Innskudd fra kunder	51 562			51 562
16 584		16 616		Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	41 217		41 362	
1 203		1 195		Ansvarlig lånekapital	1 203		1 195	
				Gjeld innregnet til virkelig verdi				
366		366		Finansielle derivater	616		616	
69 962	0	18 409	51 577	Sum finansiell gjeld	94 776	0	43 351	51 562

MORBANK				31.12.2015	KONSERN			
Innregnet verdi	Virkelig verdi			MILLIONER KRONER	Innregnet verdi	Virkelig verdi		
	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3			Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
				Eiendeler innregnet til amortisert kost				
332		332		Kontanter og fordringer på sentralbanker	332		332	
2 017		2 017		Utlån til kredittinstitusjoner	157		157	
54 454			54 454	Netto utlån til kunder (flytende rente)	80 097			80 097
				Eiendeler innregnet til virkelig verdi				
8 290			8 290	Netto utlån til kunder (fast rente)	8 290			8 290
10 456		10 456		Obligasjoner og sertifikater	10 557		10 557	
487	23		464	Aksjer	487	23		464
659		659		Finansielle derivater	813		813	
76 696	23	13 464	63 208	Sum finansielle eiendeler	100 733	23	11 858	88 851
				Gjeld innregnet til amortisert kost				
626		626		Gjeld til kredittinstitusjoner	576		576	
48 377			48 377	Innskudd fra kunder	48 349			48 349
19 865		20 033		Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	41 899		41 922	
1 200		1 170		Ansvarlig lånekapital	1 200		1 170	
				Gjeld innregnet til virkelig verdi				
411		411		Finansielle derivater	413		413	
70 479	0	22 240	48 377	Sum finansiell gjeld	92 437	0	44 081	48 349

Det har ikke vært bevegelser mellom nivå 1 og 2 i 2016 eller 2015.

Bevegelser i verdier innregnet til virkelig verdi som er kategorisert i nivå 3

KONSERN / MORBANK					
MILLIONER KRONER	Utlån og fordringer på kunder	Herav kredittrisiko	Aksjer	Herav kredittrisiko	
Innregnet verdi 01.01.2015	6 769	-110	394	0	
Tilgang 2015	3 030		9		
Herav overført fra nivå 1 eller 2	0				
Verdiendringer ført i perioden	25	47	67	0	
Avgang 2015	-1 534		-6		
Innregnet verdi 31.12.2015	8 290	-62	464	0	
Tilgang 2016	644		16		
Herav overført fra nivå 1 eller 2	0				
Verdiendringer ført i perioden	-122	48	55	0	
Avgang 2016	-1 298		-27		
Innregnet verdi 31.12.2016	7 514	-14	509	0	

Verdiendringer bokført i året gjelder i all hovedsak finansielle instrumenter som er innregnet i balansen pr. 31.12.

Netto utlån til kunder

Utlån og fordringer på kunder til virkelig verdi, kategorisert i nivå 3, består utelukkende av fastrenteutlån. Ved verdsettelse av fastrenteutlån har banken delt dette opp i kategoriene, personmarked (PM), store næringsengasjementer og øvrige næringsengasjementer. For privatmarkedet er kredittspreadene vurdert etter gjeldende markedspriser for fastrenteutlån. For store næringsengasjementer (50 største) er kundene og spread individuelt vurdert ut fra hva den enkelte kunde ville kunne fått som spread/margin pr. 31.12. For øvrige næringslån er det beregnet verdi med en spread som representerer et snitt av hva mindre fastrentelån til næringskunder ville vært pr. 31.12.

Aksjer

Gjelder aksjer og plasseringer i selskap hvor det er ingen eller lav omsetning og skjønn må utøves ved verdsettelsen. Det benyttes i stor grad multipler og mindre grad av inntjeningsbaserte metoder ved verdsettelsen. Verdsettelsen påvirkes av den skjønnsmessige vurderingen.

Sensitivitetsanalyse nivå 3

Sensitiviteten for fastrenteutlån er estimert ved at marginkravet er endret med 10 basispunkter. I verdsettelsen for fastrenteutlån til privatkunder legges markedsrenter som er tilgjengelig til grunn. For bedriftsmarkedet er det større grad av skjønn ved fastsettelsen av hva markeds-spread/-margin er pr. 31.12.

KONSERN / MORBANK		
MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Utlån til kunder	22	27
- herav lån til bedriftsmarked (BM)	6	8
- herav lån til personmarked (PM)	16	19

Sikringsbokføring

Banken benytter seg av sikringsbokføring for gjeld i fastrente og valuta. Obligasjonslånene som inngår i sikringsbokføringen er innregnet til kostpris. Påfølgende målinger skjer til amortisert kost, og endringen i virkelig verdi knyttet til den sikrede risikoen. Sikringen avdekker renterisikoen i utstedte fastrenteobligasjoner. Sikringsbokføringen stiller krav til banken om å holde system på måling og dokumentasjon av sikringseffektivitet.

Samtlige obligasjonslån emittert med fastrente eller valuta inngår i sikringsbokføringen. Sparebanken Sør benytter virkelig verdi sikring. Sikringen måles og dokumenteres hvert kvartal for å påse at sikringen er effektiv innenfor 80-125 %. Som metode for å måle effektiviteten av sikringen benyttes dollar-offset metode.

Resultat av sikringsbokføringen

MORBANK			KONSERN	
2015	2016	MILLIONER KRONER	2016	2015
		Resultat / ineffektivitet i sikringsbokføringen		
5	-2	Netto inntekter fra andre finansielle instrumenter	-34	5
5	-2	Sum	-34	5
IA	IA	Herav resultateffekt knyttet til basisswap	-32	IA

Ineffektiviteten i sikringsbokføringen fremkommer også av note 16.

Sikringsbokføring i balansen

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
		Innregnet vedrørende sikringsbokføring		
356	187	Finansielle derivater	299	479
356	187	Sum finansielle eiendeler	299	479
10 169	8 247	Pålydende sikringsobjekter	13 859	11 019
356	189	Justering av sikringsobjekt - sikret risiko	93	481
3	3	Finansielle derivater	247	3
10 528	8 439	Sum finansiell gjeld	14 199	11 503

Sikringsinstrumentet er innregnet under finansielle derivater. Pålydende og justering av sikringsobjekt er innregnet under gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer og fremkommer av note 14.

Periodens verdiendringer for sikringsinstrumentet

Tabellen viser endringer i verdi på sikringsinstrumentet i regnskapsåret.

Endring i virkelig verdi på sikringsobjektet som kan henføres til den sikrede risikoen bokføres som en justering av sikringsobjektet i balansen.

NOTE 22 – SERTIFIKATER, OBLIGASJONER OG ANDRE RENTEBÆRENDE VERDIPAPIRER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
		Kortsktige plasseringer utpekt til virkelig verdi over resultat		
2 175	3 249	Sertifikater og obligasjoner utstedt av det offentlige	3 449	2 276
8 291	7 708	Sertifikater og obligasjoner utstedt av andre	8 366	8 281
10 456	10 957	Sum korts. plasseringer utpekt til virkelig verdi over resultat	11 815	10 557
10 456	10 957	Plasseringer i verdipapirer	11 815	10 557

Klassifisering av finansielle investeringer

Sertifikater og obligasjoner blir ratet av eksterne. Der hvor verdipapirer har en offisiell rating er denne benyttet, men i tilfeller hvor offisiell rating ikke eksisterer benyttes eksterne meglers skyggerating som grunnlag for risikoklassifiseringen.

Bankens risikokategori	Rating
Laveste risiko	AAA, AA+, AA og AA-
Lav risiko	A+, A og A-
Middels risiko	BBB+, BBB og BBB-
Høy risiko	BB+, BB og BB-
Høyeste risiko	B+ og lavere

Sertifikater og obligasjoner

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
		Sertifikater og obligasjoner		
10 416	10 924	Lavest risiko	11 783	10 517
-	-	Lav risiko	-	-
22	-	Middels risiko	-	22
-	-	Høy risiko	-	-
-	-	Høyest risiko	-	-
18	33	Periodiserte renter	32	18
10 456	10 957	Sum sertifikater og obligasjoner	11 815	10 557

NOTE 23 – AKSJER

Alle aksjer og andeler er klassifisert til virkelig verdi over resultat.

KONSERN 31.12.2016				
TUSEN KRONER	Antall aksjer	Eierandel	Balanseført verdi	Anskaff. kost
Aksjer klassifisert til virkelig verdi				
Frende Holding	675 324	10	205 000	152 148
Eksportfinans	4 026	1,5	85 000	74 082
Brage Finans	9 993 715	14	104 934	79 093
Visa Norge FLI			23 900	-
Eiendomskreditt	112 396	4,1	13 119	11 321
Norne Eierselskap	31 414 019	17,6	7 687	7 687
Sparebank1 SMN	222 189		14 442	12 165
Sparebank 1 SR Bank	169 925		10 323	10 111
Sparebanken Vest	162 684		7 890	5 839
NorgesInvestor Proto	156 000	17,6	20 132	15 600
NorgesInvestor IV	98 750	2,1	12 443	8 256
Øvrige selskaper (44 stk)			16 382	12 150
Sum aksjer vurdert til virkelig verdi			521 251	388 452
Andeler klassifisert til virkelig verdi				
Skagerak Venture Capital		9,7	17 876	17 876
Skagerak Seed Capital II AS			3 359	3 359
Skagerak Maturo Seed AS			450	450
Sum andeler vurdert til virkelig verdi			21 234	21 234
Sum			542 486	409 686

KONSERN 31.12.2015				
TUSEN KRONER	Antall aksjer	Eierandel	Balanseført verdi	Anskaff. kost
Aksjer klassifisert til virkelig verdi				
Frende Holding	675 324	10	181 790	152 148
Eksportfinans	4 026	1,5	85 000	74 082
Brage Finans	7 000 000	14	65 100	65 093
Visa Norge FLI			45 000	-
Eiendomskreditt	112 396	4,1	14 500	11 321
Norne Eierselskap	31 414 019	17,6	7 687	7 687
Sparebank1 SMN	222 189		11 221	12 165
Sparebank 1 SR Bank	169 925		6 678	10 111
Sparebanken Vest	162 684		5 694	5 839
Norgesinvestor Proto	156 000		17 094	11 687
Norgesinvestor IV	98 750		11 850	20 100
Øvrige selskaper (40 stk)			14 413	9 653
Sum aksjer vurdert til virkelig verdi			466 027	379 886
Andeler klassifisert til virkelig verdi				
Skagerak Venture Capital		9,7	17 876	17 876
Skagerak Seed Capital II AS			3 096	3 096
Sum andeler vurdert til virkelig verdi			20 972	20 972
Sum			487 000	400 858

Sparebanken Sørs datterselskaper som konsolideres i konsernregnskapet har ingen vesentlige plasseringer i aksjer per 31.12. Oversikten over er derfor lik for morbank og konsern.

Bankens investering i ventureselskap er i hovedsak en deltakelse i investeringsselskap. Selskapet utarbeider selv verddivurderinger på grunnlag av underliggende porteføljeverdi, som banken benytter ved verdsettelse.

Konsernet har kommitert seg til ytterligere innbetalinger knyttet til investeringen i Skagerak Venture Capital, Skagerak Seed Capital og Skagerak Maturo Seed AS. Pr. 31.12.2016 er uinnkalt kapital kr. 15 888 000 (Pr. 31.12.2015 kr. 1 622 000).

Det viser til note 33; Opplysninger om nærstående parter for tilleggsopplysninger knyttet til transaksjoner med tilknyttede selskaper.

NOTE 24 – EIERINTERESSER I KONSERNSELSKAPER

MORBANK 31.12.2016

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Aksjekapital	Bokført verdi
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	525 000	1 245 695
Sørmegleren Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	5 728	6 983
Rettighetskompaniet AS	Forvaltning navnerettigheter	Arendal	100 %	500	2 660
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3 000	2 935
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-
Bankbygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	51 %	51	191
Transitt Eiendom AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100	100
Sum					1 258 564

MORBANK 31.12.2015

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Aksjekapital	Bokført verdi
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	525 000	1 245 695
Sørmegleren Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	5 728	6 983
Rettighetskompaniet AS	Forvaltning navnerettigheter	Arendal	100 %	500	2 660
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3 000	2 935
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-
Bankbygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	51 %		191
Berglyhallen AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %		100
Sum					1 258 564

Eierandelene tilsvarer andelen av stemmeberettiget kapital. Berglyhallen AS endret i 2016 navn til Transitt Eiendom AS.

Det viser til note 33; Opplysninger om nærstående parter for tilleggsopplysninger knyttet til transaksjoner med datterselskap.

NOTE 25 – TILKNYTTETE SELSKAPER

MORBANK 31.12.2016

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Bokført verdi
Åseral Næringshus AS	Eiendomsforvaltning	Åseral	30 %	450
Torvparkering AS	Parkeringshus	Kristiansand	23 %	7 000
Arendal Brygge AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	35 %	500
Søndeled Bygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	29 %	1 125
Sum				9 075

MORBANK 31.12.2015

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Bokført verdi
Torvparkering AS	Parkeringshus	Kristiansand	23 %	7 000
Arendal Brygge AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	35 %	4 958
Søndeled Bygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	29 %	1 125
Sum				13 083

Det viser til note 33; Opplysninger om nærstående parter for tilleggsopplysninger knyttet til transaksjoner med tilknyttede selskaper.

NOTE 26 – FINANSIELLE DERIVATER

KONSERN

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2016 (1) nettopresentert	31.12.2015	31.12.2015 (1) nettopresentert
Eiendeler				
Finansielle derivater	604	297	813	485
Gjeld				
Finansielle derivater	616	309	413	85

MORBANK

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2016 (1) nettopresentert	31.12.2015	31.12.2015 (1) nettopresentert
Eiendeler				
Finansielle derivater	453	159	659	333
Gjeld				
Finansielle derivater	366	73	411	85

(1) Viser eiendeler og forpliktelser dersom banken og konsernet hadde nettoført sine finansielle derivater mot hver enkelt motpart.

Banken og konsernets motregningsrett følger alminnelig norsk lov. Banken og Sparebanken Sør Boligkreditt AS har gjennom ISDA avtaler, adgang til å motregne annet mellomværende dersom visse hendelser inntreffer. Beløpene er ikke motregnet i balansen pr.31.12.16 eller pr.31.12.15 fordi transaksjonene som regel ikke gjøres opp på netto grunnlag. Derivatavtalene er i hovedsak inngått med andre banker med solid rating.

NOTE 27 – OBLIGASJONGJELD OG ANSVARLIG LÅNEKAPITAL

Verdipapirgjeld - konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Obligasjoner, nominell verdi	40 922	41 136
Verdireguleringer	42	447
Påløpte renter	253	316
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	41 217	41 899

Endring i verdipapirgjeld - konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2015	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2016
Obligasjoner, nominell verdi	41 136	9 560	-9 774		40 922
Verdireguleringer	447			-405	42
Påløpte renter	316			-63	253
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	41 899	9 560	0	-468	41 217

Endring i ansvarlig lånekapital - morbank og konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2015	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2016
Ansvarlig lån	1 200				1 200
Påløpt rente	0			3	3
Sum ansvarlig lånekapital	1 200	0	0	3	1 203

Verdipapirgjeld - morbank

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Obligasjoner, nominell verdi	16 204	19 215
Verdireguleringer	192	381
Påløpte renter	188	269
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	16 584	19 865

Endring i verdipapirgjeld - morbank

MILLIONER KRONER	31.12.2015	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2016
Obligasjoner, nominell verdi	19 215	300	-3 311		16 204
Verdireguleringer	381			-189	192
Påløpte renter	269			-81	188
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	19 865	300	-3 311	-270	16 584

NOTE 28 – UTLÅN OG GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER

MORBANK			KONSERN		
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015	
		Utlån til kredittinstitusjoner			
1 905	2 099	Uten avtalt løpetid eller oppsigelsestid	44	45	
112	112	Med avtalt løpetid eller oppsigelsestid	112	112	
		Oppptjente renter			
2 017	2 211	Sum utlån til kredittinstitusjoner	156	157	
		Gjeld til kredittinstitusjoner			
7	27	Uten avtalt løpetid eller oppsigelsestid	27	7	
618	205	Med avtalt løpetid eller oppsigelsestid	151	568	
1		Påløpte renter		1	
626	232	Sum gjeld til kredittinstitusjoner	178	576	

NOTE 29 – VARIGE DRIFTSMIDLER

KONSERN	Maskiner, inventar, transportmidler		Bygninger		Immaterielle eiendeler	
MILLIONER KRONER	2016	2015	2016	2015	2016	2015
Anskaffelseskost 01.01.	238	252	568	578	176	181
Årets tilgang	11	9	30	17	18	1
Årets avgang	-29	-23	-28	-27	-12	-6
Anskaffelseskost 31.12.	220	238	570	568	182	176
Akkumulert av- og nedskrivninger 31.12.	171	183	147	144	161	163
Bokført verdi 31.12	49	55	423	424	21	13
Ordinære avskrivninger	14	16	9	9	10	9
Nedskrivninger			3	3		
Gevinst/tap ved salg			4	4		

MORBANK	Maskiner, inventar, transportmidler		Bygninger		Immaterielle eiendeler	
MILLIONER KRONER	2016	2015	2016	2015	2016	2015
Anskaffelseskost 01.01.	225	239	527	551	75	80
Årets tilgang	11	9	1	3	18	1
Årets avgang	-29	-23	-12	-27	-12	-6
Anskaffelseskost 31.12.	207	225	516	527	81	75
Akkumulert av- og nedskrivninger 31.12.	160	173	146	141	63	65
Bokført verdi 31.12	47	52	370	386	18	10
Ordinære avskrivninger	13	15	8	9	10	9
Nedskrivninger			3	3		
Gevinst/tap ved salg			4	4		

Antatt økonomisk levetid harmonerer med avskrivningstiden for de enkelte grupper av driftsmidler. Driftsmidlene avskrives lineært. Konsernets bygninger ligger i bankens eget distrikt og disponeres i det alt vesentlige til bankens eget bruk.

Avskrivningssatsen for bygninger er i intervallet 2-5 %, avskrivningssatsen for maskiner, inventar, transportmidler og immaterielle eiendeler er i intervallet 10-33 %.

Banken leier eiendommer og betalte i 2016 16,1 mill. kroner (15,2 mill. kroner i 2015) i årlig leie. Normal leieperiode er 5 år med opsjon på ytterligere 5 år.

NOTE 30 – INNSKUDD FRA KUNDER

Innskudd fra kunder fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
23 864	24 984	Personkunder	24 983	23 864
6 593	7 597	Offentlig	7 597	6 586
691	495	Primærnæring	495	690
1 616	1 523	Industri	1 523	1 614
490	462	Utvikling av eiendom	462	489
948	1 043	Oppføring av bygninger	1 043	946
2 817	2 394	Eiendomsdrift	2 394	2 814
677	875	Transport	875	676
893	953	Varehandel	940	892
156	161	Hotell og restaurant	161	156
266	260	Borettslag	260	265
4 106	5 346	Forretningsmessig tjenesteyting	5 346	4 102
5 252	5 477	Sosial tjenesteyting	5 477	5 246
8	7	Påløpte renter	7	8
48 377	51 577	Sum innskudd fra kunder	51 562	48 349

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
40 708	42 520	Innskudd fra kunder uten avtalt løpetid	42 508	40 680
7 661	9 049	Innskudd fra kunder med avtalt løpetid	9 047	7 661
48 369	51 570	Sum innskudd fra kunder	51 555	48 341
8	7	Påløpte renter	7	8
48 377	51 577	Sum innskudd fra kunder inkl. påløpte renter	51 562	48 349

NOTE 31 – ANNEN GJELD

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
13	15	Leverandørgjeld	23	22
15	15	Skattetrekk	19	18
25	41	Avregningskonti	41	25
62	61	Annen gjeld	68	72
34	33	Påløpne feriepenger	39	40
39	57	Øvrige påløpte kostnader	68	52
188	222	Sum annen gjeld	258	229

NOTE 32 – GJENNOMSNIITT RENTESATSER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016		31.12.2016	31.12.2015
		Gjeld til kredittinstitusjoner		
1,52 %	1,40 %	Gjeld til kredittinstitusjoner	1,40 %	1,52 %
		Innskudd fra kunder		
1,15 %	1,01 %	Innskudd fra kunder	1,01 %	1,15 %
		Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer		
2,05 %	1,95 %	Obligasjonsgjeld flytende rente	1,71 %	1,72 %
3,85 %	3,52 %	Obligasjonsgjeld fast rente	3,24 %	3,86 %

Gjennomsnittlig rente er beregnet som veid gjennomsnitt av de faktiske rentebetingelser pr. 31.12. definert som helårlig etterskuddsrente. Ingen gjeldsposter har særlige vilkår.

Den samlede gjeld til kredittinstitusjoner er i det alt vesentlige i norske kroner. Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer er i sin helhet i norske kroner.

NOTE 33 – OPPLYSNINGER OM NÆRSTÅENDE PARTER

Sparebanken Sør har inngått i transaksjoner med nærstående parter som beskrevet i herværende note, samt note 34. Transaksjoner med datterselskap er eliminert i konsernregnskapet. Sparebanken Sør sine egenkapitalbevisiere fremkommer i note 36. Foruten lån gitt til særskilte betingelser til ansatte, er alle transaksjoner

med nærstående inngått på markedsmessige vilkår. Utover de transaksjoner som identifiseres i denne note og note 34, samt eliminerte transaksjoner innenfor konsernet Sparebanken Sør er det ikke transaksjoner eller utestående av betydning med nærstående parter.

TUSEN KRONER	Konsernledelse	Styret	Forstandskapets leder
Lån utestående pr. 31.12.	14 888	20 843	2 341
Renteinntekter	141	289	64
Innskudd 31.12.	4 913	4 374	1
Rentekostnader	48	40	0

Datterselskaper	Lån	Renteinnt.	Innskudd	Rentekostn.	Renter obl	Forv. Honorar
Prosjektutvikling AS	18 361	908	101	2		
Eiendomsvekst AS	5 000	0	2 488	9		
Rettighetskompaniet AS	0	0	3 026	17		
Transitt Eiendom AS	25 354	6		42		
Sørmegleren Holding AS	13 333	2 102	9 502	2 329		
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	2 055 482	31 453	54 254	298	529	52 888
Sum	2 117 530	34 469	69 371	2 697	529	52 888

Tilknyttede selskaper	Lån	Renteinnt.	Innskudd	Rentekostn.
Arendal Brygge AS	50 219	1 614	135	0
Søndeled Bygg AS			0	0
Torvparkering AS	118 349	2 033	5 025	32
Sum	168 568	3 647	5 160	32

Sparebanken Sør har fraregnet lån som er overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS. Avtalene er utformet slik at utlånene kvalifiserer til å fraregnes. Omfanget av slike fraregnede utlån er gjengitt nedenfor.

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	28 125	25 686

Sparebanken Sør Boligkreditt AS kjøper de fleste tjenester fra banken. Alle avtaler mellom selskapene er inngått på markedsmessige vilkår. Sparebanken Sør Boligkreditt AS har pr. 31.12.2016 en innvilget kreditttramme på 2 500 mill. kroner i Sparebanken Sør. I tillegg har Sparebanken Sør Boligkreditt AS en til enhver tid tilgjengelig lånefasilitet med morbank hvor det betales en årlig kommisjon.

NOTE 34 – GODTGJØRELSE OG LIKNENDE

Informasjon i denne noten gjelder status for konsernets styre, ledelse og tillitsvalgte pr.31.12.

2016

Konsernledelse TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapital- bevis	Samlet lønn	Bonus	Natural- ytelser	Periodisert pensjons- kostnad	Samlet godtgjørelse	Lån
Geir Bergskaug	Adm. direktør	23 463	2 665	125	167	2 123	5 080	2 959
Lasse Kvinlaug	Viseadm. direktør/Direktør BM	2 312	1 718	89	228	425	2 460	996
Gunnar Thomassen	Direktør personmarkedet	1 430	1 608	84	188	173	2 053	2 648
Rolf H. Søraker	Direktør konsernstab	868	1 321	74	143	129	1 667	979
Marianne Lofthus	Direktør kapitalmarked	0	1 242	70	172	240	1 724	16
Bjørn A. Friestad	Direktør risikostyring	2 393	1 374	75	185	226	1 860	1 761
Gry Moen	Direktør forretningsutvikling	118	1 241	70	175	236	1 722	5 527
Sum			11 169	587	1 258	3 552	16 566	14 888

2015

Konsernledelse TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapital- bevis	Samlet lønn	Bonus	Natural- ytelser	Periodisert pensjons- kostnad	Samlet godtgjørelse	Lån
Geir Bergskaug	Adm. direktør	0	2 591	59	197	2 125	4 971	2 945
Lasse Kvinlaug	Viseadm. direktør/Direktør BM	180	1 658	41	203	425	2 327	1 239
Gunnar Thomassen	Direktør personmarkedet	0	1 555	39	226	173	1 993	2 670
Rolf H. Søraker	Direktør konsernstab	0	1 264	34	182	130	1 609	817
Marianne Lofthus	Direktør kapitalmarked	0	1 199	33	173	240	1 645	6
Bjørn A. Friestad	Direktør risikostyring	475	1 328	35	181	226	1 770	1 842
Gry Moen	Direktør forretningsutvikling	0	1 204	33	214	237	1 688	4 922
Tellef Myrvold	Direktør fusjonssekreteriat	20	1 254	33	192	301	1 780	1 596
Sum			12 053	307	1 568	3 856	17 784	16 038

Administrerende direktør har avtale om ett års etterlønn ved pålagt fratreden før utløpet av avtalt tjenestetid.

Det er et bonussystem for alle bankens ansatte inkludert konsernets ledelse, ref. note 17.

2016

Styret TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapitalbevis	Honorar	Pensjon	Naturallytelser	Samlet godtgjørelse	Lån
Stein A. Hannevik	Leder	10 467	696	1 760	65	2 521	5 325
Torstein Moland	Nestleder	0	245			245	2 231
Inger Johansen	Medlem	0	138			138	2 613
Marit Kittelsen	Medlem	0	116			116	1 389
Erling Holm	Medlem	0	242			242	0
Tone Vareberg	Medlem	0	79			79	0
Jan Erling Tobiassen	Ansattvalgt	0	77			77	456
Sigrd Evenstad Moe	Ansattvalgt	0	75			75	3 680
Siss June Ågedal 1)	Medlem	0	25			25	108
Jill Akselsen 1)	Medlem	0	27			27	0
Trond Bjørnenak 1)	Medlem	2 000	27			27	0
Bente Pedersen 1)	Ansattevalgt	118	25			25	2 460
Per Adolf Bentsen 1)	Ansattevalgt	118	25			25	2 580
Sum			1 797			3 622	20 843

1) Medlem av styret i januar og februar 2016.

2015

Styret TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapitalbevis	Honorar	Lån
Stein A. Hannevik 1)	Leder	60	2 871	3 339
Torstein Moland	Nestleder	0	160	1 912
Jill Akselsen	Medlem	0	103	0
Trond Bjørnenak	Medlem	0	103	0
Inger Johansen	Medlem	0	128	2 954
Siss June Ågedal	Medlem	0	130	0
Marit Kittelsen	Medlem	0	103	1 254
Erling Holm	Medlem	0	163	0
Bente Pedersen	Ansattevalgt	0	100	2 562
Per Adolf Bentsen	Ansattevalgt	0	100	2 589
Sum			3 960	14 610

Forstanderskapet TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapitalbevis	Honorar	Lån
Øystein Haga	Leder, Innskytervalgt	0	37	2 341
Tormod Nyberg 2)	Nestleder, Egenkapitalbeviser	30 495	7	0
Jorunn Aarrestad	Innskytervalgt	0	2	2 503
Kai Magne Strat	Innskytervalgt	0	14	597
Oddbjørn Lia	Innskytervalgt	0	8	2 329
Øyvind Tveit	Innskytervalgt	0	43	0
Anders Gaudestad	Innskytervalgt	0	2	8 067
Mette Vestberg Sørensen	Innskytervalgt	0	10	29
Ole Tom Haddeland	Innskytervalgt	0	2	911
Ståle Rysstad	Innskytervalgt	0	29	0
Lisa Jensen	Innskytervalgt	0	7	0
Wigdis Hansen	Innskytervalgt	0	12	3
Yngvar Aulin	Innskytervalgt	0	12	670
Tor Kim Steinsland	Innskytervalgt	0	8	2 396
Terje Røsnes	Innskytervalgt	600	7	958
Birgitte Midgaard	Innskytervalgt	0	10	229
Erling Laland	Offentlig valgt	0	2	1 631
Harald Fauskanger Andersen	Offentlig valgt	0	24	2 987
Nils Johannes Nilsen	Offentlig valgt	0	0	0
Alf Albert	Egenkapitalbeviser	50 000	0	1 935
Kristian Tørres Brøvig	Egenkapitalbeviser	9 747	2	0
Helge Sandåker 3)	Egenkapitalbeviser	0	2	1 035
Tone Helene Strat 3)	Egenkapitalbeviser	0	18	972
Kari Anne Norbø 3)	Egenkapitalbeviser	0	2	0
Svein Bringsjord 4)	Egenkapitalbeviser	7 300	2	1 972
Egil Galteland	Egenkapitalbeviser	6 020	4	0
Karen Andersen	Valgt av de ansatte	0	4	1 726
Ellen Haugen	Valgt av de ansatte	118	7	1 519
Per Bø	Valgt av de ansatte	118	7	3 106
Nina Merete Olsen	Valgt av de ansatte	70	2	3 125
Bente Sørensen	Valgt av de ansatte	198	24	1 236
Hege Kirkhus	Valgt av de ansatte	118	2	3 125
Birger Sløgedal	Valgt av de ansatte	618	26	2 634
Tommy Holter Moi	Valgt av de ansatte	118	2	3 448
Anne Efstestad	Valgt av de ansatte	118	4	495
Sum			344	51 980

1. Honorar forstanderskap og valgkomite.
2. Representerer Acto AS og Acan AS.
3. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør som eier 8 125 679 egenkapitalbevis.
4. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør og 7 300 egne egenkapitalbevis.

Forstanderskapet TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapitalbevis	Honorar	Lån
Øystein Haga	Leder, Innskytervalgt	0	32	2 493
Carsten Akselsen	Nestleder, Egenkapitalbeviser	10 250	2	0
Terje Røsnes	Innskytervalgt	600	0	1 126
Mette Vestberg Sørensen	Innskytervalgt	0	0	29
Yngvar Aulin	Innskytervalgt	0	2	645
Ståle Rysstad	Innskytervalgt	0	2	3
Per Olav Skutle	Innskytervalgt	0	0	0
Kjell Bjarne Back	Innskytervalgt	0	2	0
Tor Kim Steinsland	Innskytervalgt	0	2	1 963
Kai Magne Strat	Innskytervalgt	0	0	5 606
Linda Gjertsen	Innskytervalgt	0	2	816
Lisa Jensen	Innskytervalgt	0	2	0
Wigdis Hansen	Innskytervalgt	0	2	3
Birgitte Midgaard	Innskytervalgt	0	2	268
Øyvind Tveit	Innskytervalgt	0	11	0
Hans Otto Lund	Offentlig valgt	0	2	2 071
Atle Drøsdal	Offentlig valgt	0	2	0
Tove M. Kirkevik	Offentlig valgt	0	2	1 635
Jone Nikolai Nyborg	Offentlig valgt	0	2	0
Ernst David Kolstad	Offentlig valgt	0	2	975
Bernt Slettedal	Offentlig valgt	0	0	0
Harald Fauskanger Andersen	Offentlig valgt	0	0	3 038
Torunn Ostad	Offentlig valgt	0	2	0
Erling Laland	Offentlig valgt	0	0	1 801
Tormod Nyberg 2)	Egenkapitalbeviser	7 241	0	0
Egil Galteland	Egenkapitalbeviser	3 010	2	0
Jens Helge Hodne 3)	Egenkapitalbeviser	300	19	0
Endre Glastad 4)	Egenkapitalbeviser	100 000	0	0
Karl Moursund 5)	Egenkapitalbeviser	62 300	0	0
Tone Helene Strat 1)	Egenkapitalbeviser	0	2	592
Eirik C. Sætra 1)	Egenkapitalbeviser	0	2	621
Ole Martin Retterholdt 1)	Egenkapitalbeviser	0	2	587
Cheryl MacDonald 1)	Egenkapitalbeviser	0	0	3 786
Søren Seland 1)	Egenkapitalbeviser	0	2	1 603
Einar Amundsen 1)	Egenkapitalbeviser	0	2	238
Arvid Berg	Valgt av de ansatte	0	2	897
Jan Erling Tobiassen	Valgt av de ansatte	0	2	700
Bente Sørensen	Valgt av de ansatte	60	2	1 246
Jahn Frode Hanssen	Valgt av de ansatte	0	2	2 300
Pål Hompland	Valgt av de ansatte	0	2	3 011
Andreas Gulsrud	Valgt av de ansatte	50	2	2 772
Merete Lie Seland	Valgt av de ansatte	0	0	2 600
Anne Efstestad	Valgt av de ansatte	0	2	25
Ellen Haugen	Valgt av de ansatte	0	2	1 517
Erik Opsal	Valgt av de ansatte	0	0	1 091
Birger Sløgedal	Valgt av de ansatte	0	2	2 789
Arve Askildsen	Valgt av de ansatte	0	2	1 748
Per Bø	Valgt av de ansatte	0	0	3 193
Sum			130	53 789

1. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør som eier 2 432 024 egenkapitalbevis
2. Representerer Acto AS
3. Representerer Hodcon AS
4. Representerer Glastad Invest AS
5. Representerer Sparebankstiftelsen DNB

NOTE 35 – PANTSTILLELSER OG GARANTISVAR

MORBANK			KONSERN	
31.12.2015	31.12.2016	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
		Pantstillelser		
8 719	8 801	Stillet sikkerhet i obligasjoner for trekkadgang i Norges Bank	8 801	8 719
		Garantiansvar		
376	567	Betalingsgarantier	567	376
945	1 036	Kontraktsgarantier	1 036	945
0	0	Garanti for skatter	0	0
91	97	Annet garantiansvar	97	91
1 412	1 700	Sum garantiansvar	1 700	1 412

NOTE 36 – EGENKAPITALBEVIS, EIERANDELSKAPITAL OG FORESLÅTT UTBYTTE

De 20 største egenkapitalbevisene pr. 31.12.2016

NAVN	ANTALL EKB	ANDEL AV EKB-KAP. %	NAVN	ANTALL EKB	ANDEL AV EKB-KAP. %
Sparebankstiftelsen					
1. Sparebanken Sør	8 125 679	51,88	11. Allumgården AS	151 092	0,96
2. Bergen Kom. Pensjonskasse	500 000	3,19	12. MP Pensjon PK	111 205	0,71
3. Arendal Kom. pensjonskasse	450 000	2,87	13. Profond AS	101 331	0,65
4. Holta Invest AS	444 410	2,84	14. Ottersland AS	100 000	0,64
5. Pareto AS	417 309	2,66	15. Wenaas Kapital AS	90 350	0,58
6. Glastad Invest AS	387 467	2,47	16. Artel Holding A/S	82 131	0,52
7. Merrill Lynch	329 080	2,10	17. Apriori Holding AS	72 575	0,46
8. EIKA utbytte VPF c/o Eika kapitalforv.	286 625	1,83	18. Varodd AS	70 520	0,45
9. Wenaasgruppen AS	186 000	1,19	19. Birkenes Sparebank	66 000	0,42
10. Gumpen Bileiendom AS	154 209	0,98	20. Brøvig Holding AS	65 639	0,42
Totalt - 10 største eierne	11 280 779	72,01	Totalt - 20 største eierne	12 191 622	77,82

Pr. 31.12.2016 utgjorde eierandelskapitalen 783 197 200 kroner, fordelt på 15 663 944 egenkapitalbevis, pålydende 50 kroner.

Foreslått, ikke vedtatt utbytte

	MORBANK	
	2016	2015
Totalt foreslått utbytte	94,0 mill. kroner	42,9 mill. kroner
Foreslått utbytte pr egenkapitalbevis	kr 6,0 pr. bevis	kr 9,0 pr. bevis
Antall egenkapitalbevis	15 663 944	4 768 674

Utbytte for regnskapsåret 2016 er klassifisert som annen egenkapital pr. 31.12.2016. Utbytte vedtatt i forstanderskapet 30. mars 2016 for regnskapsåret 2015 ble utbetalt i 2016.

Eierandelskapital og resultat pr. egenkapitalbevis

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Antall egenkapital bevis	15 663 944	4 768 674
Pålydende pr.bevis i hele kroner	50	100
Eierandels kapital	783	474
Overkurs fond	451	175
Utjevningsfond	297	256
Sum eierandelskapital (A)	1 531	905
Sum egenkapital (morbank)	9 098	7 501
- hybridkapital	(825)	(510)
- Annen egenkapital	(94)	(43)
Egenkapital eks. hybridkapital og annen egenkapital (B)	8 179	6 948
Eierbrøk etter disponering (A/B)	18,7 %	13,0 %
Eierbrøk, vektet gjennomsnitt (1)	17,5 %	13,5 %

MILLIONER KRONER	2016	2015
Resultat for året morbank	798	396
- renter hybridkapital	(33)	(23)
Utbyttegrunnlag morbank	765	373
Resultat morbank pr. egenkapitalbevis i hele kroner (1)	8,5	10,6
Resultat for året konsern	988	645
- renter hybridkapital	(33)	(23)
Resultat for året konsern eks. renter hybridkapital	955	622
Resultat konsern pr. egenkapitalbevis i hele kroner (1)	10,7	17,6

1. Gjennomsnittlig eierbrøk er lagt til grunn ved beregning av resultat pr. egenkapitalbevis og disponering av årsresultatet. Sparebanken Sør vedtok 30. mars 2016 en fortrinnsrettemisjon, som ble gjennomført i 2. kvartal. Tildeling av nye bevis ble gjort 3. mai og på denne dato økte eierbrøken fra 13,0 prosent til 19,8 prosent. Vektet gjennomsnittlig eierbrøk for 2016 var 17,5 prosent. Hybridkapitalen som er klassifisert som egenkapital er holdt utenfor ved beregning av eierbrøk.

Resultat pr. egenkapitalbevis er beregnet som forholdet mellom årets resultat som tilfaller eierne av egenkapitalbevis iht. egenkapitalbevisbrøken i morselskapet og antall utstedte egenkapitalbevis ved utgangen av året.

Egenkapitalbevis eiet av administrerende direktør, ledende ansatte, medlemmer av styret og medlemmer av forstanderskapet og deres personlige nærstående definert etter regnskapsloven § 7-26 og tilleggsforskrift § 8-20 er opplyst i note 34.

Sparebanken Sør eide 5 168 egne egenkapitalbevis pr 31.12.2016.

NOTE 37 – VIRKSOMHETSSAMMENSLUTNING

Det har ikke vært foretatt oppkjøp av virksomheter eller andre former for virksomhetssammenslutninger i 2015 og 2016.

NOTE 38 – HENDELSER ETTER BALANSEDAGEN OG BETINGEDE UTFALL

Det er ikke oppstått noen hendelser av vesentlig betydning for regnskapet etter balansedagen.

Beregninger

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Egenkapitalavkastning justert for hybridkapital		
Resultat etter skatt	989	647
Renter hybridkapital	-33	-23
Resultat etter skatt, inkludert renter hybridkapital	956	624
IB Egenkapital	7 753	7 857
IB Hybridkapital	-510	-700
IB Egenkapital ekskl. hybridkapital	7 243	7 157
UB Egenkapital	10 051	8 263
UB Hybridkapital	-825	-510
UB Egenkapital ekskl. hybridkapital	9 226	7 753
Snitt egenkapital	8 902	8 060
Snitt egenkapital ekskl. hybridkapital	8 235	7 455
Egenkapitalavkastning	11,1 %	8,0 %
Egenkapitalavkastning ekskl. hybridkapital	11,6 %	8,4 %
Netto renteinntekter, justert for prinsippendringer		
Netto renteinntekter	1 565	1 544
Renter hybridkapital	-33	-23
Netto renteinntekter, justert for prinsippendringer	1 532	1 521
Gjennomsnittlig forv.kap	104 950	98 000
I % av gjennomsnittlig forv.kapital	1,46 %	1,55 %
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning		
Driftskostnader	787	817
Omdanning av pensjonsordning	28	
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning	815	817
Ordinær drift (justert resultat)		
Netto renteinntekter, justert for prinsippendringer	1 532	1 521
Netto provisjonsinntekter	293	300
Andre driftsinntekter	28	14
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning	815	817
Ordinær drift (justert resultat), før skatt	1 038	1 018
Resultat ekskl. Finans og justert for engangshendelser		
Netto renteinntekter, justert for prinsippendringer	1 532	1 521
Netto provisjonsinntekter	293	300
Andre driftsinntekter	28	14
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning	815	817
Tap på utlån og garantier	50	97
Resultat ekskl. Finans og justert for engangshendelser	988	921
Skatt (25 %)	247	230
Ordinær drift / justert resultat etter tap, etter skatt	741	691
Snitt egenkapital ekskl. hybridkapital	8 235	7 455
Egenkapitalavkastning resultat ekskl. Finans og justert for engangshendelser	9,0 %	9,3 %

Eierstyring og selskapsledelse

Sparebanken Sør er et uavhengig og selvstendig finanskonsern med hovedvirksomhet innenfor bank, verdipapirer og eiendomsmegling i Agderfylkene og Telemark.

Konsernet Sparebanken Sør består, i tillegg til morselskapet Sparebanken Sør, av følgende selskaper:

					MORBANK 31.12.2016
TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Aksjekapital	Bokført verdi
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	525.000	1.245.695
Sørmeglere Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	5.728	6.983
Rettighetskompaniet AS	Forvaltning navnerettigheter	Arendal	100 %	500	2.660
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3.000	2.935
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-
Bankbygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	51 %	51	191
Transitt Eiendom AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100	100
Sum					1.258.564

Hovedkontoret og forretningsadressen er i Kristiansand. Hovedkontor for personmarkeds-avdelingen og deler av fellesfunksjoner er lokalisert i Arendal. Bankens organisasjonsnummer er 937 894 538.

Denne redegjørelsen tar utgangspunkt i NUES (Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse) og Oslo Børs' krav om å følge eller forklare avvik fra denne.

Selskapets intensjon med dette dokumentet er:

- Klargjøre rollefordelingen mellom bankens styrende organer og daglig ledelse
- Optimalisere selskapets verdier i et langsiktig perspektiv
- Lik og sikker tilgang til pålitelig og tidsriktig informasjon om selskapets virksomhet
- Lik behandling av egenkapitalbeviser

Prinsippene for eierstyring og selskapsledelse er konkretisert i bankens vedtekter, strategier, styreinstruks, instruksjoner for styreleder og adm. direktør, rammeverk for styring og kontroll, etiske retningslinjer og rutiner for egenhandel.

FORHOLDET TIL BANKENS ØVRIGE STYRINGS-DOKUMENTER

Bankens Strategidokument angir de overordnede planene for konsernet, og for å utfylle helheten i konsernets styringsdokumenter skal det være en tett sammenheng mellom et overordnet strategidokument og de utfyllende og mer detaljerte styringsdokumentene.

Struktur for de ulike styringsdokumentene fremgår under.

For enkelte styringsdokumenter foreligger det i tillegg utfyllende dokumenter som vedtas av administrasjonen. For å sikre at de ulike styringsdokumentene samsvarer med konsernets målsettinger skal styringsdokumentene revideres og vedlikeholdes jevnlig, og normalt foretas en revisjon i løpet av en 12 måneders periode med beslutning av relevant instans.

For operasjonalisering av bankens strategiske målsettinger, skal det utarbeides detaljerte årlige handlingsplaner som også relateres til de kritiske suksessfaktorer som inngår i strategidokumentet.

Dokumenteier er ansvarlig for løpende vedlikehold, herunder fremme forslag til endringer og sørge for at disse blir behandlet i henhold til bankens rutiner. Dokumenteier er ansvarlig for å implementere styringsdokumentene i organisasjonen.

REDEGJØRELSE FOR EIERSTYRING OG SELSKAPSLLEDELSE

Verdigrunnlag

Verdigrunnlag og retningslinjer for etikk og samfunnsansvar har stor betydning for omverdenens vurdering av banken. Det er enda viktigere at handlinger som selskapet og hver enkelt ansatt gjør, oppleves som at verdigrunnlag og retningslinjer etterleves.

Samfunnsansvar

Sparebanken Sør ønsker å være en ansvarlig og entusiastisk bidragsyter til samfunnet. Bankens forretningsmål kan ikke nås uten at man handler i forståelse med det samfunnet banken er en del av.

Ved å være en samfunnsbyggende aktør, bidrar Sparebanken Sør til en bærekraftig nærings- og samfunnsutvikling gjennom å skape verdier for landsdelen. Banken støtter også prosjekter innenfor kultur, idrett og andre områder som bidrar positivt i lokalsamfunnet der banken har kontorer. I tillegg til tradisjonell sponning av lag og foreninger, viderefører banken den, sterke tradisjonen med å gi pengegaver til allmenntilgitt formål i egenskap av å være en selvstendig sparebank.

Etiske retningslinjer

Styret i Sparebanken Sør har vedtatt eget Etikkdokument.

Som basis for sin virksomhet, skal banken legge til grunn strenge krav til redelighet og god forretningsetikk. Banken forventer derfor at ansatte skal ha høy grad av integritet, og holdninger i samsvar med bankens etiske retningslinjer.

Bankens etiske retningslinjer omfatter så vel tillitsmenn som ansatte, og gir føringer knyttet til kundepleie, gaver, taushetsplikt, deltakelse i annen næringsvirksomhet og transaksjoner med nærstående. Retningslinjene omfatter også informasjonsplikt for ansatte ved brudd på interne retningslinjer, lover og forskrifter. Fremgangsmåte for hvordan slik informasjon/varsling skal gis er nærmere beskrevet.

Det er et mål at rådgivere i Sparebanken Sør skal være autorisert. Gjennom autorisasjonen er den enkelte testet både i teori og praktisk kunnskap om etikk og dilemmaer. Det er bankens intensjon at de etiske retningslinjer skal gjennomgås av leder med alle ansatte minimum en gang per år.

Tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering

Sparebanken Sør er underlagt myndighetenes antihvitvaskingsregelverk som skal bidra til å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering. I dette inngår både et automatisk varslingsystem av mistenkelige transaksjoner og et ansvar for hver enkelt ansatt til å innrapportere enkeltsaker eller eventuelt gjennomføre forsterket kundekontroll. Banken har rutiner for dette og gjennomfører kontinuerlig opplæring av ansatte, spesielt i kundeposisjon.

Miljømessige forhold

Sparebanken Sør tar hensyn til klimautfordringene. Det å verne om miljøet blir stadig viktigere, og banken ønsker å gjøre sitt for å bidra.

Sparebanken Sør har definert arbeid med intern miljøeffektivitet som et prioritert område innen bankens klimaarbeid.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

VIRKSOMHETEN

Sparebanken Sør har til formål å fremme sparing ved å ta i mot innskudd fra en ubestemt krets av innskyttere og å forvalte på en trygg måte de midler den får over, i samsvar med de lovregler som til enhver tid gjelder for sparebanker.

Sparebanken Sør kan utføre alle vanlige bankforretninger og banktjenester, samt tilby investeringstjenester i samsvar med de til enhver tid gjeldende regler.

Se vedtektene på bankens hjemmeside www.sor.no.

Mål og hovedstrategier

Sparebanken Sør har en strategi for høy verdiskaping for å skape vekst og utvikling i landsdelen - herunder bidra med gode råd, nærhet til markedet, ledende regional markedsposisjon, lokal beslutningskraft, konkurransedyktige produkter, motiverte medarbeidere og kostnadseffektive prosesser. Det er et mål å skape et nytt finansielt senter i landsdelen med løfteevne, risikospredning, konkurransekraft og lønnsomhet.

Bankens strategiske posisjon skal nås gjennom kundeorientering, basert på relasjonsbygging, kompetanse, finansiell rådgivning og kryss-salg, og på den måten bygge omdømme, sikre lønnsomhet og skape lojale kunder.

Sparebanken Sør har Agder og Telemark som sitt hovedmarkedsområde. I tillegg skal banken styrke sin posisjon i KNIF-segmentet (Kristen-Norges Interesfellskap), både innen PM og BM. Ekspansjonen innen KNIF gir vekstmuligheter og risikospredning. Veksten skal være kontrollert og basert på lønnsomhet og lav risiko.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

SELSKAPSKAPITAL OG UTBYTTE

Selskapskapital

Sparebanken Sørs kapital er sammensatt ut fra flere hensyn. De viktigste er konsernets størrelse, et stabilt marked for langsiktig finansiering og bankens målsetninger i et langsiktig strategisk perspektiv. Gjennom årlig evaluering av styring og kontroll, herunder kapitalbehovsvurderinger (ICAAP), har konsernet sterk fokus på at kapitalen er tilpasset mål, strategier og risikoprofil. Kapitalsituasjonen følges kontinuerlig gjennom året med interne beregninger og rapporteringer.

Utbytte

Den risikjusterte avkastningen forutsettes å være høy og konkurransedyktig i markedet. Egenkapitalbeviser i andel av resultatet fordeles mellom kontantutbytte og utjevningsfond.

Bankens egenkapitalutvikling, soliditet, likviditetssituasjon og markedsmessige tilpasning vektlegges for kontantutbytts størrelse og andel av resultatet.

Styrefullmakter

Bankens vedtekter har ikke bestemmelser om kjøp av egne egenkapitalbevis. Vedtak om dette må behandles og vedtas i forstanderskapet, som kan gi fullmakt til styret. Slike vedtak/fullmakter bygger ellers på Finansforetaksloven og prinsippene i Allmennaksjeloven.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik

LIKEBEHANDLING AV AKSJE- EIERE OG TRANSAKSJONER MED NÆRSTÅENDE

Banken legger stor vekt på åpenhet i forhold til både de som skaffer banken egenkapital og finansiering, og de som har relasjoner til banken på annen måte.

Sparebanken Sør har en egenkapitalbevisklasse og alle egenkapitalbevisiere likebehandles. Banken forholder seg til finansforetakslovens regler for eier- og stemmerettsbegrensninger så langt bestemmelsene gjelder for en sparebank med noterte egenkapitalbevis. Eksisterende egenkapitalbevis har fortrinnsrett ved egenkapitalforhøyelser, med mindre særskilte forhold tilsier at dette fravikes. Fravikelse vil i så fall bli begrunnet, og begrunnelsen vil bli offentliggjort i børsmelding.

I de tilfeller der banken har transaksjoner i egne egenkapitalbevis, foretas disse på børs.

Dersom det skulle forekomme ikke uvesentlige transaksjoner mellom Sparebanken Sør-konsernet og egenkapitalbevis-

eiere, styremedlemmer, ledende ansatte eller nærstående av disse, skal styret sørge for at det foreligger verdivurdering fra uavhengig tredjepart.

Banken er bundet av Børsens regler for rapportering av finansiell og annen informasjon til markedet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik

FRI OMSETTELIGHET

Sparebanken Sørs egenkapitalbevis er notert på Oslo Børs, og er fritt omsettelige.

Enestebegrensning er lovmessige krav som for tiden fastsetter at erverv av kvalifisert andel av eierandelskapitalen, på 10 prosent eller mer, krever samtykke fra Finansdepartementet.

Børsnoteringen sikrer at banken forholder seg til de markedsvilkår som til enhver tid gjelder i egenkapitalmarkedet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

FORSTANDERSKAPET

En sparebank er i utgangspunktet en selveid institusjon og styringsstrukturen og sammensetningen av styringsorganene skiller seg fra aksjeselskaper i forhold til hvilke organer en sparebank skal ha. Bankens styringsstruktur og sammensetningen av styrende organer vurderes å ligge innenfor anbefalingens formulering «så langt den passer, for sparebanker med noterte egenkapitalbevis».

Bankens øverste organ er forstanderskapet som skal se til at banken virker etter sitt formål i samsvar med lover, vedtekter og egne vedtak.

Forstanderskapet består av 28 medlemmer. 12 representanter for kundene, 3 representanter fra det offentlige, 6 representanter fra egenkapitalbevisiere og 7 representanter fra de ansatte. Det er vedtatt ordninger som sikrer en geografisk spredning i representasjonen fra bankens markedsområder.

Innkalling til forstanderskapets møter, sendes ut med minst 21 dagers varsel. Forstanderskapet treffer ikke beslutninger i andre saker enn dem som er angitt i innkallingen.

Styret og revisor møter i forstanderskapet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

VALGKOMITEER

I henhold til bankens vedtekter velges 4 valgkomiteer:

- Forstanderskapets valgkomite skal forberede valgene i forstanderskapet. Valgkomiteen på 8 medlemmer velges blant forstanderskapets medlemmer og skal ha representanter fra alle grupperinger som er representert i forstanderskapet.
- Kundevalgkomiteen skal forberede valg av kundevalgte representanter til forstanderskapet. Valgkomiteen på 4 medlemmer velges av de kundevalgte medlemmer av forstanderskapet.
- Valgkomiteen for egenkapitalbeveiseierne skal forberede valg av representanter fra egenkapitalbeveiseierne til forstanderskapet. Valgkomiteen på 4 medlemmer velges av de egenkapitalbevisvalgte medlemmer av forstanderskapet.
- Valgkomiteen for ansatte skal forberede valg av ansattvalgte representanter til forstanderskapet. Valgkomiteen består av 6 medlemmer hvorav 4 er utnevnt fra de ansatte og 2 fra ledelsen.

Oversikt over de ulike valgkomiteene finnes på bankens hjemmeside www.sor.no.

Valgkomiteenes arbeid

Forstanderskapets valgkomite forbereder valg av leder og nestleder i forstanderskapet, leder, nestleder og øvrige medlemmer og varamedlemmer til styret eksklusive de ansattes representanter. Likeså valg av leder, medlemmer og varamedlemmer av valgkomiteen.

Forstanderskapets, kundevalgte, egenkapitalbevisvalgte og ansattes valgkomiteers innstillinger, skal begrunnes.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

STYRET, SAMMENSETNING OG UAVHENGIGHET

Styrets sammensetning fremgår av vedtektene § 4-1. F.o.m. 2016 vil styret bestå av 7-8 medlemmer, hvorav minst to fra Vest-Agder, minst to fra Aust-Agder og minst ett fra Telemark, samt to medlemmer valgt blant de ansatte. Forstanderskapet valgte i mars 2016 et styre på 8 medlemmer.

Det er vedtatt at representasjonen fra tidligere Sparebanken Sør og Sparebanken Pluss skal være balansert frem til 31. desember 2019.

Styremedlemmene velges for 2 år.

Sammensetningen av styret er basert på kompetanse, kapasitet, mangfold, i henhold til bankens vedtekter med hensyn til geografisk fordeling.

Styrets uavhengighet

Ingen i bankens daglige ledelse er medlem av styret.

Styremedlemmers uavhengighet

Alle forstanderskapsvalgte styremedlemmer er uavhengig av ledende ansatte. Styremedlemmene er også uavhengige av vesentlige forretningsforbindelser.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

STYRETS ARBEID

Styret leder bankens virksomhet og styrearbeidet følger en fastsatt årsplan og styreinstruks. Styret er ansvarlig for at de midler banken rår over forvaltes på en trygg og hensiktsmessig måte. Styret skal sørge for en tilfredsstillende organisering av bankens virksomhet, holde seg orientert om bankens økonomiske stilling og påse at dens virksomhet, regnskapsføring og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll.

Styret skal føre tilsyn med den daglige ledelsen og bankens virksomhet for øvrig.

Styret skal påse at banken har gode styrings- og kontrollsystemer for oppfyllelse av de bestemmelser som gjelder for virksomheten.

Styret gjennomfører årlig en egenvurdering.

Revisjonsutvalg

Revisjonsutvalget har egen instruks vedtatt av styret. Utvalget er et forberedende og rådgivende utvalg for styret for å styrke arbeidet med finansiell rapportering og internkontroll. Minst ett av medlemmene skal være uavhengig av virksomheten og ha kvalifikasjoner (formal- eller realkompetanse) innen regnskap og revisjon.

Revisjonsutvalget forbereder styrets oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen, overvåker systemene for intern kontroll og risikostyring, har løpende kontakt med bankens valgte revisor, samt vurderer og overvåker revisors uavhengighet.

Styret velger 4 medlemmer til utvalget blant styrets medlemmer. Styreleder er valgt til leder av revisjonsutvalget.

Flertallet i utvalget er i henhold til NUES anbefaling uavhengige av virksomheten.

Risikoutvalg

Risikoutvalget har egen instruks vedtatt av styret. Risikoutvalget er et forberedende og rådgivende utvalg for styret og skal bidra til at risiko- og kapitalstyringen i konsernet støtter opp under konsernets strategiske utvikling og måloppnåelse, og samtidig sikre finansiell stabilitet og forsvarlig formuesforvaltning. Risikoutvalget skal overvåke den samlede risiko og vurdere om konsernets styrings- og kontrollordninger er tilpasset risikonivået og omfanget av virksomheten.

Styret velger 4 medlemmer til utvalget blant styrets medlemmer. Styreleder er valgt til leder av risikoutvalget.

Flertallet i utvalget er i henhold til NUES anbefaling uavhengige av virksomheten.

Godtgjørelsesutvalg

Godtgjørelsesutvalget har egen instruks vedtatt av styret. Utvalget skal bidra til å sikre at det er samsvar mellom bankens godtgjørelsesordninger, overordnede mål, risikotoleranse og langsiktige interesser.

Utvalget forbereder alle saker om godtgjørelsesordninger for styret. Utvalget skal støtte styrets arbeid med å fastsette og sørge for at banken til enhver tid har og praktiserer retningslinjer og rammer for godtgjørelsesordninger.

Banken har opprettet godtgjørelsesutvalg bestående av 5 styremedlemmer, hvorav ett medlem er ansattrepresentant. Styreleder er valgt til leder av godtgjørelsesutvalget.

Flertallet i utvalget er i henhold til NUES anbefaling uavhengig av virksomheten.

RISIKOSTYRING OG INTERNKONTROLL

Banken har etablert egen divisjon for risikostyring og kontroll. I henhold til lov og forskrift, samt internt vedtatte styrings-, kontroll- og rapporteringsrutiner er det klar ansvarsdeling mellom ulike organer i banken. Sentrale organer er forstanderskap, styret, ekstern revisjon, internrevisjon, og konsernledelse.

Internrevisjon

Bankens internrevisor er underlagt styret og avgir årlig en rapport til styret om gjennomførte revisjonsprosjekter. Internrevisor skal på vegne av styret påse at det er etablert og gjennomført en tilstrekkelig og effektiv intern kontroll og risikostyring. Det er utarbeidet egen instruks for intern revisjonssjef. Styret godkjenner hvert år internrevisjonens årsplan og ressursbehov. Intern revisor kan delta som observatør i styrets møter.

Internkontroll

Banken er opptatt av å ha gode prosesser for å sikre etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter. Banken har etablert egen compliance-funksjon som er ivarettatt av divisjon Risikostyring, organisert uavhengig av forretningsenhetene. Compliance-funksjonen sikrer etterlevelse av lover, forskrifter og andre styringsdokumenter, og har ansvar for den praktiske gjennomføringen av konsernets internkontroll-prosess. Internkontrollen omfatter hele konsernets virksomhet.

Risikostyring og kapitaldekning

God risiko- og kapitalstyring står sentralt i Sparebanken Sørs langsiktige verdiskaping. Bankens overordnede mål følger av det strategiske forretningsgrunnlaget. Avkastningsmålet er styrende for bankens aktiviteter og konkretisering av delmål. Fokus settes på å sikre bankens kortsiktige og langsiktige konkurranseevne. Sparebanken Sørs markeds- og

forretningsmessige mål balanseres mot bankens risikoevne og -vilje. Risiko- og kapitalvurderinger er en integrert del av bankens strategiske og forretningsmessige prosesser.

Styret har vedtatt retningslinjer for bankens kapitalvurdering. Det gjennomføres årlig en prosess knyttet til bankens risiko og kapitalbehov (ICAAP). Styret påser dermed at banken har kapital som er tilstrekkelig ut fra ønsket risiko og bankens virksomhet, og sørger for at banken er tilstrekkelig kapitalisert ut fra regulatoriske krav. ICAAP-prosessen bygger på krav fastsatt av myndighetene, samt bankens egne vurderinger.

Banken er underlagt Finanstilsynets regler for "Minstekrav til kapitaldekning og regler om store engasjementer med enkeltkunder i forhold til ansvarlig kapital".

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik

GODTGJØRELSE TIL STYRET

Styrehonorarene fastsettes av forstanderskapet etter innstilling fra valgkomiteen. Honorarenes størrelse reflekterer styrets ansvar, kompetanse, tidsbruk og virksomhetens kompleksitet. Medlemmer av styrets underutvalg med unntak av de ansattvalgte mottar særskilt godtgjøring.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

GODTGJØRELSE TIL LEDENDE ANSATTE

Godtgjørelse til administrerende direktør og intern revisjonssjef fastsettes av styret, etter forslag fra Godtgjørelsesutvalget. Godtgjørelse til direktører i konsernledelsen fastsettes av administrerende direktør i samråd med Godtgjørelsesutvalget. Ingen av direktørene har resultatbasert avlønning utover å delta i bankens ordinære bonusprogram som omfatter alle ansatte i banken. Intern revisjonssjef har ikke resultatbasert avlønning og deltar heller ikke i bankens ordinære bonusprogram.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

INFORMASJON OG KOMMUNIKASJON

Banken skal ha en åpen og aktiv dialog med alle interessenter. Det er bankens intensjon at kunder, egenkapitalbevisiere, långivere (finansmarkedsaktører) og offentlige myndigheter skal ha samtidig tilgang til korrekt, tydelig, relevant og utfyllende informasjon om bankens strategier og finansielle mål, økonomiske utvikling og finansielle stilling.

Informasjon til markedet formidles gjennom kvartalsvise børs- og pressemeldinger, eget Investor Relations-område på bankens hjemmeside samt regnskapsrapporter.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

SELSKAPSOVERTAKELSE

Sparebanken Sør er en selveiende institusjon som ikke kan bli overtatt av andre gjennom oppkjøp. Eierstrukturen er lovregulert, og ingen kan eie mer enn ti prosent av bankens eierandelskapital. Ved erverv utover dette må det søkes tillatelse fra Finanstilsynet.

Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør har en eierandel på 51 prosent av egenkapitalbevisene i den fusjonerte banken.

Lovpålagte eierbegrensninger antas å ligge innenfor anbefalingens formulering «så langt den passer, for sparebanker med noterte egenkapitalbevis».

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

EKSTERN REVISOR

Ekstern revisor velges av forstanderskapet og avgir årlig revisjonsberetning i forbindelse med behandlingen av årsregnskapet. Ekstern revisor deltar i styremøtet som behandler endelig årsregnskap. Ellers deltar ekstern revisor i Revisjonsutvalgets møter og har ett årlig møte med styret uten at administrasjonen er til stede. Ekstern revisors godtgjørelse behandles i forstanderskapet når årsregnskapet behandles. Forholdet til ekstern revisor er dessuten regulert i et eget engasjementsbrev, som blant annet omhandler partenes ansvar.

Revisjonsutvalget skal overvåke revisors uavhengighet, herunder hvilke eventuelle andre tjenester som er levert av revisor.

Avvik fra anbefalingen: Ingen avvik.

Erklæring fra styret og daglig leder

Erklæring i henhold til Verdipapirhandellovens § 5-5

Styret og administrerende direktør i Sparebanken Sør bekrefter at bankens og konsernets årsregnskap for 2016 er utarbeidet i samsvar med gjeldende regnskapsstandarder, og at opplysningene i regnskapet gir et rettviseende bilde av selskapets eiendeler, gjeld, finansielle stilling og resultat som helhet.

Videre bekreftes det at årsberetningen gir en rettviseende oversikt over utviklingen, resultatet og stillingen til banken og konsernet, sammen med en beskrivelse av de mest sentrale risiko- og usikkerhetsfaktorer banken og konsernet står overfor.

Kristiansand, 31. desember 2016 / 6. mars 2017

Stein A. Hannevik
Styrets leder

Torstein Moland
Styrets nestleder

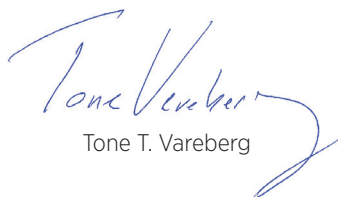
Inger Johansen

Erling Holm

Marit Kittilsen

Tone T. Vareberg

Jan Erling Tobiassen

Gunnhild T. Gofid

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Revisjonsberetning for 2016

Til forstanderskapet i Sparebanken Sør

Uavhengig revisors beretning

Uttalelse om revisjonen av årsregnskapet

Konklusjon

Vi har revidert Sparebanken Sørs årsregnskap som består av:

- selskapsregnskapet, som består av balanse per 31. desember 2016, resultatregnskap, utvidet resultatregnskap, endringer i egenkapital og kontantstrømpoppstilling for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper, og
- konsernregnskapet, som består av balanse per 31. desember 2016, resultatregnskap, utvidet resultatregnskap, endringer i egenkapital og kontantstrømpoppstilling for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper.

Etter vår mening:

- er årsregnskapet avgitt i samsvar med lov og forskrifter
- gir selskapsregnskapet et rettviseende bilde av den finansielle stillingen til Sparebanken Sør per 31. desember 2016 og av selskapets resultater og kontantstrømmer for regnskapsåret som ble avsluttet per denne datoen i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU.
- gir konsernregnskapet et rettviseende bilde av den finansielle stillingen til konsernet Sparebanken Sør per 31. desember 2016 og av konsernets resultater og kontantstrømmer for regnskapsåret som ble avsluttet per denne datoen i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU.

Grunnlag for konklusjonen

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder de internasjonale revisjonsstandardene International Standards on Auditing (ISA-ene). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet i Revisors oppgaver og plikter ved revisjon av årsregnskapet. Vi er uavhengige av selskapet og konsernet slik det kreves i lov og forskrift, og har overholdt våre øvrige etiske forpliktelser i samsvar med disse kravene. Etter vår oppfatning er innhentet revisjonsbevis tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon.

Sentrale forhold ved revisjonen

Sentrale forhold ved revisjonen er de forhold vi mener var av størst betydning ved revisjonen av årsregnskapet for 2016. Disse forholdene ble håndtert ved revisjonens utførelse og da vi dannet oss vår mening om årsregnskapet som helhet. Vi konkluderer ikke særskilt på disse forholdene.

PricewaterhouseCoopers AS, Gravane 26, Postboks 447, NO-4664 Kristiansand

T: 02316, org.no.: 987 009 713 MVA, www.pwc.no

Statsautoriserte revisorer, medlemmer av Den norske Revisorforening og autorisert regnskapsførerselskap

Revisjonsberetning for 2016

Revisors beretning - 6. mars 2017 - Sparebanken Sør

Sentrale forhold ved revisjonen

Hvordan vi i vår revisjon håndterte sentrale forhold ved revisjonen

Verdsettelse av utlån til kunder

Vi har fokusert på dette området fordi ledelsen i stor grad benytter skjønn i vurderingen av nedskrivningsbehov for utlån. I tillegg utgjør utlån en betydelig andel av verdien av eiendeler i balansen.

Bankens rutiner og systemer for oppfølging av utlån og identifisering av utlån med nedskrivningsbehov samt vurderingen av disse utlånene er sentrale. Bruken av skjønn kan påvirke årets regnskapsmessige resultat og ha betydning for overholdelse av kapitaldekningsregelverket som følge av risikoklassifisering av utlån.

Etter regnskapsreglene skal banken på slutten av hver rapporteringsperiode vurdere om det finnes objektive indikasjoner på at et utlån har falt i verdi. Dersom det foreligger objektive indikasjoner på at et tap ved verdifall på utlån har inntruffet, skal nedskrivningsbeløpet beregnes som forskjellen mellom utlånets balanseførte verdi og nåverdien av fremtidige kontantstrømmer. Begge vurderingene involverer stor grad av skjønn.

Vi har i revisjonen særlig fokusert på:

- Ledelsens prosess for identifikasjon av utlån med objektive indikasjoner på verdifall
- De forutsetninger ledelsen legger til grunn ved beregning av nedskrivningsbeløp for utlån som har objektive indikasjoner på verdifall

• Se note 6, note 9 og note 10 til årsregnskapet for en beskrivelse av konsernets kredittrisiko og nedskrivning av utlån til kunder.

Vi har vurdert utformingen og testet effektiviteten av etablerte kontroller over verdsettelse av utlån til kunder. Dette er kontroller som er rettet mot identifisering av utlån til kunder der det foreligger objektive indikasjoner på verdifall og kontroller rettet mot beregning av nedskrivningsbeløpet. Vi konkluderte med at vi kunne basere oss på disse kontrollene i vår revisjon.

Vi har testet et utvalg utlån til kunder for å gjøre oss opp vår egen oppfatning av hvorvidt disse utlånene hadde objektive indikasjoner på verdifall og sammenlignet med ledelsens konklusjon. Vi fant at ledelsens konklusjoner knyttet til disse lånene var rimelige.

For utlån der nedskrivningsbeløp var individuelt beregnet testet vi et utvalg ved å vurdere realisasjonsverdien som ledelsen hadde lagt til grunn for å underbygge beregningen av nedskrivningsbeløpet. Vi utfordret de vurderinger ledelsen hadde gjort ved å intervju kredittmedarbeidere og ledelsen. Vi sammenlignet realisasjonsverdien med ekstern dokumentasjon der dette var tilgjengelig. Resultatet av denne testingen av individuelle nedskrivninger viste at ledelsen hadde benyttet rimelige forutsetninger i beregningen av nedskrivningsbeløpene.

Der nedskrivningsbeløp var beregnet samlet for grupper av utlån testet vi de data og forutsetninger som ble benyttet for et utvalg grupper, samt kontrollerte at modellen beregnet nedskrivningsbeløp matematisk korrekt. Resultatet av denne testingen viste at forutsetninger benyttet ved beregningen av nedskrivningsbeløpene var rimelige og at nedskrivningsbeløpene var riktig beregnet.

Revisjonsberetning for 2016

Revisors beretning - 6. mars 2017 - Sparebanken Sør

IT-systemer som støtter finansiell rapportering

Vi har fokusert på dette området fordi bankens finansielle rapporteringssystem og virksomhet er avhengig av komplekse IT- og betalingsformidlingssystemer. Eventuelle svakheter i automatiserte prosesser og tilhørende IT-avhengige manuelle kontroller kan medføre problemer knyttet til den løpende driften av systemene for IT og betalingsformidling og risiko for feil.

Banken benytter eksterne serviceorganisasjoner for å drifte enkelte sentrale systemer for IT og betalingsformidling. Revisor hos de relevante serviceorganisasjonene er benyttet til å evaluere design og effektivitet av og teste kontroller som skal sikre integriteten av IT- og betalingsformidlingssystemene som er relevante for finansiell rapportering. Vi har gjennomgått tilsendte rapporter og vurdert mulige avvik og tiltak. Vi har også gjennomført testing av tilgangskontroller til bankens IT-systemer og arbeidsdeling der det var nødvendig av hensyn til vår revisjon.

Våre vurderinger og kontroller viser at vi kan bygge på bankens systemer for IT og betalingsformidling i vår revisjon.

Pensjonsforpliktelser

Vi har fokusert på regnskapsføring av pensjonsforpliktelser fordi konsernet har utviklet sine ytelsesbaserte kollektive pensjonsordninger og erstattet disse med en kollektiv innskuddsbasert pensjonsordning. Endringen i avtaleverk med ansatte medfører regnskapsmessige konsekvenser i 2016 der måling og klassifisering er avhengig av bruk av aktuarer og ledelsens skjønn.

Se note 17 til årsregnskapet for en beskrivelse av konsernets pensjonsordninger.

Vi har gjennomgått og forstått vedtak, utkast til avtaler og vilkår knyttet til overgang fra ytelsesplan til innskuddsplan. Det nye avtaleverket og de regnskapsmessige løsninger som er valgt er diskutert med ledelsen og vurdert mot regnskapsreglene for pensjoner. Vi er enige med ledelsen i den valgte løsningen for presentasjon og klassifisering av regnskapsmessige virkninger.

Banken har benyttet en ekstern aktuar for å beregne regnskapsmessige pensjonsforpliktelser. Vi har hatt dialog med bankens aktuar og har tatt stilling til de beregninger aktuaren har utarbeidet, samt aktuars kompetanse. De forutsetninger som er lagt til grunn i beregningene er i tråd med anbefalinger og konsistent med forholdene i banken.

Øvrig informasjon

Ledelsen er ansvarlig for øvrig informasjon. Øvrig informasjon består av årsberetningen, redegjørelsene om foretaksstyring og samfunnsansvar, men inkluderer ikke årsregnskapet og revisjonsberetningen.

Vår uttalelse om revisjonen av årsregnskapet dekker ikke øvrig informasjon, og vi attesterer ikke den øvrige informasjonen.

I forbindelse med revisjonen av årsregnskapet er det vår oppgave å lese øvrig informasjon med det formål å vurdere hvorvidt det foreligger vesentlig inkonsistens mellom øvrig informasjon og årsregnskapet, kunnskap vi har opparbeidet oss under revisjonen, eller hvorvidt den tilsynelatende inneholder vesentlig feilinformasjon.

Revisjonsberetning for 2016

Revisors beretning - 6. mars 2017 - Sparebanken Sør

Dersom vi konkluderer med at den øvrige informasjonen inneholder vesentlig feilinformasjon er vi pålagt å rapportere det. Vi har ingenting å rapportere i så henseende.

Styrets og daglig leders ansvar for årsregnskapet

Styret og daglig leder (ledelsen) er ansvarlig for å utarbeide årsregnskapet i samsvar med lov og forskrifter, herunder for at det gir et rettviseende bilde i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU. Ledelsen er også ansvarlig for slik intern kontroll som den finner nødvendig for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil.

Ved utarbeidelsen av årsregnskapet er ledelsen ansvarlig for å ta standpunkt til selskapets og konsernets evne til fortsatt drift, og på tilbørlig måte å opplyse om forhold av betydning for fortsatt drift. Forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn for årsregnskapet med mindre ledelsen enten har til hensikt å avvike konsernet eller å legge ned virksomheten, eller ikke har noe realistisk alternativ til dette.

Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet

Vårt mål med revisjonen er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en revisjonsberetning som inneholder vår konklusjon. Betryggende sikkerhet er en høy grad av sikkerhet, men ingen garanti for at en revisjon utført i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon som eksisterer. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon blir vurdert som vesentlig dersom den enkeltvis eller samlet med rimelighet kan forventes å påvirke økonomiske beslutninger som brukerne foretar basert på årsregnskapet.

Som del av en revisjon i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, utøver vi profesjonelt skjønn og utviser profesjonell skepsis gjennom hele revisjonen. I tillegg:

- identifiserer og anslår vi risikoen for vesentlig feilinformasjon i regnskapet, enten det skyldes misligheter eller utilsiktede feil. Vi utformer og gjennomfører revisjonshandlinger for å håndtere slike risikoer, og innhenter revisjonsbevis som er tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon. Risikoen for at vesentlig feilinformasjon som følge av misligheter ikke blir avdekket, er høyere enn for feilinformasjon som skyldes utilsiktede feil, siden misligheter kan innebære samarbeid, forfalskning, bevisste utelatelser, uriktige fremstillinger eller overstyring av intern kontroll.
- opparbeider vi oss en forståelse av den interne kontroll som er relevant for revisjonen, for å utforme revisjonshandlinger som er hensiktsmessige etter omstendighetene, men ikke for å gi uttrykk for en mening om effektiviteten av selskapets interne kontroll.
- evaluerer vi om de anvendte regnskapsprinsippene er hensiktsmessige og om regnskapestimatene og tilhørende noteopplysninger utarbeidet av ledelsen er rimelige.
- konkluderer vi på hensiktsmessigheten av ledelsens bruk av fortsatt drift-forutsetningen ved avleggelsen av regnskapet, basert på innhentede revisjonsbevis, og hvorvidt det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om selskapets evne til fortsatt drift. Dersom vi konkluderer med at det eksisterer vesentlig

Revisjonsberetning for 2016

Revisors beretning - 6. mars 2017 - Sparebanken Sør

usikkerhet, kreves det at vi i revisjonsberetningen henleder oppmerksomheten på tilleggsopplysningene i regnskapet, eller, dersom slike tilleggsopplysninger ikke er tilstrekkelige, at vi modifierer vår konklusjon om årsregnskapet og årsberetningen. Våre konklusjoner er basert på revisjonsbevis innhentet inntil datoen for revisjonsberetningen. Etterfølgende hendelser eller forhold kan imidlertid medføre at selskapet ikke fortsetter driften.

- evaluerer vi den samlede presentasjonen, strukturen og innholdet, inkludert tilleggsopplysningene, og hvorvidt årsregnskapet representerer de underliggende transaksjonene og hendelsene på en måte som gir et rettviseende bilde.
- innhenter vi tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis vedrørende den finansielle informasjonen til enhetene eller forretningsområdene i konsernet for å kunne gi uttrykk for en mening om det konsoliderte regnskapet. Vi er ansvarlige for å lede, følge opp og gjennomføre konsernrevisjonen. Vi alene er ansvarlige for vår revisjonskonklusjon.

Vi kommuniserer med styret blant annet om det planlagte omfanget av revisjonen og til hvilken tid revisjonsarbeidet skal utføres. Vi utveksler også informasjon om forhold av betydning som vi har avdekket i løpet av revisjonen, herunder om eventuelle svakheter av betydning i den interne kontrollen.

Av de sakene vi har kommunisert med styret, tar vi standpunkt til hvilke som var av størst betydning for revisjonen av årsregnskapet for den aktuelle perioden, og som derfor er sentrale forhold ved revisjonen. Vi beskriver disse sakene i revisjonsberetningen med mindre lov eller forskrift hindrer offentliggjøring av saken, eller dersom vi, i ekstremt sjeldne tilfeller, beslutter at en sak ikke skal omtales i beretningen siden de negative konsekvensene av en slik offentliggjøring med rimelighet må forventes å oppveie allmennhetens interesse av at saken blir omtalt.

Uttalelse om øvrige lovmessige krav

Konklusjon om årsberetningen

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, mener vi at opplysningene i årsberetningen og i redegjørelsene om foretaksstyring og samfunnsansvar om årsregnskapet, forutsetningen om fortsatt drift og forslaget til anvendelse av overskuddet er konsistente med årsregnskapet og i samsvar med lov og forskrifter.

Revisjonsberetning for 2016

Revisors beretning - 6. mars 2017 - Sparebanken Sør

Konklusjon om registrering og dokumentasjon

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, og kontrollhandlinger vi har funnet nødvendig i henhold til internasjonal standard for attestasjonsoppdrag (ISAE) 3000 «Attestasjonsoppdrag som ikke er revisjon eller forenklet revisorkontroll av historisk finansiell informasjon», mener vi at ledelsen har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av selskapets regnskapsopplysninger i samsvar med lov og god bokføringskikk i Norge.

Kristiansand 6. mars 2017
PricewaterhouseCoopers AS

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'RH', is written over the printed name of the auditor.

Reidar Henriksen
Statsautorisert revisor

Konsernledelsen

GEIR BERGSKAUG (1960)

Administrerende direktør fra 1. januar 2014. Tidligere administrerende direktør i «gamle» Sparebanken Sør fra 1. november 2010. Arbeidet i Gjensidige som direktør og konserndirektør (1999-2010), styreleder i Gjensidige Bank (2008-2010), banksjef/direktør i DnB NOR (1988-1999). Utdannet siviløkonom fra Norges Handelshøyskole. Tilleggsutdannelse fra Harvard Business School i Boston - GMP, INSEAD Fontainebleau Frankrike - MBA.

Lasse Kvinlaug (1961)

Viseadministrerende direktør fra 1. januar 2014 og leder for bedriftsmarkedet. Utdannet siviløkonom. Tidligere arbeidet i Sparebanken Pluss som viseadministrerende direktør, direktør og banksjef (1997-2013). Erfaring også fra Sparebanken NOR / Sparebanken ABC (1987-1997), som ass. banksjef med ansvar for bedriftsmarkedet i Kristiansand. Finans- og økonomikonsulent i Statoil (1984-87).

Marianne Lofthus (1961)

Direktør kapitalmarked fra 1. januar 2014 og daglig leder i Sparebanken Sør Boligkreditt. Var finanssjef i Sparebanken Pluss (2003 - 2013) og har mange års erfaring fra finansvirksomhet i Sparebanken Pluss, Norsk Hydro og Sparebanken NOR. Utdannet siviløkonom fra Norges Handelshøyskole.

Gunnar P. Thomassen (1965)

Direktør personmarkedsdivisjonen fra 1. januar 2014. Tidligere arbeidet i Sparebanken Sør som direktør, regiondirektør og banksjef (1999-2013). Erfaring også fra Ernst & Young Management Consulting og Industrifondet/ SND. Utdannet sivilingeniør fra NTH, linje for industriell økonomi.

Konsernledelsen

Rolf H. Søraker (1960)

Direktør konsernstab fra 1. januar 2014. Var også direktør konsernstab i «gamle» Sparebanken Sør fra (2009 – 2013) og har bred erfaring fra ulike roller i Sparebanken Sør fra 1986. Har også erfaring fra skoleverket og forsvaret. Utdannelse fra Forsvaret, Høyskolen i Telemark og BI, Master of Management.

BJØRN A. FRIESTAD (1959)

Direktør risikostyring fra 1. januar 2014. Hadde ansvar for kreditt og forretningsutvikling i Sparebanken Pluss (2001 – 2013). Har bred erfaring fra ulike virksomhetsområder i Sparebanken Agder/Sparebanken Pluss siden 1986. Utdannet siviløkonom og aut. finansanalytiker (AFA) fra Norges Handelshøyskole.

GRY MOEN (1963)

Direktør forretningsutvikling fra 1. januar 2014. Arbeidet også i «gamle» Sparebanken Sør som direktør forretningsutvikling fra 2011. Var daglig leder i ABCenter Holding (2009-2010) og markedsdirektør i Sparebanken Sør (2006-2009). Har tidligere erfaring fra bl.a. Statoil, Telenor og LOS / Agder Energi. Utdannet fra Trondheim Økonomiske Høyskole / École Supérieure de Commerce Grenobles / Nantes.

Sparebanken Sør Pb. 200, 4662 Kristiansand | www.sor.no | tlf. 09200